296

(opstilles paa Hylde
under 298!)

LIBRARY
1978
MAY
19
UNIVERSITY
OF TORONTO

DL
103
.5
M5
bd 23

MEMOIRER OG BREVE

UDGIVNE AF
JULIUS CLAUSEN OG P. FR. RIST.

XXIII

MELLEM TO TIDSALDRE

ERINDRINGER

AF

IDA JOHNSEN
FØDT JESSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISKE FORLAG
KØBENHAVN
1915

MELLEM TO TIDSALDRE.

ERINDRINGER

AF

IDA JOHNSEN født JESSEN.

UDGIVNE AF JULIUS CLAUSEN OG P. FRRIST

TRYKT I 900 EKSEMPLARER

LANGKJÆRS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

INDLEDNING

Forfatterinden af disse Memoirer, Provstinde *Ida Anna Helene Johnsen*, født den 26. Marts 1844, Datter af Kammerherre, Hofjægermester, Overforster *J. N. Jessen*, vil være bekendt ved sine Arbejder for Løsningen af mange sociale Spørgsmaal, og har ikke mindst indlagt sig Fortjeneste som en af de første Forkæmpere for Indførelsen af en rationel Sygepleje her i Landet. Herom fortælles i hendes her meddelte Erindringer, ligesom Forfatterinden i det hele taget har søgt at fremstille et Billede af den Periode, hun har oplevet mellem den gamle Tid med dens rolige og urørlige sociale Forhold herhjemme og den nye Tid, der brød frem efter Krigen 1864, og af de Vilkaar, som den enkelte havde at kæmpe imod paa Fremskridtets Omraade, ikke mindst for Kvindens Vedkommende.

Udg.

Ida Johnsen f. Jessen.

Barndomshjemmet i Randers.

SKOLEN OG BARNDOMMEN

„Vokalerne fordobles undtagen foran Konsonanterne b. d. g. og v. — fordobles — b. d.“ — „Aa, Ida, husk, Du har lovet at se min tyske Stil igennem?“ — „Tys, man kan ikke høre, hvad man selv siger!“ — „Og dog noget jeg fik, hvi bedugges mit Blik.“ — „Konsonanterne b. d.“ — „*Ida*, kan Du da ikke høre!“ — „Du lovede!“ — „Men ved Hjemmet med Ømhed det dvæler.“ — „Det er en Skam *Ida*, Du lovede.“ — „Tidt for Din Skyld i Løn!“ — „Aa Vrøvl, Blækhus hedder ikke Bliekhaus!“ — „Aa Du er altid saa vigtig, mit Tysk kan vel være ligesaa godt som Dit!“ — Har nogen af Jer set „Tordenskjold i Dynekilen?“ — „Hvi bedugges mit Blik!“ — „*Parmo Petersen* spiller mageløst og Jomfru *Wimmer* — — hvor det

var rædsomt, at han saadan døde!" — „Jeg har været hedder ikke: ich habe gewesen." — „Ok, Du med Dine Verbehistorier!" — „Dér er Frøknen!" — — og hele Klassen sad som elektriseret. I det samme væltede et Blækhus sin sorte Strøm udover et hvidt Broderi.

„Gud's, det var Dig *Ida*!"

Skolefrøknen var traadt ind, rank og majestætisk.

„Hvad er det dog for en Støj?"

„Det var *Jessen*."

„Ja naturligvis, *Jessen* gør altid Fortræd. Ved Din Uagtsomhed har Du nu ødelagt *Annas* Arbejde, som hun har syet paa hvert Minut, hun har havt fri, for at det kunde blive færdigt til hendes Moders Fødselsdag. Men nu skal Du ogsaa have en Anmærkning i Protokollen, og jeg skriver hjem til Din Moder, da jeg er meget vred over Din Opførsel. Hvis hele Klassen nu ikke er stille til Læreren kommer, skal I alle sidde en Time over!"

„Det var rigtignok en Skam, Du angav *Ida*," sagde Børnene i Munden paa hverandre, da Frøknen var gaaet, „det var dog Din Skyld, *Ida* rettede jo Din tyske!"

„Det var da ved Gud hende, der væltede Blækhuset, jeg kunde da ikke lyve og sige, at det var mig!"

„Men det var jo for at skjule Din Stilebog", svarede jeg. „Jeg blev saa angst, da jeg saa Frøknen, at jeg slet ikke lagde Mærke til Blækhuset."

„Tys dog, dér er Læreren!"

Efter hans Time var Skolen endt for den Dag.

Under et Sus af Snak tog Skolepigerne deres Tøj paa. Striden var stærkt oppe og delte Klassen i to Partier, det ene for mig, det andet for *Anna.*

„Du sladrer aldrig *Ida*, og vi skal rigtignok holde med Dig næste Gang," sagde mine Venner. Det andet Parti raabte: „*Anna* faar aldrig Anmærkninger, og Du skulde bare ikke være saa vigtig, fordi Du er Kammerherredatter, saa burde Du netop være Nr. 1."

Jeg fik oftere dette Faktum at høre fra Skolekammeraterne. Paa Hjemvejen spekulerede jeg paa Livsproblemernes mange Vanskeligheder. Det forekom mig saa underligt, at *Anna* og de andre altid gik fri for Beskyldninger. Men Fader sagde, at jeg ikke maatte sladre, da det ikke sømmede sig for hans Datter; men hvorledes skulde jeg saa forsvare mig, naar Skylden ikke var min, og det var den sjældent. De andre benyttede sig saa ofte af, at jeg ikke angav dem. Jeg ønskede altid, at der dog ikke var saa mange i Skolen. De fleste maatte jeg ikke omgaas, og det var netop de allerrareste. Hjemme talte de altid om, hvor yndig *Emma* var; saadant et rent Dydsmønster, men hun havde ogsaa en hel Lærerinde ganske alene for sig selv og slet ingen Kammerater, der kunde vælte Skylden over paa hende. — —

Min Fader, Kammerherre *Jessen*, havde været gift første Gang med en Baronesse *Dirckinck Holmfeldt*, der skænkede ham en stor Flok Børn, hvoraf jeg var den yngste.

Fra min Moders Dødsleje,[1]) da jeg var et Aar gammel, tog min Tante mig med sig til sin Herregaard. Hun var Søster til min Moder og gift med Besidderen af en Herregaard i Nærheden af Randers.[2])

Familien *Dirckinck Holmfeld* stammede fra Holland. Blev forjaget derfra under dets saakaldte Frihedskrig mod Napoleon. I Landflygtigheden bosatte den sig en Tid i Tyskland, hvor en Del af Børnene blev opdragne. Senere flyttede den hertil og lod sig naturalisere.

Vanskelighederne med den store Husholdning efter min Moders Død og de mange Børn voxede imidlertid min Fader over Hovedet, og han giftede sig anden Gang med sin Kusine. Denne Dame var en meget klog, ret velhavende ældre Pige, en bekendt Fremtoning i det kjøbenhavnske Bourgeoisies Selskabsliv omkring Aarene 1830—40. Hun stod fuldkommen paa Højde med sin Kreds, der endnu levede i Litteraturens saakaldte „Guldalder", men hun stod saa fjernt som vel muligt fra Kendskab til og Forstaaelse af Barnesindene og deres Ledelse, som ogsaa til et datidigt Provinsliv.

Min Fader, der var Overførster i Jylland, havde bosat sig i Randers, og til dette Hjem medbragte

---

[1]) Kammerherre, Hofjægermester Nicolai Jacob Jessen (1797—1866) var fra 1845 Overførster for de jydske Statsskove med Bopæl i Randers. Han var Landstingsmand 1855—63. Han blev gift 1832 med Selma Henriette Dirckinck Baronesse af Holmfeld (1806—45) og anden Gang 1848 med sin Kusine, Caroline Vilhelmine Jessen (1804—82). Det sidste Ægteskab var barnløst. Forfatteren til nærværende Memoirer, Ida Anna Helene Johnsen, født Jessen, er født 1844.

[2]) Idalia Frederikke Pouline Dirckinck Baronesse af Holmfeld (1808—1899) blev gift 1829 med Kammerherre, Hofjægermester Hans Helmuth Lüttichau til Tjele (1804—1857).

hans anden Kone et rigt Udstyr af Kunstskatte, samlet fra hendes Faders og Morfaders Hjem, saa det kom snart til at spille en fremtrædende Rolle i den lille Bys Selskabsliv.

Til dette Hjem vendte jeg mine Skridt fra Skolen, og jeg var ikke let om Hjertet under denne Gang ved Tanken om Brevet, som jeg skulde aflevere.

Jeg traadte ind i den store, smukke Dagligstue, hvor min Stedmoder sad med mine to ældre Søstre. Alle var de beskæftigede med deres Haandarbejder.

„Hvordan er det, Du kommer ind ad Døren, gaa ud og kom saa ind igen uden at slentre saadan omkring!“ var min Stedmoders Velkomstord til mig.

„Aa, altsaa er Humøret daarligt!“ sukkede jeg ved mig selv, idet jeg gjorde min Entrée om. „De to Gamle“ — min Betegnelse for mine to ældre Søstre — „ser heller ikke for haabefulde ud, de hjælper mig heller aldrig, saa det ender nok med Storm; men det er lige saa godt at tage Skyllen strax og aflevere Brevet“.

Inde i Dagligstuen gik Stemningen højt, og det var ikke milde Domme, der faldt om mig. — —

Med hele den Klogskab min Stedmoder sad inde med, havde hun underlagt sig Husstanden, fra Børnene til Tyendet og Omgangsvennerne. Min tavse, indesluttede Fader, der en stor Del af Aaret var paa Embedsrejser, blandede sig aldrig i sin anden Kones Husførelse; men Familiesygdommen (Herskesyge) var gaaet i Arv til Stedmoder, saa dette, at

jeg elskede og saa op til min Tante, min afdøde Moders Søster, som min egentlige Moder, vilde hun ikke finde sig i.

Barnehjærtet lader sig jo imidlertid ikke tvinge uden ved den højeste Grad af Mildhed og Overbærenhed, hvilke Egenskaber hun ikke besad, saa jeg blev hele min Barndom og min første Ungdom igennem, uden at vide eller ville det, den Sten i hendes Ægteskab, hun aldrig fik løftet.

Underligt nok, senere i Livet, da jeg gik ud paa de, dengang endnu ubanede Veje, var hun dog den i Familien, der bedst forstod hvad jeg søgte og hvad jeg vilde; hvorimod jeg har et Brev fra min Tante, min første Plejemoder, hvori hun paa det stærkeste bebrejder mig min „Bryden ud“ fra Traditionen.

Efter endt Skoletid satte jeg mig gerne ind i min Faders Studereværelser til mine Lektier. Meget gjorde jeg ikke ved dem. Skoleundervisningen var jo dengang saa tør, især vel i Pigeskolerne, at den mest tog Hensyn til „Lærenemhed“ og deraf følgende Remseri, men aldrig tog Forstand eller Fantasi i Betragtning. Lektierne kedede mig forfærdeligt og jeg brugte dem mest som Paaskud til at sidde uforstyrret hos min Fader, hvor jeg altid var sikker paa Fred, og i Ro kunde følge min drømmende Naturs mangfoldige Veje. Dog vel mest fordi jeg med Børns sikre Instinkt følte, at jeg var hans Yndling. Her drømte jeg mig ind i Forhold og Verdener, hvor Menneskene og Lykken tilsmilede mig.

Paa dette Tidspunkt hørte det saaledes til mine mest yndede Drømme: at være „velgørende Fe“ paa min Tantes Gods. Jeg drømte mig ind i Havens dunkle Gange, hvor jeg med Kusiner og Fætre legede Konge og Dronning. Naar Drømmene rigtig vilde føje sig, var jeg naturligvis Dronning. Jeg red om paa en hvid Hest og gav alle Bønderne fri. Sidste Ferie havde jeg netop læst Ingemanns Romaner. I sidste Øjeblik reddede jeg saa Forpagterens *Jørgen* fra at faa Prygl, fordi han havde stjaalet formange Æbler, idet jeg ædelt tog Skylden paa mig. En Dronning maatte jo tage Æbler, hvor hun vilde. Mine Drømme endte gerne hos „Ajax“, min Fætters Hund. Ak, hvor jeg længtes efter den! Vilde den dog blot komme i dette Øjeblik, og hylende af Glæde springe op ad mig! Den var bleven dresseret sidste Sommer, lukket inde og sultet, naar den ikke kunde fatte de mange Lærdomme. At dens Opdragelse trak saa stærkt i Langdrag, var vistnok for en stor Del min Skyld; thi saasnart den var bleven lukket inde, listede jeg ned i Køkkenet, hvor jeg var Ven med hele Personalet og fik saameget Mad, jeg kunde have i mit Bluseforklæde. Ved at sætte en Stige til, kunde jeg krybe igennem et Vindue til dens Indelukke, hvor vi to saa havde et Par underholdende Timer. Gratis udleverede jeg dog ikke mine Almisser; men fordrede smaa extra Forestillinger af dens nys lærte Kunster, saa den vistnok mange Gange var tvivlraadig om, hvem der var værst, Fætteren eller jeg.

Naar Tiden var skreden saa langt frem, at Lektierne ikke mere kunde bruges som Paaskud til at blive inde hos Fader, maatte jeg tage Afsked med Ajax og alle de andre skønne Drømme, og sætte mig ind i Dagligstuen til de Voxne med mit Haandarbejde. Det var ikke nogen behagelig Overgang. Dér kunde Drømmene ikke komme i Gang, de blev skræmte af de mange Øjne omkring mig. De mødte kun op i enkelte Tanker den Aften f. Ex. da „Dronningen" hævnede sig paa min Søster ved at nægte hende at komme paa det næste Klubbal til Straf for hendes onde Handlemaade imod hendes egen Søster og fordi hun altid sladrede om denne, hvilket ikke sømmede sig for en fin Dame. Men som sagt, der kom aldrig nogen rigtig Sammenhæng i Drømmene og især ingen ordentlig Slutning paa dem i den kedelige Dagligstue. Inde i min Bedstemoders Stuer derimod befandt jeg mig mere tryg. Hun var Stedmoders Moder og Datter af Miniaturmaler *Müller*, indkaldt her til Landet ved Kunstakademiets Oprettelse paa Charlottenborg.[1]) Hun maa have været meget smuk efter et vidunderligt Billede af *Jens Juel* at dømme. Ved i senere Aar at læse Heibergs eller Fru Gyllembourgs Noveller syntes jeg at finde hendes Billede i Heltinden i „To Tidsaldere".

---

[1]) Fru Caroline Vilhelmine Jessen var en Datter af Forfatterindens Farbroder, Overkrigskommissær Fredrik Christian Jessen (1761—1820), der havde været Bogholder ved Specie-Banken i Altona, og Sophie Fransine Müller (1767—1861). Denne var en Datter af den i sin Tid meget bekendte Hof-Miniaturmaler Wilhelm Andreas Müller (1733—1816) i hans andet Ægteskab med Bodil Marie Jensen (1739—1817). Han var født i Brunsvig og kom c. 1755 til Kbhvn., hvor han 1765 blev Hofminiaturmaler.

Naar vi Børn skulde hilse Godmorgen paa hende, stededes vi til Haandkys og nejede. Efter Datidens Tradition gjorde hun da allehaande moralske Bemærkninger om Dyd og Beskedenhed etc.; men gled dog temmelig rask derover, især naar jeg var alene; thi jeg var hendes Yndling, trods hendes Datters Mangel paa Sympathi for mig. Hendes Dagligstue var et lille Kunstkabinet. Blandt andre Sager stod der et broncebeslaaet Chatol, der var det skønneste Møbel, jeg har set. Paa en Afsats var der et lille Rum, hvorfra en Duft af Rosenolie endnu staar mig i friskt Minde, naar den lille Lem, der lukkede for Rummet, blev lukket op, for at hun kunde give mig en 8 Skl. — i al Hemmelighed —, hvorefter jeg strax løb ned til Urtekræmmeren i Baggaden for at erhverve mig for 2 Skl. Figener, som Købmanden serverede mig i en stor Klump paa Disken, hvor han stod og maalte Skraa i lange Strimler efter afstukne Mærker. Resten af Formuen blev lagt hen til Bageren i Skolegaarden, der leverede en mellem Smaapigerne højst eftertragtet Genstand: „et 2 Skl. Franskbrød med Smør paa til tre Skl.," slet ikke anderledes eller bedre end vor øvrige Skolemad, men det fremmede og hemmelighedsfulde satte naturligvis Krydderiet paa Nydelsen. Hvad der dog langt overgik mine Forventninger om disse hemmelighedsfulde 8 Skillinger, Bedstemoder glædede mig med, var hendes Fortællinger.

Min Begærlighed efter at lytte til dem var vel det egentlige Bindeled mellem os to. De andre

Børn holdt ikke videre af hende, og hun heller ikke af dem. Levende skildrede hun de svundne Tiders Familieskikkelser, baade dem hun var kommen af, og dem, hun blev gift ind i. Meget var vel over min Alder og Forstand, men tjente dog vist i høj Grad til min Udvikling, og ubevidst følte jeg vel hendes store Hjærte i Modsætning til min Stedmoders store Forstand, men Mangel paa denne Livets skønneste Egenskab.

Hele vor Slægt for et Par Generationer tilbage havde staaet i nær Forbindelse med Dronning *Juliane Marie* og var hende i høj Grad hengiven. Masser af Træk fra hine Tider sad Bedstemoder inde med. Min Stedmoder tog altid *Juliane Maries* Parti; men jeg kan huske, hvorledes jeg rullede mine bare Arme ind i mit Bluseforklæde og knyttede mine smaa Hænder derunder af Vrede mod denne Dronning; hvorimod den unge ulykkelige *Caroline Mathilde* havde min fulde Kærlighed, trods de haarde og foragtelige Domme, der faldt om hende fra min Stedmoders Side. Jeg turde dog for alt i Verden ikke udtale disse Tanker, og jeg tænker mig, Bedstemoder ikke heller; thi hun tav altid, naar dette Emne kom paa Bane; men mine egne Anskuelser maa jeg jo ubevidst have faaet fra hende.

Den Dag *Struensee* blev henrettet, satte Bedstemoders Fader hende paa Tjenerens Arm og lod dem følge med, for at se paa det frygtelige Skuespil, og da det var forbi, fik hun et Ørefigen for at huske det.

Som alle Børn paa den Tid fik hun en stræng Opdragelse. Naar hun vilde undfly den stærke Opsigt, hun var underkastet, løb hun langs ad de brede Tagrender paa Charlottenborg, hvor hendes Forældre boede, hen til en Veninde, hun uset kunde naa ad denne Vej. En Dag saa hun sit Snit til at smide en Kattekilling ned i Matrosernes Ærter, der sad og nød denne Spise paa et af Smaaskibene nedenunder i Nyhavns Kanal. Denne Demonstration var en Hævn, fordi de til Faderen havde meldt hendes farefulde Excursioner ad Tagrenderne, der satte Skræk i hele Nabolaget.

Hendes Mands Broder, den bekendte *Peter Jessen*, blev Kabinetssekretær hos *Frederik den VI*[1]) og havde megen Indflydelse, men var forfærdelig forhadt, vistnok mest fordi han led af en ubændig Herskesyge, et Onde, der har hjemsøgt mangfoldige kvindelige, som mandlige Medlemmer af Slægten, baade i de forbigangne og de senere Tider.

Grandonkel *Peter* havde sin Bolig ude paa Fasangaarden paa Frederiksberg. Han taalte ikke nogen Slags Rengøring i dette Hjem, men dog endnu mindre Malproperhed. Naar der da i al Hemmelighed var skuret Gulv, medens han var paa Slottet, trak den stakkels forkuede Grandtante og hendes Pige timevis med Fyrfade henover de vaade Gulve

---

[1]) Peter Carl Jessen (1772—1830) var Kasserer hos Kronprinsen til 1803, da han blev Chef for dennes civile Departement og 1808 Kongens Kabinetssekretær. Han var en meget stræng og indflydelsesrig Embedsmand. 1828 blev han Konferensraad. Han var gift med tvende Søstre: Johanne Vilhelmine Wildenradt (1768—1804) og Regine Margrethe Wildenradt (1770—1842).

(dengang ferniserede man dem jo ikke). Havde Grandonkel truffet dem vaade, sagde min Bedstemoder, var der opstaaet frygtelige Scener, da Hidsighed og Herskesyge hyppigt er to uadskillelige Søskende.

En fast Regel var det, at han hver Aften spillede et Parti Ecarté med sin Kone. Aldrig mere end ét var Reglen, og dette skulde tage en Time. Hans Kone havde imidlertid engang paadraget sig en Skade i det ene Ben, men turde ikke sige det til Manden, da Sygdom var blandt de Ting, han ikke taalte. Hun lod sig aarelade efter datidig Brug. Aaren skulde bløde en Time, og hun benyttede dertil den, hvori de spillede Kort. Benet blev anbragt i varmt Vand i et Kar, der stod skjult under Bordet. Uheldet vilde imidlertid, at Manden den Aften — første og sidste Gang i deres Ægteskab — vilde spille to Partier. Min Grandtante havde nær forblødt sig, men turde intet sige, saa hellere sætte Livet til.

De havde ingen Børn, men adopterede to. Den ene af dem var forhenværende Kabinetssekretær *Trap*, der først var ansat hos *Frederik den VII*, senere hos *Christian den IX*[1]). *Trap* har fortalt mig endel af de Frasagn, der verserede om Grandonkels Despoti. Efter hans Udsagn til mig maa der existere eller have existeret endel efterladte Meddelelser, baade om Grandonkels Embedsførelse og om Slægten *Jessen*.

[1]) Geheimeraad Jens Peter Trap (1810—85) var en Søn af Købmand Niels Trap i Randers. Fra 1834 var han ansat i Kongens Kabinetssekretariat, men blev først selv Kabinetssekretær 1856, til han tog sin Afsked 1884.

Denne er af meget gammel Oprindelse, stammer fra 3 frisiske Bønder, der var Brødre og udvandrede fra Slesvig under Ditmarskerkrigen. Disse tre Brødre var „frels", dengang Benævnelsen for „frie" eller adelige, førende Adelsmærket „a *Jessen*" i Stedet for det senere tyske „*v.*" Gennem mangfoldige Generationer har der i alle tre Grene været betydelige saavelsom mindre betydelige Skikkelser — Generationer, der til Tider har kunnet opretholde det i Fortiden ret kostbare Adelsskab, men til andre Tider af Forholdene har været afskaaret fra dette, til Dato begunstigede Fortrin. Familiegodserne er nemlig gaaet tabt i de mange Aarhundreder. Efter Sagnene blev en Del skænket til et Kloster i Jylland ad Mariagerkanten.

I vort Leds Grandslægt var en Datter, *Juliane Marie*, — Søster til Kabinetssekretæren, — naturligvis opkaldt efter Dronningen.[1]) Hun blev Lektrice hos Dronning *Juliane Marie*, var tillige Digter- og Forfatterinde, bl. a. til den temmelig gruelige Fædrelandssang: „Danmark hellige Lyd o. s. v.", en Prisopgave, hvortil 11 Digtere havde konkurreret. Hun vandt Prisen — som Forfatteren *Carl Bernhard* eller *Saint Aubain* udtrykte sig: „røg 11 Poeter af Pinden, da Priskomitéen troede, at *Oehlenschlæger* var Forfatteren".

Som Lektrice tjente Grandtante *Juliane* Dron-

[1]) Juliane Marie Jessen (1760—1832) var en Datter af Etatsraad N. J. Jessen. Hun var fra c. 1787—90 Lektrice hos Enkedronning Juliane Marie og var i høj Grad æstetisk interesseret. Trods sin Sygelighed havde hun megen Omgang især med Tidens største literære Personligheder. Hun vandt 1819 Præmien for en Nationalsang, det uheldige Digt: „Dannemark, Dannemark, hellige Lyd!", som Weyse gjorde populær ved sin Musik.

ningen i mange Aar; men disse var ikke uden Rystelser. Engang Dronningen under en af disse Læsetimer havde givet sig i Passiar med hende, var de begge blevne ivrige, og Grandtante forglemte sig i den Grad, at hun i Distraktion tog en Pris af Hendes Majestæts Snusdaase, hvilken Næsvished umuliggjorde saavel Daasens, som Indholdets fremtidige Benyttelse af Dronningefingre. Den blev ogsaa med et Knips sendt hen i den anden Ende af Stuen fulgt af Beskeden: „Nimm Sie Ihre Doose" — Vrede, Afsked! — Efter at have gjort Knæfald blev Synderinden dog taget til Naade igen.

Hun skal efter Bedstemoders Sigende have været et fromt og godhjertet Menneske, der adopterede to Plejebørn, som hun opdrog omhyggeligt, men strængt efter Datidens Sæd. Noget af sin Broder *Peters* peremptoriske Karakter har hun maaske dog siddet inde med. Saaledes modtog hun alle Datidens Skønaander: *Baggesen, Oehlenschlæger, Henrich Steffens* o. fl. med et: „Vær saa artig, Monsieur, ikke at træde Toppen af mit Sand!" — man strøede dengang hyppigt Sand paa de hvidskurede Gulve for at lette Renholdelsen — og hos Tante *Juliane* maatte disse store Aander dele Skæbne med de andre Dødelige, der besøgte hende i hendes Hjem i Smallegade, og liste langs Væggene for ikke at tage Synet af det friskt strøede Sand.

Constantin Hansen har malet et fortræffeligt Billede af hende i en underlig Dragt, der nærmest minder om en Nattrøje. I denne Paaklædning gik hun dog paa Gaden, og om Sommeren uden Hat,

kun med Parasol over Hovedet. Dragten har vel dengang ikke virket afstikkende, da der eksisterer flere samtidige Billeder af Damer i lignende Paaklædning. Køn har denne Tante ikke været, efter Billedet at dømme, med store Øjne og karakteristiske Træk, mere lignende en Mand end en Kvinde.

En Tid var Bedstemoders Mand ansat i Altona netop under den franske Revolution, og hun fortalte ofte om sine Oplevelser med Emigranterne. Af disse Meddelelser staar kun ét Hovedindtryk mig klart, nemlig den franske Adelsmands ukuelige Energi til at erhverve det nødvendige til sig og sine, for ikke at blive afhængig af de Forhold, der havde berøvet ham al hans Ejendom, hvilket man jo i høj Grad maatte beundre. En af de Marquier, hun gjorde Bekendtskab med, gik saaledes rundt og solgte Baand o. a. m. ved Dørene. Damerne viste sig derimod ikke videre bevægelige i Nødsstanden. Et blaseret, nydelsessygt og overkultiveret Standsaristokrati har, efter Bedstemoders Fortællinger, været det fremherskende Træk. En af disse Damer havde Bedstemoder maattet huse, da den stærke Tilstrømning af Flygtninge foraarsagede Pladsmangel, baade i Hamborg og Altona. Samme Dame maatte vel have reddet en Del; thi hun førte baade Tjener og Kammerjomfru med sig, som hun ikke var at formaa til at skille sig af med; ikke engang den ene af dem, uagtet Bedstemoder havde ondt ved at skaffe dem Plads. Hver Morgen maatte Tjeneren paa et Guldfyrfad varme dito Tandstikker,

for at Madame ikke skulde forkøle sine Tænder, naar hun stangede dem. I den Smag, sagde Bedstemoder, at de fleste af disse franske Damer havde stillet deres Livsfordringer, og gennem Generationer var de vel opfødt med saa overciviliserede Vaner, at de trods Nød og Livsfarer ikke kunde bringes ud af dem.

Intet bragte dog Bedstemoders Begejstring og Hjertevarme i den Grad frem, som naar hun omtalte den næstældste af sin Mands Brødre: *Carl Wilhelm Jessen*, min Farfar, bekendt fra Slaget ved Odden 1807, hvor han om Bord paa „Prinds Christian", som han førte, holdt Kampen gaaende en hel Dag mod to engelske Fregatter.[1]) Da han maatte give op, satte han „Prinds Christian" saa dybt paa Grund, at Englænderne ikke kunde faa den los og tage den som Prise. Men de engelske Matroser og Officerer stod i Geled for at hædre hans udholdende Modstand mod Overmagten, da han som Fange bordede deres Skib. Ligeledes leverede de ham hans Sabel tilbage.

Her var det ogsaa, at den unge haabefulde *Willemoes* faldt, allerede ved det første Skud.

Om Bedstefaders jævne Karakter fortalte baade Bedstemoder og senere Gehejmeraad *Trap* mig mange betegnende Træk. Efter Slaget ved Odden mødte min Farmor ham en Dag paa Trappen for

---

[1]) Den saa bekendte Søhelt og højt agtede Hædersmand Carl Vilhelm Jessen (1764—1823) — Forfatterindens Bedstefader — blev Guvernør i Vestindien 1822 og døde allerede Aaret efter, men der vides intet om, at han blev forgivet. — Mindesmærket ved Odden blev allerede rejst kort efter Affæren af en Privatmand, men blev istandsat 1879 og senere af Staten.

Udgaaende i fuld Uniform med trekantet Hat, Epauletter o. a. m. med en stor Dyne under Armen.

„Men *Jessen* dog, hvad er det, Du slæber paa?"

„Aa, lille Mor, jeg skal sige Dig, jeg kom lige fra Rapport hos Ministeren, gik paa Hjemvejen ind til den saarede Matros, der kun har det daarligt og slet ikke ordentligt Sengetøj, saa skyndte jeg mig hjem efter min Dyne, men jeg kommer strax igen."

De store sociale Begivenheder i hele Europa paa de Tider havde havt stærk Indflydelse paa Bedstefader, og hans Frisind var ikke velset paa højere Steder. Hverken det traditionelle Adelskab eller det militære lagde han nogen Vægt paa. Min Fader fortalte, hvorledes han og hans Broder, *Tycho Jessen*, bekendt fra 1848 under Navnet „Batteriet Jessen",[1]) skød til Skive efter de gamle Adelspatenter med Farfars Tilladelse.

Efter Affæren ved Odden vilde Dronning *Juliane Marie* vise Bedstefader en Anerkendelse ved at sende ham et fornyet Adelspatent, men Bedstefader sendte Foræringen tilbage til Dronningen. Noget sligt var jo et Unicum dengang og blev meget unaadigt optaget paa højeste Steder. Da der tillige var stærk Gæring i den menige Marine, og min Bedstefader var meget forgudet netop blandt dem, frygtede man vel for hans frie Ideer; thi for at fjerne ham blev han sendt til Vestindien som

---

[1]) Tycho Jessen (1799—1857) blev 1842 Chef for Artillerikorpsets 3. Batteri og udmærkede sig med dette i Krigen 1848 og 49. Han blev Major 1848, tog sin Afsked 1854 og fik Titel af Oberst 1856.

Guvernør. Skjulte og aabenbare Fjender har vel ikke anset denne Fjernelse for tilstrækkelig, thi et Par Aar efter Ansættelsen blev han forgivet og ligger begravet paa St. Thomas. Landet forglemte dog ikke sin tapre Søn, men satte ham et smukt Mindesmærke Syvtiaarsdagen efter Slaget ved Odden. Jeg vilde ønske Bedstemoder havde oplevet dette, da hun var en varm Ven af den Familie, hun var blevet gift ind i og altid følte Bitterhed over at Bedstefader ikke blev her i Landet.

Hvad Kunstværkerne efter Miniaturmaler *Müller* (Bedstemoders Fader) angik, saa existerede der en lille Samling af de kongelige Personers Billeder, mest i Jens Juels Smag. De var Dubletter af Billeder, der dels var i Majestæternes private Eje, dels paa Museerne. En Del gik tabt ved Frederiksborgs Brand, en Del ved Christiansborgs Brand 1884. Frederiksborg Museum erhvervede senere, hvad der var opbevaret i Familien.

Af Frederik den Store var der en udpræget Tegning, som *Müller* havde taget i sine Drengeaar og som havde sin lille Historie: *Müller's* Fader havde en Ansættelse hos Frederik den Store. En Dag var Drengen listet efter Faderen uden dennes Vidende, havde skjult sig bag et Skærmbrædt og taget Tegningen, medens Kongen stod i sit Studereværelse og talte med Faderen. Tegningen i hel Figur i kvart Format var saa levende, at man syntes, man kunde høre ham tale. Da Faderen fandt Drengen bagved Skærmen, fik han et Ørefigen, men han sagde: „Tegningen fik jeg dog."

De sidste 5—6 Aar Bedstemoder levede, laa hun stadig til Sengs. Hun blev 95 Aar, men bevarede sin Livlighed til kort før sin Død. Som de fleste Gamle, især de mest livlige, foretrak hun let Lekture i sine sidste Aar. *H. C. Andersens* Eventyr var hendes stadige Adspredelse. Digteren selv besøgte os uformodet engang hun netop laa beskæftiget med denne Læsning, og det glædede ham naturligvis at se sig forstaaet af den Gamle. Han greb Bogen, idet han udbrød:

„Ja, disse vil leve, men alt mit andet vil gaa til Grunde."

Han læste Eventyret: „De røde Sko" for os; men egentlig var jeg, trods min Uerfarenhed i literær Henseende, skuffet af hans Oplæsning. Mig selv uafvidende var jeg forvænt, da min Fader var en Mester i at læse *Holberg* og *Andersen.*

Senere i Livet har jeg forøvrigt fundet, at Forfattere i Reglen ikke forstaar at læse deres egne Værker op.

Endelig nærmede en af de længselsfuldt ventede Sommerferier sig. Dagene syntes mig Aar, inden den 24de Juli vilde indfinde sig. Disse Ferier var Glanspunkterne gennem hele min Barndom.

En hel Maaned paa Landet hos min Tante var næsten ikke til at fatte for Glæde og Forventning! De sidste Dage før den forestaaende Afrejse kunde jeg hverken spise eller drikke. Pigen, der hjalp mig i Vognen, sagde: „Frøken *Ida* bliver saa bleg." Min Tante sad nu Enke paa sit Gods. Hun var,

som omtalt, Søster til min afdøde Moder[1]). Hendes tyske Opdragelse havde sat tydelige Spor i hendes Talesprog, der havde en stærk udenlandsk Accent, hvilket hun dog satte Pris paa, da uforfalsket Dansk af hende, som af mange i Aristokratiet, blev betragtet som simpelt.

Hendes Smag og moralske Standpunkt kan nærmest betegnes som stærkt paavirket af Rousseaus Tidsalders sentimentale Overkultur, i hvilken Kvinden indtager den hvide, uskyldsrene Skikkelse. I en ældre Alder blandedes dette med en stærk Religiøsitet, uden at denne dog prægedes af nogen af de enkelte Strømninger, der i hine Tider gik hen over Landet. Maalet for den Udvikling, hun søgte for sig selv og hvormed hun søgte at paavirke sine Børn, var, som for alle Datidens privilegerede Stænder, for ingen Pris at formindske disse Privilegiers Værdier ved at komme i for intim Berøring med den Del af Samfundet, der ikke var privilegeret.

Hun var en omhyggelig Moder, og den Gang hun tog mig fra min Moders Dødsleje til sit Hjem, optog og behandlede hun mig aldeles som sit eget Barn. Hun var den første, jeg kaldte „Moder", jeg elskede hende over alt i Verden og ansaa det som den største Uretfærdighed hele min Barndom igennem, at hun havde bragt mig til Randers til den nye Stedmoder. Den Rystelse jeg fik, da jeg saa hende

[1]) De var Døtre af en hollandsk Søofficer, Arnold Christian Leopold Dirckinck Edler von Holmfeld (1763—1828) af gammel hollandsk Adelsslægt, der blev engelsk Krigsfange 1797, men boede i Tyskland til han flyttede til Danmark, hvor han 1806 blev optaget i den danske Adel.

køre bort igen uden at tage mig med, forvandt jeg egentlig aldrig.

Men nu var altsaa et Aar stridt igennem. Ferien var begyndt, og jeg var nu paa den fire Timers Kørsel til mit Paradis. Vognen drejede fra den haarde Chaussée ind paa den bløde sandede Bivej, der førte op til Gaarden og løb mellem Herregaardens Jorder. Jeg syntes altid det var som at køre i en Dyne.

Nu var der kun en halv Times Forventning, og endelig kom Borgens takkede Gavle til Syne mellem Parkens Træer. Mit Hjærte bankede af Glæde. Dér var de mægtige Asketræer omkring Haven, der saa saa underligt ned paa Menneskene, fordi disse var saa smaa. En Lindeallé førte gennem Ladegaarden til en prægtig hvælvet Port, gennem hvilken den indelukkede Borggaard kom til Syne med en Bygning ligefor, der var mellem 3 à 400 Aar gammel. En lille Bøjning førte hen til en bred Trappe, hvor min elskede Tante altid stod og vinkede velkommen.

Herude levede jeg helt og uforstyrret mit Drømmeliv. Jeg travede rundt i Haver og Skove, Lader og Stalde. Overalt kun Venner blandt Menneskene som blandt Dyrene. Havens Træer og Blomster, Hundene og Kattene, alt blev tjenende Aander i min Fantasiverden.

Men den lykkelige Maaned, da jeg vandrede fra den ene lykkelige Dag ind i den anden, svandt kun altfor hurtigt.

En af de Ting, som den yngste af mine to Søstre

altid drillede mig med, var, at hun sagde, at mit Haar var rødt. Denne Beskyldning tog jeg mig forfærdelig nær, da hun tilføjede, at denne Farve Haar var Tegn paa et falskt Sind, og jeg følte denne Tilskikkelse som en frygtelig Skam. Der havde, kort før Feriedagene sluttede, været en Dame i Besøg hos Tante. En af Fætrene bemærkede om hende, der havde stærkt rødt Haar, at da en Solstraale var falden henover det, skinnede det aldeles som Guld.

„Mon mit ogsaa vilde skinne som Guld, naar der kom Sol til?“ tænkte jeg strax. Hurtigt løb jeg op og fik fat paa et Haandspejl, og bevæbnet med dette gik Løbet om bag Borggaarden, hvor Solen altid skinnede saa klart og varmt. Midt i Solen drejede og vendte jeg Spejlet og mig selv fra den ene Side til den anden Side. Jeg tog mit røde Bluseforklæde op til Haaret. Forklædet var rødt, men Haaret lignede det ikke det mindste. „Nej, det er dog for galt, Ida!“ raabte en Stemme bag mig. „Er Du allerede saa forfængelig, at Du løber om med Spejle for at se paa Dig selv; det er vist ikke uden Grund, at Dine Søstre klager over Dig!“ Det var Tante!

„Det er vist alle Dine Skoleveninder, der lærer Dig de Daarligheder. Du skulde læse nogle gode Bøger. Du bør læse den om „Florisandes Barndom i Vildfarelse og Ungdom i Uskyld,“ vedblev min Tante. „Det er meget bedre end at løbe rundt og spejle sig. Kom nu, saa skal jeg give Dig noget nyttigere at foretage Dig, og Du maa tro, at Du saa

vil lægge Dig mere tilfreds i Din Seng i Aften.“ Saa fulgte jeg da med hende op til hendes Værelse, der laa i den lille Sidefløj.

Der var noget hemmelighedsfuldt for mig over dette Værelse, og jeg blev aldrig rigtig klog paa, om det var en Begunstigelse eller en Straf at komme til at betræde det. Af mig selv turde jeg aldrig gaa derind. I Dag syntes jeg nok, at det kunde have været morsommere at færdes ude i det dejlige Solskin, især da det var en af de sidste Dage i Ferien.

Hun gav mig strax Bogen, og hurtigt fik jeg den jaget igennem. Min eneste Tanke var, at den egnede sig udmærket til at opføre i Virkeligheden paa Runddelen bag ved Lunden, og i Tankerne satte jeg Bogen i Scene med Forpagterens Dreng som Helten og mig selv som den dydige Florisande. Da min Tante gav mig Lov til at slippe ud i det Fri, var jeg i et Par Spring ovre i Forpagtergaarden, hvor jeg traf *Jørgen* svedende over sin Bibelhistorie.

„Hør Jørgen, Du maa strax komme med og være Armand, der bekranser mig, som hedder Florisande, ved en stor Slags Examen. Du har nemlig været min Lærer, og jeg, der før har været doven, har nu bunden den smukkeste Krans til denne Eksamen. Nu er jeg voxen og er først ulykkelig, fordi Du, som er Armand, tror, at jeg er doven igen, men da jeg har grædt og bedt Vorherre om Tilgivelse for mit skrækkelige Levnet, ægter jeg Dig i Hvidt med Sølv, og Lykken gæster mit Slot“.

Jørgen foretrak egentlig altid Kostalden for mine Lege, der svævede ham for højt; men da han vidste, at Forældrene ikke nægtede ham at gaa, naar nogen fra Herregaarden vilde have ham med, kunde han jo i Dag slippe for Bibelhistorien, og den Fristelse stod han ikke for. Vi fulgtes saa ad til Lunden. Paa Vejen bandt jeg „den skønneste hvide Krans", som jeg selv skulde bekranses med, og ankommen til Stedet gik *Jørgen* i Lag med at bryde en Masse store Grene af, der skulde forestille de artige Elever. Alt gik saare godt saalænge den unge Hr. *Jørgen* skulde lægge Kræfter til; men da Øjeblikket kom, at han skulde fremstille „den ædle Armand", svigtede baade Forstaaelse og Anstand. Varm og svedig, som han var, led han tillige af Mangel paa Lommetørklæde, og saa erklærede jeg, at jeg hverken vilde bekranses af ham eller græde over ham, eller ægte ham, naar han havde — lang Næse! Han vilde løbe sin Vej, mens jeg søgte at holde paa ham, saa der opstod et større Slagsmaal, og jeg rev hans Bluse i Stykker og han mit Forklæde, saa vi skiltes i Vrede.

Om Aftenen kom Tante altid ind til os Børn, naar vi var i Seng for at sige Godnat. I disse Øjeblikke havde hun en egen Gave til at faa smaa og store Synder lokket ud af os, begaaet i Dagens Løb. Længe havde hun heller ikke siddet, før jeg rykkede ud med Slagsmaalet mellem *Jørgen* og mig.

„Men Barn dog, hvor kan det falde Dig ind at indlade Dig med den uartige Dreng, og ovenikøbet slaas med ham? Du bør da hæve Dig langt over den Omgang!"

„Ja, det vilde jeg egentlig heller slet ikke, Tante, men jeg kunde jo ikke opdrive nogen anden „Armand", der vilde ægte den forhærdede Florisande; men lige da vi skulde giftes, havde han lang Næse, og saa gav jeg ham paa Tuden."

„Men Gud bevares, Barn, hvad er det dog for skrækkelige Udtryk, Du bruger?" raabte Tante forfærdet, „Du maa slet ikke lege med de Børn, naar Du lærer saadanne Ord af dem."

„Tuden" har jeg ikke lært af *Jørgen*, det er Drengene hjemme, der siger saadan."

„Ja, det er forfærdeligt, min lille Pige, hvor Du tager Manerer efter de Drenge. Jeg, som troede, at Florisandes Vildfarelser skulde have stemt Dig til Alvor, og saa spiller Du Komedie efter dem, og bagefter slaas Du med Forpagterens Dreng! Bed nu Vorherre om Forladelse, og om at han vil hjælpe Dig til at blive en god Pige!"

Grædende og syndebetynget kyssede jeg Tante, og uagtet jeg var aldeles udmattet, bad jeg da: „Om Forladelse, Vorherre, fordi jeg slog *Jørgen* paa Tuden, og om Forladelse, fordi jeg sagde Tuden; men vil Du saa ikke nok selv besørge det, for han er saa væmmelig. Jeg beder Dig ogsaa saa inderligt, kære Vorherre, om at hele Randers maa faa Tyfus, saa Skolerne maa blive lukkede ligesom i Viborg, saa at de ikke tør have mig hjemme, men jeg bliver nødt til at blive hos min Tante saa længe." — De fromme Bønner gled over i Drømmenes Verden, og jeg sov Barnets trygge Søvn, der ikke lader sig forstyrre af Sorger og Ængstelser.

Solen maa længe have skinnet ind over min Seng, thi jeg var ganske ophedet af dens Straaler, da jeg vaagnede. Men da stod den sørgelige Virkelighed for mig: det var min Feries sidste Dag. Jeg skyndte mig ned for at se, om der ikke laa Brev fra Randers. Jeg troede jo fuldt og fast paa, hvad Præsten havde sagt, at Gud hører altid vore Bønner, naar de er rigtig alvorligt mente, og i en Hast red jeg ned ad Trappegelænderet for hurtigst muligt at faa fat i Brevet. Men der var intet Brev. Skuffelsen over, at det ikke slog til, hvad Præsten sagde, var lige saa stor som Skuffelsen over ikke at finde den ventede Skrivelse.

Formiddagen benyttede jeg til at tage Afsked med alle de kære Steder, baade inde og ude.

Hver Stue fik sin Farvelhilsen, ligesom i Haven de Blomsterbede, jeg havde Lov til at tage af; thi da det var en næsten lidenskabelig Glæde for mig at sætte Farver sammen, spillede disse Bede en stor Rolle i mine Fantasier. Hele mit Liv har denne Passion bevaret sig. Denne min Lidenskab for Blomsterfarverne deltes dog ogsaa dengang med Kærligheden til et Blommetræ, der stod i et Hjørne ved en af de mange Sidefløje; jeg omfavnede det hin Afskedsdag varmt og vemodigt og takkede det for dets dejlige Frugter. Ajax veg ikke fra mig, men sjokkede saa nær i Hælene paa mig, at den traadte Skoene af mig. Det var, som om den mindedes disse Afskedstimer fra foregaaende Aar og nu vilde passe bedre paa. Tante syntes at have glemt Gaarsdagens slemme Begivenheder, hvilket

jeg var hende inderligt taknemmelig for. Et Par Gange aflagde hun endog sit fornemme kølige Væsen saavidt, at hun kærtegnede mig, hvilket skete saa sjældent, at jeg havde ondt ved ikke at briste i Graad i min Smerte over at skulle rejse fra hende.

Henad Eftermiddagen holdt Vognen foran Trappen i Borggaarden, hvor Tante og Kusinerne stod for at vinke Farvel. Saalænge et Glimt af de takkede Gavle var at øjne, blev jeg ved at se tilbage, hvor hele Egnen i dette Øjeblik belystes af Eftermiddagens gullige Straaler.

Vognen kørte i jævnt Trav gennem det dybe Sand, og paa begge Sider af Vejen gik Høstfolkene i travlt Arbejde. Lyden af Leernes Hvæssen lød i Takt til Folkenes Sang og tonede vidt i den stille Egn. Nu var der ikke mere at høre eller se fra Paradiset, og jeg satte mig stille hen i mine dybe Tanker og Længsler. Med Hjærtebanken saa jeg Hjemkomsten i Møde; thi ved inderlige Bønner havde jeg nemlig overtalt min Tante til at indvillige i, at jeg var bleven hos hende udover Feriens Ophør. Jeg frygtede min Stedmoders Vrede over min Udeblivelse og var forfærdelig ked af, at min Fader ikke var hjemme. Kun én Tanke trøstede mig: at min Tante altid alligevel vilde holde mest af mig for min Moders Skyld; da *hun* døde, blev jeg hendes Barn. Mine Taarer randt, de trillede og trillede alt som Vognhjulene knasede i Landevejens Sand og førte mig nærmere og nærmere til det, jeg skulde kalde mit Hjem.

Vognen rullede ind paa Randers Brosten fra Vesterport. Hvor den Lyd dog lød rædsomt for mig! Dér var de første Huse. De saa ud, som de vilde lukke sig over mig, saa alt blev mørkt og grimt. Med et Sving drejede Vognen ind i Porten til Forældrenes Bolig. Bedstemoders Kammerjomfru kom ned, for at hjælpe mig af Vognen. Hun var ikke min Veninde, og sagde nok saa skarpt: „Frøken *Ida* har nok forbiet sig!“ Jeg trak Tiden ud, saalænge det var mig muligt, ved at tage mit Tøj og sende Hilsner med tilbage til alt og alle; men jeg maatte jo op.

Mine to Søstre og min Stedmoder stod inde i Dagligstuen, og Minerne var meget truende. Jeg gik hen for at kysse dem til Goddag, men Stedmoder gjorde en afværgende Bevægelse, idet hun udbrød: „Hvor falder det Dig dog ind at ville kysse os, naar Du fører Dig saadan op. Du gaar strax i Seng, og i otte Dage bliver Du inde i Din Faders Stue, naar Du kommer fra Skole og faar Din Mad bragt derind. Vil Du ikke hjem til os, saa vil vi heller ikke have noget med Dig at gøre!“

Jeg krøb i Seng og trak Tæppet højt op over Hovedet, for at mine Søstre, som jeg delte Værelse med, skulde tro, at jeg sov. Mine Tanker gik tilbage til min elskede Tante. Jeg fortrød alvorligt Historien med Spejlet og med „Tuden“, jeg lovede mig selv at blive lige saa artig som Florisande og sov saa ind i Tanken om alle mulige dejlige Blomster, som jeg næste Aar vilde binde til Kranse.

Paa Skolen, som jo var begyndt, modtog de mig

med stor Glæde. De fleste af Kammeraterne holdt af mig, og jeg satte altid Munterheden og Spilopperne i Gang i Frikvarteret. De var alle optagne af den store Nyhed, at der var kommen en ny Lærer i Historie og Literatur. Den gamle var rejst bort, og Pastor *Christiani*[1]) i Bjerregrav ved Randers, en bekendt Taler, der hørte til den grundtvigske Retning, havde tilbudt midlertidig at overtage den bortrejste Lærers Timer. Han var en nær Bekendt af Bestyrerinden.

Han begyndte med at give et Overblik over Oldtidens Kultur. Med levende Fantasi og i et billedrigt Sprog fremstillede han dens Bedrifter, dens klassiske Kunst, dens Digtekunst og Sæder. Jeg blev som lamslaaet. Det var jo dette, jeg havde gaaet og ventet paa, naar min Fantasi søgte Holdepunkter under mine Vandringer paa Landet i Haver og Heder! Da Pastor *Christiani* var gaaet og næsten alle Eleverne havde forladt Klassen, blev jeg siddende paa min Plads, mens Billederne blev ved at passere forbi mig med Kunstværkerne i Sydens glødende Sol. Imidlertid var jeg Ordensduxen i Vejen, og da hun raabte: „Ida, sover Du?“, vendte jeg mig forvildet om og faldt ned af Stolen. Da jeg vaagnede, laa jeg paa Bestyrerindens Sofa.

„Er Du syg, lille Ida?“ spurgte de, og begge kælede de for mig. Jeg brast i Graad. Disse kærlige Ord var det jeg trængte til, og da Graaden var standset, fulgte min Kammerat mig hjem. Ad Bag-

[1]) Anton Carl Emil Christiani (1817—1901) blev 1846 Sognepræst i Bjerregrav, Aalum og Tanum i Viborg Stift. Han blev 1871 kaldet til Nysted og Herridslev paa Lolland, tog sin Afsked 1886 og boede i Kbhvn.

trappen gik jeg ubemærket op til min Faders Studerestuer, og var nu glad ved at skulle være ene, for uforstyrret at kunne tænke over alt dette nye, der var hændet mig.

Jeg satte mig stille hen. Billederne gled atter og atter forbi mig, samtidig med at Længslen efter Tante, mit kæreste paa Jorden, knugede mit Barnehjærte. Jeg tegnede Omridsene af Gaarden derude, med Vinduet i det Værelse, jeg lige havde beboet og hvor jeg havde følt mig saa lykkelig. Ved nu at gennemsøge Faders Reoler fandt jeg en gammel Verdenshistorie, der langt udførligere omhandlede det, jeg havde hørt paa Skolen; men den var mig jo altfor tør Kost ovenpaa de straalende Ord, der havde gjort saa mægtigt Indtryk paa mig.

Ingensinde senere i mit Liv har jeg truffet en saa levende og fin Fremstillings- og Fortælleevne som hos Pastor *Christiani.* Et helt nyt Afsnit begyndte nu i mit Tankeliv. Drømmene, som hidtil havde fyldt mig, slog ikke længer til. Med ét Slag var Trangen til Kundskab vaagnet hos mig, og Pastor *Christianis* Timer gav stadig ny Næring til den Ild, der var tændt. Han havde lagt Mærke til det spændte Udtryk, hvormed jeg fulgte hans Fortællinger, og spurgte Forstanderinden ud om mig; men hun, der egentlig ikke beskæftigede sig med mig, undtagen der var noget i Vejen, mente, at jeg langt fra var én, man kunde regne med, hvortil Pastoren skal have svaret: „*Jeg* tror, vi senere vil høre fra hende; hun er begavet, men ikke som Duxene, der gerne gaar de slagne Veje og i Reglen

kan skøtte sig selv, men *lille Jessen* vil ved rigtig Vejledning kunne naa vidt.“ Med dette Syn paa mig hjalp han mig troligt, uden at det dengang gik op for mig, *hvor meget.* Paa mange forskellige Maader skaffede jeg mig Lekture efter hans Anvisning. Hans Køretøj holdt, heldigvis for mig, i vor Gaard hos Værten, der havde Staldrum, og naar han mødte mig, hed det altid: „Naa, lille *Ida*, hvad læser Du nu? Ja, saa skal Du nu læse det eller det.“

Jeg gav mig nu stærkt hen til Læsning, dog ikke Skolefagene — de kedede mig forfærdeligt. Meget af, hvad der gik i mig, forstod jeg slet ikke, men meget satte sig dog fast. Saa kom den sørgelige Dag, da Pastoren maatte opgive sin Skolevirksomhed, fordi hans Embede ikke levnede ham Tid. Det var for mig som at blive sat ud i et tomt Rum. Jeg vedblev at skaffe mig Bøger, men mærkede først da, hvor meget hans Timer havde hjulpet mig, og hvor lidt jeg fandt frem paa egen Haand. Efter Skoletimernes Ophør kom Pastoren jo ogsaa nu sjældnere til Byen.

Af Naturen var jeg livlig og greb Glæden, hvor den blot viste en Flig, men nu blev jeg stille og tavs. Naar de i Hjemmet troede mig legende i Haven og i Gaarden med Husets andre Børn, listede jeg op paa Loftet, hvor der stod en stor Kiste, som jeg krøb bagved, for at græde og tænke i Fred. For det meste fik denne skjulte Melankoli min afdøde Moders Navn. Timevis kunde jeg hviske: „Mor, lille Mor, aah kom, kom!“ —

En Dag fandt Stedmoder mig i mit Skjulested og hørte vel endog mit Udbrud. Dette forbedrede naturligvis ikke hendes stadige Misfornøjelse med mig. „Du bilder Dig ind," sagde hun, „at Du gaar uforstaaet omkring, stakkels ulykkelige Ida! Det tror jo alle dovne Piger! Tag din Strikkestrømpe og bestil noget. Det skal nok jage de dumme Nykker ud af Hovedet!"

Al denne indeklemte Higen og Længsel blev dog en virkelig Sjælslidelse for mig og paavirkede mig ogsaa legemligt. Min distrait Fader blev endog opmærksom paa mit forandrede Udseende, da han efter en længere Fraværelse saa mig, og tog da den Beslutning, at jeg en lille Tid skulde ud til Tante.

Der var indtraadt en for Egnen betydningsfuld Begivenhed nemlig, at Sognepræsten, der var bleven syg, havde faaet ansat en personel Kapellan ved Navn *Trandberg*, der var meget bekendt som en af de første Forkæmpere i den Kamp, *Grundtvig* havde rejst mod Rationalismen, og efter at *Søren Kierkegaard*, om man saa kan sige, havde udsendt sin „Banbulle" mod „Kirken."[1]) *Trandberg* vakte et stærkt Røre i den ensomme Hedeegn, lige fra den adelige Borg til den, endnu dengang, saa sløve Husmand.

Tante havde netop Fødselsdag, saa Fader kørte

---

[1]) Peter Christian Trandberg (1832—1896), en Bondesøn fra Bornholm, blev teologisk Kandidat 1858 og s. A. Kapellan for Tjele og Vinge Sogn i Viborg Stift. 1860 blev han Vandrepræst paa Bornholm, hvor han 1863 meldte sig ud af Folkekirken og dannede en Frimenighed. Fra 1877 rejste han i Jylland og tog 1882 til Amerika, hvor han i mange Aar var Seminarielærer, til han 1896 døde i Minneapolis. Han blev 1863 gift med Hansine Christiane Gottholdine Lüttichau, der havde været Diakonisse i Tyskland.

selv med mig derud, for at lykønske hende. Jeg var salig af Glæde, baade ved Tanken om Besøget og ved at skulle køre alene med min Fader.

Han var maaske først bleven rigtig opmærksom paa mit sygelige Udseende under disse mange Timers Enekørsel, thi pludselig bøjede han sig over mig, lagde mit Hoved op til sig og sagde, idet han klappede mig paa Kinden: „Du maa ikke forlade Din gamle Fader, min søde lille Pige, men blive stor og stærk og rigtig komme Dig paa Landet. Hold alt det andet ud for min Skyld!“ Fader havde mistet flere Børn og taget sig det forfærdelig nær. —

Vognen drejede ind i Borggaarden, hvor alt var festligt smykket i Anledning af Fødselsdagen, og hele Familien var samlet paa Stentrappen for at tage imod os. Fra Forstuen gik man lige ind i Spisestuen, hvor et stort Frokostbord var dækket. Kusinerne og de hjemkomne Fætre samledes omkring det. Passiaren og Latteren gik lystigt mellem al den Ungdom. Min Plads var altid ved Siden af Tantes. Hemmeligt stak jeg min Haand ind under Bordet, for at holde i hendes Kjole, og overbevise mig om, at Øjeblikket var Virkelighed, og det Hele ikke en Drøm.

Til Middag skulde der være Selskab paa 40 Personer. Der var dækket oppe i „den store Sal“, som optog hele den ene Fløjs Længde. Efter Frokost spredtes alle Damerne for at paase Tjenerskabet eller ordne deres Toiletter, Herrerne gik til Billardet eller til de udenoms Seværdigheder. Jeg var ellers altid i strakt Karriere mellem Spisesalen og

Køkkenet, henrykt, naar Tjenerskabet betroede mig at bære en eller anden ufarlig Genstand, eller naar man i Køkkenet stak en Lækkerbidsken til mig; men i Dag faldt dette mig slet ikke ind. Jeg satte mig ganske alene ind i den hjemlige gamle Dagligstue med Empire-Møblerne og de dybe Vindusfordybninger, som i de tre Alen tykke Mure dannede smaa Værelser med Borde, hvor Damerne plejede at sidde med deres Haandarbejder. Paa Sidevæggen ind til afdøde Onkels Kontor stod den store Sofa med Hestehaars Betræk bydende Plads til mindst fire Personer, og det store runde Søjlebord, hvorom Familien samledes om Vinteraftnerne. Og der stod det taffelformede Piano med de spinkle Toner, hvorpaa de store Kusiner hamrede Øvelser med mere Flid end Talent, og hvortil Lærerinden sang: „Home sweet home“, som min næstældste Fætter stadig nynnede til med megen Følelse, men ikke ganske rent. Saa var der det Hjørne, hvor det Legetøj, vi havde Lov at benytte nede i Stuen, opbevaredes i „Peterstalen“, som vi kaldte den i Stedet for Piedestalen. Alt dette var og blev Hjemmet for mig. Og hvor jeg elskede det! I Dag fik jeg første Gang Øje for, at Dagligstuen i Randers var langt elegantere med alle de mange Malerier, Kunstsager og antike Møbler, men den kunde dog alligevel slet ikke sammenlignes med denne Stue. Hvori det laa, var mig ikke klart; men jeg følte, at kunde jeg altid blive her, vilde jeg vist ikke være saa ubehagelig og ækel, som de derhjemme syntes, at jeg var. I Dag var

alle Dørene aabne helt igennem til den lille Sal, det egentlige Selskabsværelse, der var skilt fra Dagligstuen ved et lille Kabinet. Noget dejligere end den lille Sal med de fire Fag til hver Side, dækkede med røde og hvide silkestribede Gardiner, var jeg overbevist om ikke fandtes paa denne Jord. Det store runde Søjlebord i Midten af Stuen med den mægtige Bronzekrone over, de med rødt Silkedamask betrukne Sofaer og Stole, de høje Spejle med de store Marmorvaser paa Vinduespillerne, var altsammen vidunderskønt i mine Øjne.

En Times Tid efter kom Fader hjem efter sin Tur med Fætrene, der satte sig hen til mig og sagde, at de var glade ved at have deres lille Kusine hos sig. De foreslog, at vi gik en lille Omgang i Haven sammen, og efter faa Timers Forløb var jeg den gladeste blandt de glade, og da de gik mig for adstadigt, tog jeg mig en rigtig Løbetur med Ajax.

Ved Firetiden rullede den ene Vogn for Døren efter den anden og bragte en Skare elegante Gæster, baade Gamle og Ungdom, der samledes nede i Stueetagen, i Dagligstuen og den lille Sal. De kulørte Silkekjoler med Slæb og de store Hovedsæt, man kaldte Kapper, med mangefarvede Blomster og lange flagrende Baand, gjorde et straalende Indtryk. De unge Piger var dengang klædt i sorte eller kulørte Silkestoffer, nedringede og med bare Arme. Man kendte endnu ikke de senere fremkomne lette Uld- og Bomuldsstoffer.

Da der blev givet Tegn til at tage til Bords, blev Stemningen højtidelig og al Tale standsede. Til alle

Tider har jo Rangforordningen spillet en vigtig Rolle i Selskabslivet, især dog i de to Yderpunkter: Bondestanden og Aristokratiet. Mellemklasserne har til alle Tider forbeholdt sig en mere usnobbet Frihed i Valget af Naboskabet ved festlige Lejligheder. I Provinsen tog Amtmanden, som Nr. 1 paa Stigen, altid først, og i dette Tilfælde naturligvis Tante; kun i Dag renoncerede han til Fordel for min Fader, der efter sin første Kones Død var en sjældnere Gæst ved denne Fest. Amtmanden maatte da lade sig nøje med Generalkrigskommissærens Frue. „De behøver ikke at kalde mig andet end Generalinde, min Mand sætter slet ikke Pris paa den lange Titel!“ plejede hun at sige. Og da hun iøvrigt med yderste Nøjagtighed iagttog Formerne, f. Ex. naar hun toges til Bords, traadte tre Skridt tilbage og saa to frem, inden hun tog sin Kavallers Arm, og da hun sidst og vel ikke mindst var en stor Skønhed, føjede Verden hende og betitlede hende efter Ønske.

Da Spændingen var løst og enhver havde faaet sin, satte Toget sig i Gang op til den store Spisesal og tog sig ud som et mangefarvet Baand, der snoede sig op ad Trapperne. I Salen tog det lange Taffel sig pragtfuldt ud med den høje Sølvopsats i Midten og de mægtige Vinkølere ved hver Ende samt Krystalbesætningerne. De 10 à 11 Retter Mad med Tilsætning af 7 à 8 Slags Vine gjorde hurtigt Stemningen livlig, og den holdt sig under hele det lange Maaltid. Disse mange Retter var min Tortur, og da Børnene sad ved et Sidebord, undslap jeg altid og aflagde Visitter i alle disse Smaakamre og

Krinkelkroge, der findes paa slige gamle Steder, og hvor Barnefantasien anbringer Skikkelser og Begivenheder, der gør disse Steder levende.

Jeg sørgede dog altid for at være tilstede, naar Tantes Skaal blev drukket, hvilken Amtmanden i Følge sin Rang var selvskreven til. Han sagde altid de samme smukke Ting om Tante, der fik min Hjærtevarme til at slaa ud i lys Lue af Glæde over denne min elskede Afgud. Naar Børnenes Skaal derefter blev drukken, især naar „Generalen" udbragte den, var min Glæde næsten lige saa stor; thi han tog gerne mig med blandt dem.

Et Par Dage efter holdt Pintsen sit Indtog i fuld Foraarspragt med Solskin i alle de ellers dunkle Gange i Haven. Jeg vaklede stærkt mellem at lege i dette Solskin eller at gaa i Kirke, for at høre den meget omtalte *Trandberg*. Nysgerrigheden vandt dog Sejr, og jeg begav mig ind i den lille Kirke med den store Marmorsarkofag over en af de tidligere Besiddere. Den hviler paa 6 Hoveder — hans 6 Elskeder efter Folkeversionen, — men han selv, i pansret Legemsstørrelse i Hautrelief midt paa Kirkevæggen, tog sig mægtig krigerisk imponerende ud i de smaa Omgivelser.

Trandberg fremstillede med rivende Veltalenhed Christendommens første Morgenrøde, Helgenglorien om *„De første Christne"*, Kirkens nuværende forfærdelige Tilstand, Præsternes Dødhed og Menighedernes Ligegyldighed.

Altsaa her, tænkte jeg, da jeg kom hjem og havde anbragt mig i et af mine mange Skjulesteder, er

den egentlige Trøst for alle Sorgerne! Mon den Trøst ogsaa er for ukonfirmerede Børn? Den kan da umuligt være for mig, som jo med mit røde Haar har et falskt Sind, som holder mere af at være her end i mit eget Hjem, og mere af at læse end strikke. Nej, det var galt altsammen, og jeg turde slet ikke tænke mere derpaa. Jeg besluttede dog at tale med min næstældste Kusine, som jeg denne Gang delte Værelse med, og som af Familien blev betragtet som den lærde. Hun havde en Dag ytret, at *Trandberg* var den eneste virkelige Præst, hun havde truffet. Hun maatte nok kunne klare det for mig. Med stort Besvær holdt jeg mig vaagen, til hun kom op senere paa Aftenen og gik saa lige løs paa Sagen:

„Det *Trandberg* sagde, at vi skulde være som de første Christne, gælder det ogsaa for Ukonfirmerede?"

„Men hvorfor dog ikke, *Ida*?"

„Jeg véd det ikke, men jeg kan ikke forstaa, at det saadan er for alle."

„Jo," vedblev hun, „naar Du altid beder Gud hjælpe Dig at være rigtig flittig, og aldrig gør dem Sorg derhjemme."

Jeg tav; men ved mig selv tænkte jeg: Ja, jeg vidste jo nok, det vilde slippe dérud! Naar det skal passe paa Ukonfirmerede, er det kun for saadanne Dydsmønstre som *Emma* og alle dem, der holder af deres Hjem; men det er ikke for mig. Disse Tanker holdt jeg dog ved mig selv, og forstod heller ikke at give alt det Ord, der rørte

sig i mig. Ved nogle Dage at spekulere over Problemet, udfandt jeg, at ved at læse hver Dag i Biblen, som *Trandberg* havde sagt, at man skulde, maatte man vist kunne lære meget. Naar min Kusine ikke var paa sit Værelse, især om Aftenen, listede jeg mig tidligt i Seng og læste saa i hendes Bibel. Megen Mening fik jeg ikke ud deraf, heller ikke fandt jeg denne Læsning saa interessant, som den, Pastor *Christiani* havde givet mig Anvisning paa, men en vis højtidelig Stemning følte jeg derved. Naar du bare bliver ved, bliver det nok engang med Dig som med de første Christne, tænkte jeg, og da jeg for det meste førte igennem, hvad jeg rigtig havde besluttet, søgte jeg det ogsaa i dette Tilfælde. I Bogreolen fandt jeg et nyt Testament, som Tante gav mig Lov at beholde, og jeg følte mig i høj Grad betrygget i mit Forehavende ved denne Ejendom og var fast overbevist om snart at kunne naa mit høje Maal.

Da jeg efter et længere Ophold blev sendt hjem, var mit Sind denne Gang ikke saa nedtrykt som ellers ved at forlade det kære Sted. Alt gik ogsaa godt i nogen Tid. Jeg lagde mig aldrig nogen Aften uden at læse et Stykke i Testamentet; men jeg skjulte det omhyggeligt, for at Søstrene ikke skulde faa fat deri. Imidlertid udfandt min næstældste Søster, at jeg havde noget at skjule og har vel rapporteret det; thi en Aften, da jeg endnu var beskæftiget med min Læsning, overraskede Stedmoder mig:

„Hvad bestiller Du dér?“

Jeg maatte da vise Bogen.

Et underligt Udtryk af Forundring gik hen over hendes Ansigt, og hun gav mig et haardt Ørefigen.

„Jeg forbyder Dig at læse den Bog. Det er noget, Du slet ikke forstaar.“

Men mærkelig nok tog hun ikke Bogen med sig, da hun gik, og jeg gemte den endnu omhyggeligere end før, da jeg listede i Seng. Længe laa jeg og spekulerede over, hvad de første Christne vilde have gjort i Aften. De taalte jo alt muligt ondt — og blev dog ved at tilbede Christus! Jeg tænkte, at min Kusine dog maatte have taget fejl; Christus, som havde været saa underlig langt borte uagtet alt, hvad jeg havde lært og læst om ham, var denne Aften som lige ved, og jeg var saa glad, skøndt min Stedmoder og mine Søstre havde beskyldt mig for Lumskeri! Det, *Trandberg* havde sagt, kunde maaske dog alligevel ogsaa gælde for dem, der *ikke* var konfirmerede.

I senere Aar har jeg bedre forstaaet min Stedmoders Handlemaade ved denne Lejlighed, skøndt jeg i høj Grad misbilliger den. Først og fremmest var hun jo ikke selv Moder, og det er sjældent at finde barnløse Kvinder, der helt ud forstaar de forskellige Barnesind. Den mangeartede Maade, Børn skal behandles paa, er mange tilbøjelige til at øve over én Læst, og det er netop den største Fejl. Hvad mit Forhold til mine Søskende angik, skete det samme som over alt ude i Naturen. Hvad der bliver sat ind bagefter, assimilerer sig sjældent med det, der allerede bestaar. Vi ser det ofte i

Planteverdenen, men ufravigeligt i Dyreverdenen. Jeg blev adskilt fra Hjemmets Jordbund og var og blev dem alle Dage en Fremmed. Var der en enkelt imellem dem, der syntes at betragte mig som nærmerestaaende, forpurrede de andre dette, uden selv maaske at vide eller forstaa det. Hele min Barndom og Ungdom led jeg under denne Hjemløshedsfølelse, der for det unge Hjærte vistnok er en af de ulykkeligste.

I Aarenes Løb skete der nu forskellige Begivenheder. Min ældste Søster blev forlovet med vor ældste Fætter, der var Stamherre til Godset.[1]) Min næstældste Kusine var bleven forlovet med Pastor *Trandberg*.

Begge Forlovelser skulde hemmeligholdes, min Søsters, fordi hendes Forlovede vilde fuldende sin Examen før Deklarationen. Disse Hemmeligheder var ikke blevne mig meddelte, men jeg havde dog paa anden Haand erfaret dem.

Sommerferien stod atter for Døren. Min Fætter skulde tilbringe den i Hjemmet, og min Søster naturligvis være sammen med ham. Det var jo umuligt at holde Forlovelserne hemmelige for mig, hvis jeg ogsaa kom derud, og jeg blev derfor afskaaret fra at rejse til mit Paradis.

Jeg var grænseløs fortvivlet, men skjulte min Kvide saa godt, jeg formaaede. Min næstældste Søster var paa et længere Ophold i Hovedstaden, saa den Tanke at skulle være alene med Stedmoder især afskrækkede mig.

[1]) Margrethe Theresia Petrine Malvina Jessen, født 1835, blev 1860 gift med Kammerherre, Hofjægermester Christian Ditlev Lüttichau til Stamhuset Tjele.

Dog vendte Forholdene sig helt modsat de ængstelige Forventninger. Stedmoder kunde mindst af alt finde sig i Ensomhed. Fader var paa Embedsrejser, Søstrene paa hver sin Kant af Landet og Byen temmelig folketom paa Grund af Ferien. Jeg var da hendes eneste Adspredelse, og hun indlod sig derfor med mig som aldrig før. En Smule Venlighed lukkede snart op for min af Naturen aabne Karakter. Det var med en grænseløs Forbavselse, hun opdagede, hvad denne, hendes daglige Anstødssten sad inde med. „*Ida* er egentlig ikke noget Barn mere, og det er underligt, at hendes to Søstre altid søger at holde hende nede", skrev hun til et af Familiens Medlemmer. At hun selv havde ligesaa stor Part i den Mur, der gennem Aarene var bleven bygget mellem Barnet og Hjemmet, forstod hun ikke, eller vilde ikke tilstaa det for sig selv. Hun, der var meget belæst og kundskabsrig paa næsten alle Omraader, valgte en Del god Lekture, især fra Revolutionstiden, som Pastor *Christiani* ogsaa havde anvist mig, saa jeg var temmelig inde i Emnerne. Jeg holdt meget af at læse højt, saa det var ikke lidt, vi fik læst, og inden vi vidste et Ord deraf, var Ferien forbi, og jeg havde følt mig helt tilfreds, blandt andet fordi Stedmoder slet ikke sonderede noget angaaende min Læsning om Aftnen. Jeg fortsatte derfor denne mere uforstyrret og mere indgaaende end ellers. Og saa fik jeg nogle Anvisninger paa Hjælpekilder gennem Pastor *Levinsen* ved Trinitatis Kirke[1]), der var paa Besøg

[1]) Pastor Carsten Levinsen (1812—73) var res. Kapellan til Trinitatis Kirke i Kbhvn.

hos Slægtninge i Randers, og gav mig et godt Skub fremad.

Den sidste Aften i Ferien, før mine Søskendes Hjemkomst, forsøgte min Stedmoder at udtale sig med mig og at faa mit Syn paa hende forandret. Helt forstaaelig blev denne Samtale mig ikke. At en Stedmoder havde ondt ved ikke at omfatte *alle* sine Stedbørn med samme Kærlighed, som en rigtig Moder, gik dengang over min barnlige Horizont. Hvorfor ikke have samme Tiltro til den yngste som til den ældste?

Fuldt saa forrykket, som før denne Ferie, blev Forholdet mellem hende og mig aldrig senere; men Hjemløshedsfølelsen tabte jeg ikke, lige til den sidste Dag, jeg var i dette Hjem.

Nu nærmede Konfirmationstiden sig. Jeg var meget spændt paa, hvem af de to Præster i Byen jeg skulde gaa hos. *Sognepræsten* var Familiens Omgangsven; men jeg foretrak Pastor *Kruse*, residerende Kapellan og ansat ved Byens Hospital[1]). Jeg var meget taknemmelig over, at man føjede mig i dette Ønske.

Lige siden jeg efter hin Pintsepræken af *Trandberg* var begyndt at slaas med religiøse Problemer og havde sat „De første Christne" som mit Maal, havde jeg regelmæssig hver Søndag hørt Pastor *Kruse* i Hospitalskirken. Hans stærke Fremhæven af Budene voldte mig mange Bryderier, f. Ex. disse

[1]) Nicolai Eeg Kruse (1797—1868) res. Kapellan ved St. Mortens Kirke i Randers.

stærke Advarsler mod at stjæle! Jeg følte mig virkelig aldeles ikke fristet til at stjæle, og andre gjorde det dog vel heller ikke. Og saa Forklaringen over „dagligt Brød"! Dertil hørte altsaa „fromt Tyende". Hvorledes mon det egentlig saa ud? Hjemme skændtes altid Bedstemoders Kammerjomfru og de to Piger. Kokkepigen *Kirsten* holdt jeg forfærdelig meget af. Hun læste altid, naar hun lavede Mad, og medens hun rørte i Gryderne; det var dog saa dygtigt, og saa var hun saa sød mod os, stak altid Pandekager til os og til nogle Latinere, der havde Værelse paa Værtens Kvist, og var vore daglige Legekammerater. Men det kunde jo maaske være, at Pastor *Kruse* vilde synes, at vi stjal de Pandekager? Dog ønskede jeg inderligt, at han saadan rigtigt vilde tale om, hvordan man helt igennem skulde bære sig ad, thi jeg blev stedse ængsteligere og mere tvivlraadig, efterhaanden som Konfirmationsdagen nærmede sig. Jeg havde rigtignok ikke tænkt mig det i den Grad svært at blive som „de første Christne". Nu havde jeg læst og læst i flere Aar og var lige vidt. Jeg maatte jo næsten ikke gøre en eneste Ting af det der blev fordret. Man maatte ikke betragte noget som sit „eget", stod der. Naa, jeg gav en af mine gamle Kjoler til en lille Pige, der tiggede om Klæder; men saa skændte min Stedmoder paa mig og sagde, at det ikke var *min* Kjole, og at jeg overhovedet ikke havde noget, der var var min Ejendom! Til min Fødselsdag havde Fader foræret mig 2 Rigsdaler. De er da mine egne, tænkte jeg, og gav dem næste For-

middag inden Præstetimen til en af Konfirmanderne, som jeg vidste var meget fattig. Hun stod med Tøjet paa for ligeledes at gaa til Timen. Jeg var bange for, at hun skulde føle sig saaret, hvis jeg gik i Forvejen, og foreslog derfor at følges med hende. Paa Vejen mødte vi Amtmandinden, der gik hjem og fortalte min Stedmoder, i hvilket Selskab hun havde truffet mig, og atter fik jeg Skænd og strengt Forbud mod at følges med nogen, vi ikke kendte. Hvad var nu Meningen med det altsammen? Man maatte jo alligevel ikke gøre noget af alt det, der stod, man skulde gøre. De andre gjorde jo heller ikke, hvad der stod i Testamentet! Hvorfor er *jeg* da saa slem og *de andre* saa gode?

Næste Søndag skulde jeg love, at jeg vilde tro paa Gud og Christus; men dem tvivlede jeg jo slet ikke om. Og hvad kom det egentlig andre Mennesker ved? De kunde jo dog ikke se, hvad man inderst inde troede eller ikke troede, og der var jo saa mange, der skiftede om. Jeg var vis paa, at der var noget, jeg skulde svare paa, som jeg ikke forstod!

Min Stedmoder, der vel følte, at jeg ved denne Lejlighed, som saa ofte før, gik om i en Verden for mig selv, som de andre hverken ænsede eller skøttede om at kende, og hun selv manglede Nøglen til, gik om Aftnen før Konfirmationsdagen ind til mig i Gæstekamret, hvor jeg i denne Tid for det meste tyede ind, for at være ene.

„Jeg kommer til Dig, lille *Ida*, for at give Dig et Minde om Din afdøde Moder," og hun tog en Guldring frem. „Den fik Din Moder paa sin Konfir-

mationsdag, og nu skal du have den paa Din, og," tilføjede hun, „Du skal ikke altid se den mørke Side af Livet, der er nok gemt megen Lykke for Dig!"

Dette betog mig i den Grad, at jeg næsten ikke kunde fremføre nogen Tak. Min egen Moder blev næsten aldrig nævnet, og ofte havde jeg spurgt mig selv hvorfor, men ikke turdet spørge. Nærmest troede jeg, at min Stedmoder ikke taalte det. Nu havde hun dog selv givet mig en Ting, der havde tilhørt min Moder, og som denne formodentlig havde baaret altid. Det var smukt af min Stedmoder netop nu at give mig den! Det vilde jeg aldrig glemme! Med min Skat trykket op til mig, saa tryg i Sindet, som ikke i lange Tider, lagde jeg mig til Hvile den sidste Aften, før Skellet blev trukket mellem Barndom og Ungdom.

Da Konfirmationen var overstaaet med Tilbehør af Visitter og Genvisitter hos Byens Honoratiores, blev det bestemt, at jeg skulde til Tante. De to Søstre var begge sendte til Hovedstaden, nærmest for at være sammen med vor afdøde Moders Familie; men da jeg blev anset for at være for umoden til denne Udflugt, maatte jeg som Erstatning blive derude, saalænge jeg vilde.

Gennem et Par Aar havde jeg, for mig selv, beredt mig til det forventede Hovedstadsophold, som jeg havde forestillet mig som noget i Smag med at komme til det gamle Athen. Særlig havde jeg lagt mig efter Mythologi og Fransk; det første for Museernes og Digternes Skyld, hvilke sidste jeg troede altid bevægede sig i en højere Sfære

end almindelige Dødelige. Det andet mente jeg, man altid betjente sig af i Selskabet, — og staa saadan rent uforstaaende overfor alle vilde dog være for flovt. Disse Studier var nu overflødige. Jeg forvandt dog temmelig hurtigt Skuffelsen over mine bristede Forventninger ved Tanken om mit Paradis, hvor jeg nu kunde dvæle, saalænge jeg vilde, uden at have den truende Skole bag alle Dagens Glæder. Med Stolthed pakkede jeg de nye lange Kjoler sammen tilligemed alle de smaa røde Æsker, Skrivemapper etc. fra Konfirmationsdagen.

UNGDOM

Solen blev netop ringet ned og Folkene gik til deres Nadver, da Vognen drejede ind ved Avlsgaardene. Ved Svinget gennem Porten til Borggaarden saa jeg strax, at min Tante ikke stod paa Trappen som ellers. Hun var i Besøg, de to ældste Kusiner var gaaet Tur, og kun den yngste var tilstede. Vi havde aldrig ret harmoneret, men hun hørte til Paradiset, og andre Fuldkommenheder behøvedes ikke. Men Situationen forekom mig fremmed og forandret, jeg kunde ikke forklare mig Grunden. Min Umiddelbarhed bragte mig dog hurtigt over alle Grublerier.

Min ældste Fætter havde nu bosat sig paa Godset efter endte Studier og skulde i Løbet af Sommeren holde Bryllup med min Søster. Jeg tilbragte den første Tid af den dejlige Forsommer med at tage alle de gamle Steder og gamle Venner i Besiddelse, og jeg saa kun lidt til, hvad der foregik om mig.

En Dag var hele Familien budt i Middagsselskab hos min ældste Kusine, der var gift paa et Nabogods, og jeg var naturligvis henrykt over at faa Lejlighed til at iføre mig min fineste nye Kjole. For første Gang havde jeg Blomster i Haaret, og

jeg var saa glad som unge Piger er, naar de første Gang skal debutere som Voxne.

Selskabet var det samme, som i Aarenes Løb havde samlet sig hos min Tante, saa langt tilbage jeg kunde huske. Alle kom mig i Møde med stor Venlighed og lykønskede mig til min Konfirmation. Flere underholdt sig længe med mig, og undertiden bemærkede jeg nogle forundrede Miner; ja en Herre af Familiens ældste Bekendte stirrede saa vedholdende paa mig, at jeg blev forlegen derved og tænkte, at det maaske var ubeskedent at tale saa længe og saa ligefremt med de ældre. Jeg søgte at fjerne mig og at skynde mig over til Kabinettet, hvorfra de Unges Latter og Tale lød. I Forbigaaende hørte jeg imidlertid min Kusine sige til min Tante: „Husk, at de skrev, at vi maatte passe paa, at *Ida* ikke drog Opmærksomheden for stærkt hen paa sig.“ Det var godt, tænkte jeg, at jeg skyndte mig bort fra de Gamle.

Næppe havde jeg siddet et Øjeblik hos de Unge, før min Kusine sagde til mig: „Inde i Spisestuen sidder Baronen, der har været sindssyg. Han er bleven saa sky paa Oringe, at han ikke vil være hos os andre. Du er saa munter, kan Du ikke gaa ind og live ham lidt op?“ Jeg gik nødig bort fra de andre Unge, som jeg havde glædet mig til at være sammen med. Den stakkels Baron stod alene i Stuen. Han saa saa forknyt ud og skulede saa underligt, at jeg blev helt ængstelig. Jeg følte, at det maatte være sørgeligt for ham, især at alle vidste, at han havde været paa et Gale-

hospital. I det samme slog han Øjnene op, og jeg mødte et saa usigelig fortvivlet Blik, at jeg blev greben af den inderligste Medlidenhed. Jeg nærmede mig ham ganske sagte med bankende Hjærte og vidste ikke, hvad jeg skulde sige til ham, og i min barnlige Ubehjælpsomhed sagde jeg: „Var der rædsomt paa Oringe?"

Han vendte sig imod mig med et rasende Blik, og i min Rædsel gjorde jeg det værste, jeg kunde. Jeg løb. Jeg styrtede ud ad Døren, ned i Haven og videre af Sted over i Skoven, hvor jeg grædende og skælvende skjulte mig bag nogle Buske. I det samme kom en stor Del af Selskabet gaaende langs ad Skovstien, de Unge forrest, leende og løbende imellem hverandre. Tilsidst kom min Tante gaaende med den Herre, der før havde stirret saa vist paa mig. Jeg vilde netop løbe hen til dem, da han nævnede mit Navn:

„Den unge Frøken *Jessen* har udviklet sig enorme og tegner til at blive smuk."

„For Himlens Skyld," svarede min Tante, „lad hende ikke høre derom. Jeg finder heller ikke, hun er det. Baronen maa ikke skænke hende nogen Opmærksomhed. I Familien er vi meget ængstelige for at hun drager Opmærksomheden altfor meget til sig — —". Hendes øvrige Ord tabte sig, da de fjernede sig i Skoven.

Jeg stod som en Død. De Ord, jeg havde hørt, gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Mine Tanker jagede frem og tilbage. Mon min Tante skubber mig tilside ligesom de derhjemme? Mon jeg er

smuk, jeg, som de derhjemme driller med mit Udseende?

Min Fader var netop hjemme paa den Tid, og jeg fortrød nu, at jeg ikke havde ventet med at tage herud til han rejste igen. Jeg listede stille tilbage til Gaarden, hvor Børnene fik Øje paa mig og kaldte og raabte, — de idetmindste var altid glade ved mig. Ved Hjemkørslen om Aftenen skubbede jeg mig ind i et Hjørne af Vognen og græd. Da vi kom op i Stuen, sagde min Tante i en underlig uvenlig Tone: „Det er en meget fin Kjole, Du har paa, hvor har Du den fra?“ — „Hvorfra? naturligvis hjemmefra.“ — „Den er altfor voxent syet til Ida,“ tilføjede min yngste Kusine, „det ser latterligt ud at putte saadan en Prop i den Dragt.“ — Alle saarede mig, med og mod deres Villie.

Næste Morgen havde jeg den Følelse, at der var hændet mig noget sørgeligt, og at der var noget ligesom ved at glide fra mig. Men jeg kunde ikke se klart, og jeg besluttede at være lige saa glad som ellers, men at holde mig mere tilbage og at gaa ned i Lunden, indtil de fremmede Gæster, som havde overnattet, var rejste.

Jeg tog en af Carl Bernhards Noveller, fandt snart et Skjulested og fordybede mig i Fortællingen. Da læste jeg et Vers, som netop i Øjeblikket gjorde et overordentlig stærkt Indtryk paa mig:

Mosgroede Tag, landlige Bo,
Arne for Fred, for Haab og for Tro,
Venlige Genier stedse dig skærme,
Kummer ej nærme sig kærlige Hjem — —

Det betog mig ved sin simple landlige Inderlighed; Kærligheden til Landet og til dette Fristed, hvor jeg altid havde følt mig saa lykkelig, gjorde min Beslutning stærkere om fremdeles at være glad og fornøjet som altid herude.

Jeg mere løb end gik hjemad for at indhente den Glæde, som jeg ubevidst efter Tantes Udtalelser om mig den foregaaende Aften frygtede for at miste. De Fremmede var rejste. Min Tante og en af Kusinerne stod i Havestuen. Tante talte saa hæftigt og saa saa vred ud, saa jeg ikke kendte hendes Ansigt igen. Jeg havde aldrig set disse for mig saa usigelig kære Træk saaledes. De havde hele min Barndom igennem i min Fantasi lyst for mig fra dette Paradis, som Barnehjertet havde klamret sig til.

„Aa Tante, sig ikke mere!“ raabte jeg og styrtede ud af Stuen og op paa mit Værelse, hvor jeg brast i en endeløs Graad. Det gik da først op for mig, at min Tante maaske slet ikke var anderledes end alle andre Mennesker, at der maaske ogsaa var Ufred i Paradiset som alle andre Steder. Idealet var bristet. I flere Dage var jeg syg og led af voldsom Hovedpine, og da jeg kom op, greb jeg mig i at sige: Gid jeg var hjemme i Randers igen!

Nede i Stuen laa der Brev til mig hjemmefra, hvori de bad mig komme, da der var saa meget at hjælpe med i Anledning af det forestaaende Bryllup.

Senere i Livet indsaa jeg, at det virkelig var Menneske-Idealet, der var bristet for mig i det omtalte Øjeblik; det Barndoms-Ideal, som min Fantasi havde formet saa skønt og saa fejlfrit, var ved

smaa nøgne dagligdags Begivenheder forstyrret og ødelagt for altid. Men saa er det, at vi Mennesker græder og lider Smerte.

Nogle Dage efter gik der Vogn til Randers, der tog mig med sig. Paa Køreturen tænkte jeg paa hin Dag, da jeg havde følt mig saa skuffet af Vorherre, der ikke havde opfyldt min barnagtige Bøn om at sende en Tyfusepidemi over Randers, for at jeg kunde blive i mit Paradis. Men underlig nok, nu da jeg næsten mig selv uafvidende ønskede at forlade det, laa Brevet strax tilrede og kaldte paa mig. Nu syntes jeg ikke mere at have et Sted, hvor jeg ønskede at være. Det gjorde saa forfærdelig ondt at tænke paa, at jeg gerne vilde bort fra det Sted, som jeg altid havde følt som mit egentlige Hjem. —

Besøget i Hovedstaden skulde endelig gaa for sig.

Min Stedmoder foretog sit traditionelle aarlige Besøg dertil og tillod mig at følge med. En Eftermiddag i Juli Maaned gik vi ombord i det lille Dampskib, der inden Jærnbanerne blev bygget dannede Forbindelsen mellem Randers og Kjøbenhavn.

Dampbaaden var allerede overfyldt af Passagerer, da vi kom, og der var ingen Plads i det lille Aflukke, der dannede den egentlige Damekahyt; men da Verden ikke dengang tog det saa nøje med Komfort paa Rejser som nu, havde man, for at Velanstændigheden skulde ske Fyldest, trukket et Gardin tværs over Herrekahytten, bag hvilket de

overtallige Damer maatte indrette sig som de formaaede. Min Stedmoder saa med Gru paa Situationen, og da alle jo kender hinanden i de smaa Provinsbyer, kendte alle ogsaa hendes ret store Fordringer til Livet. En af de Damer, der havde været paa Færde itide, tilbød hende elskværdigt at bytte med sig, saa at hun kom ind i den rigtige Afdeling, men jeg, som den unge, maatte naturligt ind i Herrekahytten, hvilket forresten var mig uden Forskel.

Sejladsen gennem den snævre Fjord var aldeles yndig i den skønne Sommeraften. Engene laa i hele deres flade, frugtbare Udstrækning med Herregaarde og Bøndergaarde, der syntes mig at dale op og ned i det dugvaade Græs ved Baadens gyngende Bevægelse, og Sivene nejede og rejste sig paa begge Sider af Baaden ved Hjulets Omdrejninger. Jeg var henrykt. Den længselsfuldt ønskede Rejse var jo nu Virkelighed. En anelsesfuld Ungdomsfølelse greb mig, det var som om Verden nu stod mig aaben, og jeg kun behøvede at strække Haanden ud for at faa den fyldt.

Flere af Byens Borgere, der ogsaa var med Baaden, nød ret min ungdommelige Glæde og kappedes om at gøre mig opmærksom paa og forklare mig de forskellige Punkter, vi passerede, hvad de hed og hvem de tilhørte osv. Jeg fik heller ikke Lov at slippe ned i Kahytten, før Baaden duvede i Kattegattets store Bølger, og jeg maatte love at komme op paa Dækket igen ved Daggry for at se Indsejlingen i Øresund.

Min Stedmoder var aldeles forbavset over den

megen Opmærksomhed, disse Herrer viste mig. Medlemmerne af min Familie blev ellers altid behandlede med en vis sky Tilbageholdenhed, naar de netop ikke hørte til vor Omgang, hvortil min Faders tavse Væsen vel for en Del bidrog. Det var sent, da jeg slap ned, og jeg blev forbavset over at se Damerne iføre sig et fuldstændigt Nattoilette, idelig udsatte for, at Opvarterne trak det beskyttende Værn mellem Herrerne og os tilside, naar de betjente disse med Drikkevarer, medens de spillede Kort. Ved den monotone Lyd af Grand, Pas og Kortenes Raslen, gyngedes jeg hurtigt i Søvn i den lille Krog, som Damerne havde levnet mig. Jeg vaagnede kun én Gang ved at en Opvarter raabte: „Frøken *Jessen*, er De vaagen?“ „Gud, forliser vi,“ svarede jeg. „Nej, men jeg skulde gerne have de halve Bajere, Frøknen ligger paa.“ Ud maatte jeg saa, men kom til at le saaledes, at jeg maatte putte noget i Munden for ikke at høres. Paa Grund af Pladsmangel var der lagt en Madras over et Par Ølkasser.

Spændingen efter at se Indsejlingen i Sundet hjalp mig til at vaagne henad Morgenstunden, og det første Dagskær faldt netop ind gennem Koøjet, da jeg stod op. Ude paa Trappen mødtes jeg allerede med en af mine Venner fra Gaarsaftnen, og de andre fulgte snart efter. Det storslaaede Syn, der faar ethvert dansk Hjærte til at banke af Fryd, fik jeg da her første Gang at se. En rød Stribe i Horizonten førte Daggryet som et svagt Brus hen over Vandet. En let Dis fra Nattetaagen, som Solen

endnu ikke havde fordrevet, omsvævede Hundreder af Fartøjer, saa det saa ud, som de sejlede i to Vande, medens Morgenrøden stærkere og stærkere farvede Sverigs brogede Stenkyst og Kronborgs rolige Majestæt. Vi var alle betagne af denne Pragt, og flere af Herrerne havde dog set det ofte; men de sagde, at Synet var dem hver Gang nyt.

Der blev bestilt Morgenkaffe op paa Dækket, og Stemningen blev alt højere, eftersom Solen strøede sit Guld paa Omgivelserne. En af Herrerne bestilte endog en Flaske Vin, trods den tidlige Morgenstund, for at drikke min Skaal paa en lykkelig Rejse.

De andre Passagerer begyndte nu at komme paa Dækket. Nogle af Damerne udtalte deres Beundring over mit Mod ved saaledes at fjerne mig fra kvindeligt Omraade. En af Herrerne svarede dem imidlertid orakelmæssigt: „En er modigst om Aftenen, en anden om Morgenen. Frøken *Jessen* sværger nu til Lysalferne og er ikke i dette sit Valg sket nogen Overlast!“ Mine Tanker foer uvilkaarligt til Damernes frygtløse Negligée igaaraftes, bag det forræderske Gardin.

„Gud velsigne Dem for Deres Naturlighed, lille Frøken *Jessen*,“ sagde han saa til mig, „gid De maa faa en rigtig fornøjelig Rejse,“ og Glassene blev atter tømte til min Ære.

Aldeles ør i Hovedet af den uvante Støj og Trafik paa Toldboden kom vi fraborde og kørte lige hen til Faders to Søstre, der boede i Larslejstræde sammen med min ældste Broder og en gammel Dame. Tanterne nød en Livsunderstøttelse fra det, der i

sin Tid blev kaldt Kongens Chatolkasse, paa Grund af min Bedstefaders Fortjenester af Fædrelandet.[1])

Deres Dagligstue, der ogsaa var Spisestue, med de mange gamle Familieportrætter, havde en Karnap af den rigtig gammeldags Slags, der hørte med til Værelset, og ikke som den nyere Tids Karnapper, der synes forundrede over ligesom ikke at høre med til Huset, hverken indenfor eller udenfor; og i Sofaen og ved Bordet i denne Karnap havde Tanterne Dagen igennem Pladsen besat af deres mangfoldige Venner af alle Samfundsklasser. Den yngste af Søstrene tog sig mest af Huset og forkælede paa alle tænkelige Maader alle dem, der kom i Berøring med dem. Den ældste var derimod ude saalænge Solen var oppe, for at hjælpe alle stakkels Mennesker, især Mandfolk, med at komme i Stillinger, og især at skaffe unge Mennesker i Vej. Hun forbavsede mig altid ved sin store Medlidenhed med „Manden" i Almindelighed som Mand betragtet og sin Mistro til hans Evner i Særdeleshed. „Enlige Kvinder," ytrede hun, „er græsselig kedsommelige, men enlige Mandfolk er de ynkeligste Skabninger paa Jorden."

Da Kommunehospitalet var opført, var hun ude for at bese det, men erklærede sig yderst misfornøjet. „Du kan jo tænke Dig til det hele, det er jo Mandfolk, der har lavet det." Men hun svigtede dog sit Køn, da der første Gang blev slaaet til Lyd for dets sociale Stilling. „Værre Pjank har jeg aldrig

[1]) Kontreadmiral C. V. Jessens Døtre: Sophie Jessen (1804—1872) og Petrine Caroline Jessen (1807—1878).

hørt!“ sagde hun, da Kampen for Kvindens større Selvstændighed tog Fart.

Et lille trekantet Værelse, det hvideste og propreste jeg har set, var deres Hvilested, hvor de henad Midnat lagde sig til Ro for næste Morgen ved Daggry at begynde deres Kærlighedsliv paany. Intet var fornøjeligere end at være deres Gæst. Da jeg senere besøgte dem, erfarede jeg, hvor uudtømmelige de var i at udfinde Glæder for deres Broderbørn, som de rige Slægtninge ikke ofrede en Tanke; smaa og store Skovture, Besøg i Theatrene og meget andet blev arrangeret og nydt med Spøg og Munterhed.

Jeg følte mig en Dag meget smigret, da min ældste Broder[1]) tilbød mig en Spadseretur for at lære mig lidt af Byens Mærkværdigheder at kende. Vi begyndte paa de uforglemmelige gamle Volde, der virkede paa mit romantiske Gemyt, som en Tændstik i en Krudttønde. Den dæmpede Belysning gennem de skønne gamle og ærværdige Træer anslog strax Stemningen. Træer er i det hele taget den Naturskabning, der gør det stærkeste Indtryk af ligesom at besidde en Viden og Erfaring fra deres hundredaarige Tilværelser, og som de synes at ønske at meddele de dumme Menneskebørn gennem deres stille Hvisken eller stærke Susen; men hvad forstaar vi deraf?

Paa den ene Side, nedenfor Voldskrænterne, laa Gravene, dækkende over deres smaa Hemmeligheder med Buskads, Græs og Siv, hvor imellem

[1]) Den bekendte Filolog og Sprogmand, Dr. phil. Carl Arnold Edwin Jessen, født 1833.

man med en lille Smule god Vilje tydeligt saa baade Alfer og meget andet interessant Smaakravl. Paa den anden Side Voldene stod Gadens Huse, hvert med sin Historie, baade fra Fortid og fra Nutid. Ved hvert Hus tænkte jeg: Mon det var her, den unge *Løvenørn* ringede paa og bad Skønjomfruen om et Kys? Saadant sker dog vist aldrig mere, tænkte jeg saa med et lille Suk; men for alt i Verden turde jeg ikke sige dette til min store Broder, da han vilde have gjort grundig Nar ad mig. Men den stakkels Ungdom nu! Den har kun Vendersgade, Kartofler og Grønkaal osv., som er behageligt nok til sine Tider, og den behøver hverken Stemning eller Minder eller Belysninger. — Men den er jo heller ikke bleven romantisk! Fra Voldene gik vi over Ravelinen til Langelinie. Dér pustede imidlertid den Gang, som nu, den stærke Blæst, der jager al Romantik paa Flugt.

En Eftermiddag blev min Stedmoder og jeg afhentet i Grosserer *Tuteins* Vogn til hans Landsted ved Strandvejen, hvor vi var indbudte for et længere Ophold. Det var indrettet efter det datidige københavnske Bourgeoisies Fordringer til Smag og Comfort.[1]) Fru *Tutein* var kendt og berømt som et musikalsk Geni. Hun nedstammede fra den italienske Siboniske Slægt, var sydlandsk livlig, overordentlig smuk, og hele hendes Apparition aandede Kunst. De førte et selskabeligt Hus, hvor selvfølgeligt alt, hvad der betød noget i Musik, saavel

[1]) Grosserer Ferdinand Tutein (1788—1880) gift 1824 med Josepha Aloisia Franciska Romalia Anna Maria Siboni (1806—66), født i Milano, Datter af Professor, Syngemester ved Det kgl. Theater, Guiseppe Siboni.

Danske som Fremmede, samledes. Den første Dag efter Middagen satte Fruen sig til Klaveret. Altid havde jeg jo hørt min Stedmoder tale om hendes Musik; men en saadan Aabenbarelse — eller hvad jeg skal benævne det — havde jeg ikke det ringeste Begreb om existerede.

Til min store Bedrøvelse havde min Stedmoder altid modsat sig mit Ønske om at lære at spille. Paa Grund af manglende Talent, mente hun. Meget muligt. Der bliver visselig i vore Dage drevet stort Misbrug med Musik; men for mit Vedkommende var det derfor saare svært at følge med, hvad jeg hørte, og ofte glippede Forstaaelsen netop paa de Punkter, hvor hele Sjælen higede efter at følge med.

Fru *Tutein*, der vel havde opfattet noget af, hvad jeg paa dette Omraade kæmpede med, sagde en Dag, da vi var alene: „Følg med ned i Musikstuen, saa skal jeg forklare Dig noget af, hvad jeg kan se er Dig uklart, naar jeg spiller.“ Først fremsatte hun de forskellige Benævnelser paa de forskellige Slags Musikarbejder og spillede Brudstykker af dem, forklarende videre: „dér menes dette og dér hint.“ Selv blev hun alt mere og mere grebet af de Stemninger, hun fremstillede, og aabenbarede en Verden af Længsel, Smerte og Skønhed i sit store Musikgeni, som jeg i et givet lykkeligt Moment fik Indblik i, og som blev fastslaaet for hele mit Liv.

Digteren *Saint Aubain*, eller *Carl Bernhard*, som han kaldte sig som Forfatter, kom ofte ud til *Tuteins* i den Tid, min Stedmoder var der. Han satte hende højt som hele hendes Kreds herovre paa

Grund af hendes udmærkede Forstand. Der er udgivet et efter min Mening meget daarligt Udvalg af den store Correspondance, som *Saint Aubain* i en Række af Aar førte med hende. —

Vort næste Besøg gjaldt Familien *Tutein* paa Møen, hvor en yngre Broder var Besidder af det skønne Gods „Marienborg", der havde en slotsagtig Hovedbygning, som var opført nogle Aar før vort Besøg af den daværende Ejer. Ejendommeligt ved dens Bygningsart er dens 1ste Sals Forbindelse med Parken. Ideen var min Stedmoders, og den blev skønt sat i Værk ved den mægtige Terrasse. Parken er dejlig — Trævæxten overalt paa Møen har jo naaet en Fuldkommenhed som intet Sted i Landet.

Vi var meget sammen med den bekendte Politiker *Hother Hage*, hvis Hustru var en Datter fra Marienborg, og som senere blev gift med Biskop *Monrad.*[1])

Hages var i høj Grad sympathetiske, og deres Hjem i Nærheden af Marienborg var fint og kunstnerisk. Deres Spisestue var f. Eks. dekoreret med en Freske, en Guirlande, der løb hele Stuen rundt, udført af den da berømte Blomstermaler *Jensen.*

„Budstikke"-*Boisen* var dengang Præst[2]) i Stege og satte ved sin udprægede Personlighed sit kirkelige Stempel paa hele Befolkningen. Han var en

[1]) Hofjægermester Peter Adolp Tutein til Marienborg (1797—1885) var gift med Anna Eccard (1810—87), Datter af Etatsraad C. D. Eccard paa St. Thomas. Deres næstældste Datter Emmy Tutein (1832—94) blev 1856 gift med Herredsfoged paa Møen, Folkethingsmand Hother Hage (1816—73) og anden Gang 1875 med Biskop D. G. Monrad (1811—87).

[2]) Politikeren Frederik Engelhardt Boisen (1808—82), der fra 1852 til 1879 udgav Folkeskriftet „Budstikken", blev 1859 Sognepræst i Stege paa Møen, hvorfra han tog sin Afsked 1881.

velset Gæst paa Marienborg, hvor Fru *Tutein* f. *Eccard* var ivrig Grundtvigianer. Hendes Søster var gift med den bekendte grundtvigske Præst i Skjolde i Jylland[1]). Han og hele hans Retning med de saa fremtrædende grundtvigske Extravagancer er blevet satirisk behandlet i „Emtejægerne", en Novelle af *Knud Valløe*. I det daglige Liv paa Marienborg var det dog især gamle Hr. *Tutein*, der interesserede. Han var meget belæst og havde en indgaaende videnskabelig og kunstnerisk Viden. — Da Vinterens Selskabelighed i Kjøbenhavn indtraadte, blev jeg endel bedt ud. Meget af dette Liv havde naturligvis baade sin Interesse og sine Udviklingsmuligheder; men det var mig ikke altid nogen udelt Nydelse. At sidde flere Timer ved et Middagsbord skal der jo større Gourmander til, end Ungdommen dengang i Almindelighed var udviklet til.

Hos Enkefru *Frølich*, Kunstneren *Lorenz Frølichs* Moder, kom jeg oftere, og dér mødte jeg en fin og elskværdig Kres. Hendes Søn var dengang bosiddende i Paris, og for at Bedstemoderen kunde følge med sit lille Barnebarns Udvikling, sendte han hende paa hendes Fødselsdag en Samling Tegninger, der forestillede: „Hvorledes Dagen gaar for lille Lise"; den var morsom og yndefuld som alt, hvad der kom fra hans Haand. Bedstemoderen, som alle vi andre, blev henrykt over Gaven, og det blev samme Aften besluttet, at det

[1]) Carl Fog (1809—85) var Sognepræst til Skjold (Vejle Amt) fra 1840. Han var gift med Amalie Sophie Eccard (1807—84).

lille Værk skulde udgives[1]). Nu kender alle det. I Tidernes Løb har Samlingen faaet mange Efterfølgere; men den første var kun skabt for den gamle Bedstemoders personlige Glæde. Hun fortalte ofte om denne Søn og hvorledes han som Barn altid tegnede alt, hvad han hørte fortælle, og naar han ikke syntes, at de andre forstod ham rigtigt, sprang han ud paa Gulvet og satte sig i de Stillinger, som han vilde have, de skulde se hans Fremstillinger.

De Soiréer, jeg var indbudt til, var ikke altid underholdende. Naar der ikke blev danset, var det meget Mode, at Herrerne tog hver sin Dame og med denne Udvalgte satte sig i en Vinduesfordybning eller i et af Sideværelserne, hvor man saa var henvist til hans Ydeevne i selskabelig Underholdning, der naturligvis ikke altid viste sig lige vellykket. Saaledes var jeg en Aften bleven en Søofficers udvalgte Dame. Han var bekendt for sin Skønhed og havde i Marinen endog erhvervet sig et „nom de guerre“ paa denne Conto; men hans Aandrighed stod ikke Maal med hans Ydre, syntes jeg. Han var saa vidtløftig kedelig, at der fordredes et Overmaal af Taalmodighed med ham, som jeg ikke sad inde med. Den omtalte Aften havde han slaaet sig fast i Udgrundelsen af, om den nærmeste Vej til et givet Punkt gik gennem Vimmelskaftet eller ad Kompagnistræde. Uagtet jeg ikke med et Ord blandede mig i denne hans indre Strid, protesterede han dog hele Tiden: „Nej, De kan ikke

[1]) Maleren Lorenz Frølich (1820—1908) var fra 1840 til 1873 mest bosat i Paris. Hans Moder Vilhelmine Pauline Tutein (1789—1881) var en Søster til de nævnte Brødre Tutein.

mene, og De maa dog indrømme", o. s. v. Kl. 1, da Opbrudstimen endelig slog, havde vi vandret Vimmelskaftet med Sidegader saa mange Gange rundt, at jeg var fuldstændig svimmel og slet ikke mere paa det Rene med, om disse gamle Kjøbenhavnergader laa i Maanen eller paa vor egen Klode.

De morsomste Soiréer, jeg oplevede den Vinter, var, naar *Saint Aubain* var tilstede. Han spillede ikke Kort, men gik om, som han selv sagde: „og gjorde godt imod mange". Ofte kom han ogsaa til min Ringhed: „Lad os sætte os her i denne lille Krog og skumle lidt", hvilket han nok yndede meget, dog aldrig af det Onde; men meget vittig var han altid, og stærkt satirisk. Han mindede mig en Aften om, at vi engang havde leget „Urtekræmmer" paa et Besøg i Hjemmet i Randers, da jeg var Barn. Jeg havde opfordret ham til at være „Svend" i Butiken, uagtet jeg var saa uvidende som Chef i Forretningen, at han maatte lære mig at lave Kræmmerhusene. Jeg fortalte ham om den lille Scene, der ligesom havde knust et af min Barndoms Idealer, og at et lille Vers i en af hans Noveller havde spillet en Rolle deri. Han svarede, at af alt det skrøbelige i Verden var „Idealer" det, der først brast, og dem vilde han alvorligt raade mig fra at skabe mig.

„Ogsaa i Kærlighed brister de. — Jeg har havt 15 ulykkelige Kærligheder, saa jeg kan snakke med," sagde han.

Da jeg forfærdet spurgte ham, om han ikke vilde beskrive nogle af Idealerne, ytrede han:

„De var virkelig lige dejlige allesammen; men

forresten skyldes den første Kærlighed altid Skrædderen. I Ungdommen ser man kun paa det Ydre."

Denne lille Douche mindedes jeg ofte senere i Livet.

Hos *Tuteins* formede Selskabeligheden sig jo paa Forhaand over Musik, og andet tænkte og begærede man ikke i dette skønne, rige Hjem. Man hørte den ene Virtuos efter den anden og tænkte dog kun paa Husets Værtinde. — Paa en Tourné var den dengang berømte Violoncellist *Servais* kommet hertil og havde sit stadige Tilhold hos *Tuteins*[1]). En Aften foreslog han Fruen, at de skulde improvisere hver paa sit Instrument. Her tog Fru *Tutein* Têten. Da de havde spillet nogen Tid, lagde *Servais*, aldeles betaget, Instrumentet, knælede ned for hende og kyssede Sømmen af hendes Kjole. —

Hjemme i Randers forandrede det selskabelige Fysiognomi sig, især for de Unges Vedkommende, de sidste Aar før Krigen 1864. De jydske Jernbaneanlæg, der blev overdraget et engelsk Consortium, førte en Del fremmede, baade Englændere og Indlændere, til Byen. Ungdommens Glæder havde hidtil havt en aldeles intim familiær Karakter. Opvoxede sammen, som vi var, baade Piger og Drenge, havde vi ofte leget sammen, og om Vinteren kørt i Slæde paa Hjemvejen fra Skolen. Taskerne blev lagt i Bunke, og vi fik navnlig hos Herredsfogdens, der havde en nedad skraanende

[1]) Den berømte Violoncellist Adrien François Servais (1807—66) gav 1862 Koncerter i Kbhvn.

Gaard, mangen dejlig Rutschetour. Dette gav naturligvis en meget gemytlig og jævn Tone, selv efter at vi var voxne. Hvad der kunde opsættes, til Brødrene kom hjem i Ferierne, blev udsat, og da den længste Ferie jo er i den varme Tid, gispede vi os med Glæde gennem mangen dejlig Sommernat i Dansenes varme Hvirvler. Denne Slags Selskabelighed tabte sig endel, eller den mistede sin intime Karakter ved Udlændingenes Ankomst.

Min Stedmoders mange Sprogkundskaber drog Englænderne til vort Hjem. Dette var jo et sandt Fund for dem i en Provinsby, og de gik daglig ud og ind hos os.

Men Uvejrsskyerne trak stærkt op i den politiske Horizont.

Rygtet gik, at Fredrik den VII var syg, men underlig hemmelighedsfuldt talte man derom. En Dag lød det truende, og næste Dag blev det dementeret. Min Fader saa endnu alvorligere ud og var endnu tavsere end han plejede. Naar Herrerne var sammen, begyndte de for det meste med at tale saa sagte, at det mere lignede en Hvisken, for saa, et Øjeblik efter, at raabe i Munden paa hverandre, den ene ligbleg og den anden højrød af Ophidselse. „Helstatsmand“ og „Ejderdansk“ var de Benævnelser, der som Ildgnister foer frem og tilbage i Disputterne.

Min Faders store Bekymringer betog mig stærkt, men jeg forstod ikke hans dybe Nedtrykthed over Kongens Sygdom. Fredrik den VII var jo ikke populær i den højere Embedsstand. Fader havde

i sine unge Dage staaet Kongen nær; men dette, at han havde skullet gøre Grevinde *Danner* sin Opvartning under Majestætens og hendes Besøg i Randers, og endog tage sin Kone med, havde afført en Bitterhed i Faders aristokratiske Sindelag, som han ikke kunde overvinde. Ved en given Lejlighed var det endog kommet til et Sammenstød mellem Fader og Kongen, som efter Faders Sigende kunde have ført til hans Afsked.

Ung som jeg var, stod jeg dengang uforstaaende overfor alle Datidens Rørelser og Problemer. Aviser var der jo kun faa af, og Oplysning eller Vejledning som nu om Tide gav de ikke Spor af. Nogle „Ledere" med det Kvantum „Viden og Syn paa Situationen", som den eventuelle Regering ønskede at slaa fast i Befolkningen, var det Hele. Naar Krigsrygterne blev meget højlydte, sagde Fader altid: „Lad dem kun komme, vi skal nok give dem Svar paa Tiltale. Med saadan en Hær som vor og med Dannevirke i Ryggen skal vi nok kunne forsvare vore Rettigheder."

Saa oprandt hin 15de November, da Klokkerne over hele Landet forkyndte, at den sidste „Oldenborger" havde lukket sine Øjne i Døden.

Kort Tid efter rykkede 5te Dragonregiment ud af Randers fulgt til Dørs af Befolkningen. Gud véd, at vi var haabefulde Landet over. Dannevirke, Dannevirke! var den visse Sejr i vor Bevidsthed og var Enden paa al vor Tale!

General *de Meza* var en god Bekendt af begge mine Forældre, og var en Gang for alle indbudt

som Gæst i vort Hjem, naar han paa sine Inspektionsrejser kom gennem Randers. Som Barn glædede jeg mig til hans Komme som til en Theaterforestilling. Inledningen skete altid med, at Tjeneren meldte, at Generalens Vogn holdt nede paa Gaden, med Spørgsmaalet „om alle vore Vinduer var lukkede?“ Selv viste han sig saa, kastede et ængsteligt Blik rundt til sine argeste Fjender „Vinduerne“, og først, naar han var beroliget paa dette Punkt, hilste han meget ceremonielt Goddag til hver især i Dagligstuen. Saa tog han Hatten af, satte en Kalot paa Hovedet, og efterhaanden som han blev akklimatiseret, faldt det ene Sjal og den ene Halsklud efter den anden. Kalotten, der først var bleven trukket ned over begge Ørene, blev skubbet fra det ene og lidt efter fra det andet, for tilsidst at havne ovenpaa Hovedet med en lang Kvast nedad Nakken. Naar alt Ydertøjet var fjernet, iførte han sig en Silkemantille med Fryndser: „Jeg skal sige Dem, jeg taaler ikke den mindste kolde Luft. Jeg taler aldrig i den Stue, hvor jeg sover, kun en eneste Gang, da min Tjener, det Fæ, ikke forstod de Tegn, jeg gjorde, for at gøre ham begribelig, at jeg havde tabt en Sok bag Sengen, nødtes jeg til at sige det ene Ord: „Sok“, og blev derefter saa forkølet, at jeg otte Dage maatte holde mig inde.“

Naar jeg havde overværet Ankomsten, gik mine Observationer ud i Køkkenet, hvor Tjeneren mødte med store Bakker, fulde af Klædningsstykker, der skulde afdampes, ligefra Pudevaar til Flipper og krusede Manchetter. Højdepunktet af min Nys-

gerrighed var dog at slippe ned i Soveværelset, indenfor hans improviserede Kontor, hvor alt blev ordnet i Rækker: Pomadekrukker, Salve-dito, Flakoner og Medicinflasker langs et Toiletbord, der maalte et Par Alen i Bredden, og foran disse Rækker laa to Par Krusemanchetter. Disse Manchetter spillede en vis Rolle: „Selv i Felten," sagde han, „ligger der altid 2 Par fremme, for hvis jeg skal til hurtig Udrykning, skal man dog se, at det er en Gentleman, hvis jeg falder."

Den 25de December blev General *Mezas* Udnævnelse til Overgeneral bekendt i hele Landet. Almindeligvis var Herrerne tilfredse med dette Valg. Han havde jo gjort sig bekendt i Krigen 48, og der var lige saa mange Historier om hans Tapperhed og Koldblodighed, som om hans Egenheder.

Den 2den Februar 1864 brød saa den ulykkelige Krig løs.

„Vi har vunden en stor Sejr"! kom jeg styrtende ind og meddelte min Fader. Den tavse indesluttede Mand blev ganske bleg, han næsten vaklede og udbredte sine Arme imod mig, og vi græd begge af Fryd. Det var Slaget ved Mysunde. Sejren var jo ikke betydelig. Tyskernes Tab var vel en 60 Mand mere end vort; men i det Øjeblik var vi overbeviste om vor Overlegenhed.

Saa oprandt hin skrækkelige 6te Februar. Der var Familiefest hjemme, og jeg kom glædestraalende ind med en Gave, jeg lige til sidste Øjeblik havde stræbt med at faa færdig; men forfærdet standsede jeg i Døren ved, at alle i Stuen saa ud, som Lynet var

slaaet ned. Fader var kridhvid i Ansigtet og holdt sig segnefærdig ved en Stol: „Dannevirke er forladt af Tropperne!“ hviskede han. „Det er Kongen!“ raabte jeg i min Skræk og Fortvivlelse. Det var, som Harmen vilde kvæle mig. *Christian IX* var paa det Tidspunkt meget upopulær. Man var mistænksom for at hans Interesser skulde være hinsides Grænsen. Bagefter, da Sindene var kommet mere i Ro, indsaa man først, hvor urimelig dette vilde have været, netop fra hans Standpunkt; og under sædvanlige Forhold vilde min Ytring ikke være bleven taalt af Fader, der var den loyaleste Undersaat og Borger, man kunde tænke sig. Man skulde dø for sin Konge, baade Mand og Kvinde, naar og hvor det fordredes. For sit Fædreland blødte han sig egentlig tildøde i de Dage.

Denne Oplevelse gjorde et saa mægtigt Indtryk paa mig, at jeg aldrig har forvunden den. Uagtet jeg senere i mange Aar boede ved Grænsen, har jeg aldrig kunnet se de Steder, hvor vi fik vort Banesaar. I Dannevirke ligger vor Fortid paa den mest ydmygende Maade jordet, og Sorgen derover bør være os hellig. Saaret er saa ømt, at der aldrig bør røres derved. Senere da jeg var i Frankrig, hvor jeg var i Berøring med de forskelligste Samfundsklasser, forstod og sympathiserede jeg med, at de aldrig nævnede hverken Metz eller de andre sørgelige Minder fra Aaret 1870, eller tillod andre at berøre disse Begivenheder.

I Randers beredte alle sig til at modtage Syge og Saarede, som skulde blive i Byen, samt den Del

af Hæren, der paa Tilbagetoget skulde passere den, og som blev beværtede med alt, hvad Byen formaaede. Befolkningen, især af Handelsstanden og deres Damer, var utrættelig opofrende til at hjælpe begge Steder. Honoratiores's Damer var mere passive med deres Hjælp udenfor Hjemmet. Min Stedmoder traadte selv ikke hjælpende til og nægtede ogsaa mig Tilladelsen til at assistere, hvilket var mig saare svært at komme over.

Under disse sørgelige Tilstande, var jeg nogle Dage ude hos min Tante. En Afdeling Tropper af *Hegermann-Lindencrone's* Kavalleri-Division var bleven indkvarteret paa Herregaarden en Dagstid. Ved Officersmiddagen var Feltpræsten *Johannes Clausen* fra Ryslinge tilstede[1]). Ung og brændende, som han var, tilmed Grundtvigianer, der efter deres Mester gjorde gældende, „at Holger Danskes Aand var opstaaet i Folket", og at „Gud ikke kunde undvære Danmark" — gjorde han gældende i en levende Disput, der opstod ved Bordet: „at Dannevirke burde være forsvaret til sidste Mand." Min Fætter, der var Adjutant ved General *Hegermann Lindencrones* Korps, blev saa rasende under Disputen, at han kridhvid i Ansigtet forlod Bordet, og Pastor *Clausen* var ikke stort mere ved Bevidsthed. Sindene var saa nedbrudte og inderst inde dog saa oprørte, at enhver Diskussion, baade for og imod, tændte Ild, saa Flammerne slog højt i Vejret.

---

[1]) Johannes Carl Emil Clausen (1832—1908) Præst i Ryslinge fra 1866 til 1877, i Slagelse fra 1885.

Den 30te April stod jeg en Eftermiddag hjemme i Randers ved Vinduet og blev opmærksom paa, at Folk pludselig foer saa underlig forvildede om. En Ængstelse greb mig, og jeg skyndte mig op paa Loftet, hvorfra man kunde se ud over den sydlige Del af Byen. Chausseen, fra Landsbyen syd for Randers helt ned til Sønderbro, var én blinkende Masse af Sabler og Pikkelhuer.

Fader stod ved Vinduet, da jeg kom ned igen. Jeg vilde forberede ham paa, at Fjenden var i Anmarch og vistnok havde overskredet Sønderbro, da den første Tysker allerede red forbi. Idetsamme viste den skrækkelige Bleghed sig igen, der saa ofte kom over ham i den senere Tid. Den forlod ham ikke mere, og hans ranke Holdning var borte fra det Øjeblik.

Nogle Timer efter kom der Bud fra Hovedkvarteret, at General *Münster* vilde indkvarteres hos os og have 4 Værelser[1]). Blandt andet maatte vi rømme vor skønne Dagligstue.

Under Invasionen boede i alt tre tyske Generaler hos os. De hilste paa Fader ved deres Ankomst, ellers saa vi dem ikke. Deres Mandskab var høfligt og vel disciplineret, saa forsaavidt var der ingen Ulemper. En af disse Generaler sagde ved Visitten, efter Dybbøls Fald, at Tyskerne var bleven rystede ved Synet indenfor Dybbøls Vold, da der ikke var saameget som en Fodsbred, der ikke var oprevet af Skytset. Han begreb ikke, at

[1]) Preussisk Generalmajor Grev Münster-Meinhövel kommanderede en kombineret Division paa c. 9000 Mand.

man havde faaet Soldaterne til at holde Stand saa længe.

Det ubehagelige ved netop at have en højtstillet Officer i Indkvartering var, at han hver Morgen blev trakteret med Musik udenfor Vinduerne. Den bebegyndte altid med en Koral og gled saa over i mere krigerske Emner. Musikerne stod paa en aaben Plads foran vor Bolig, og samme Sted blev ogsaa hver Dag holdt smaa Parader for at efterse Mandskabet, fra deres Støvlesaaler til deres Haartoppe. Efter hver Parade fulgte en lille Tale spækket med diverse moralske Formaninger; men dér kneb det tidt for den stakkels Korporal som Prædikant. Han kunde aldrig huske Formaningerne og havde dem derfor skrevet op, og en Menig bagved, der sufflerede ham efter Papiret; men enten det var Chikane, eller Mangel paa kalligrafisk Tydelighed — der suffleredes enten galt eller altfor sagte: „der Soldat muss ruh— ruh—ruhig sein! — Der Soldat muss pre—pre—precis sein", kom det endelig fra Suffløren, „muss ge—ge—gewandt sein", og Taleren trak Vejret lettet, medens det bageste Geled var nærved at briste i Latter.

Da Fjenden besatte Byen, blev den erklæret i Belejringstilstand, saa der ingen dansk Postforbindelse var. Hemmeligt fik man af og til et Brev stukket i Haanden. Efter Kl. 8 om Aftenen maatte ingen gaa paa Gaden, og ingen kunde komme ud af Byen, uden at visiteres o. m. a. Denne Belejringstilstand var en Straf over Byen, fordi den ikke kunde betale saa høj en Krigsskat, som Fjenden

fordrede, og han overholdt denne Tilstand, endog efter at Vaabenhvilen var indtraadt. Den blev ikke engang kundgjort Byen, og vi erfarede den gennem de Breve, der hemmeligt kom os i Hænde. Dette affødte jo den afmægtige Harme, der er saa svær at bære. Forbitrede over Krigsskattens Nægtelse lagde Fjenden yderligere Tryk paa Byen, de kommunale Embedsmænd blev fængslede, alle de største Butiker blev tømte for deres Varer, der kørtes bort i store Vognladninger, og den skønne Jærnbanebro ved Langaa blev sprængt i Luften. Saa kom der Kontraordre, og Butiksvarerne blev læsset af paa Markerne en Milsvej fra Byen, hvor Ejerne saa selv kunde hente dem, men Varerne blev ødelagte og flere taalte ikke de store Tab, — Broen var og blev sprængt! —

Sommeren skred imidlertid med sit Tryk over Sindene, og Felttoget begyndte paany. De hemmelige Efterretninger blev sjældnere, da Højsommeren begyndte, og Fjendens Forholdsregler blev endnu strængere. Der blev lagt yderligere 20,000 Mand ind i den lille By, der kun havde 7—8000 Indbyggere, og der blev kørt Skyts op omkring den.

En Dag var alt Militæret paa Benene. Med løftede Faner og fuld Musik gik de igennem Gaderne. Ingen af os vidste, hvad der var sket, men alle var jo forberedte paa, at al denne Pomp og Glæde hos Fjenden betød Nederlag for os. Timevis lyttede jeg ved Døren ind til det tydske Hovedkontor, for muligen at opfange Efterretninger. Endelig bredte Sørgebudskabet sig: Als var faldet.

Mange misvisende og til Tider komiske Efterretninger kom i Omløb, fordi Rygterne for største Delen fra de menige Soldater naaede Tjenestefolkene, og disse paa begge Sider kun havde svage Begreber om hinandens Sprog og endnu svagere geografiske Kundskaber. Vi havde to Piger, hvoraf den ene oplevede de tusinde Ting i denne Menneskehob. Hun kom den Dag styrtende ind bævende af Angst, med Raabet: „Ole Krag er gaaet til Bunds og Tydskerne er marcheret over til „Fjunt"!" Det skulde sige: „Rolf Krake er skudt i Sænk og at Fjenden skulde være gaaet over til Fyen". Samme Pige meddelte os ogsaa, da den store extra Styrke var lagt ind i Byen, at Købmanden overfor os havde faaet: „60 Meninger i Indkvartering".

En Nat, kort efter at Als var faldet, vaagnede jeg ved en ustandselig gennemtrængende og dump Lyd. Da det ikke var Maaneskin, kunde jeg ikke skelne noget enkelt. Kun et langstrakt mørkt Legeme, der langsomt bevægede sig fremad og fortsattes i det uendelige. Først troede jeg, det var et Ligtog, men da Øjet vænnede sig til Mørket, kunde jeg skelne, at det var Baade. Man havde jo ikke Spor af Efterretninger udefra, saa dette var aldeles uforstaaeligt. Jeg vilde gaa ind for at vække Fader, men han var alt vaagnet ved den vedvarende dumpe Lyd. Vi blev sammen til Dagen brød frem og fik saa at vide, at det var Baade, der var rekvirerede helt nede fra Grænsen, op gennem hele Jylland, for at sætte Fjenden over Limfjorden. Han vilde vise, at han fuldt ud var Herre over os. Tre Dage og Nætter

kørte dette Tog i én uafbrudt Række gennem Byen, saa tæt sluttet, at man ikke kunde passere over Gaden. Geral *Vogel v. Falkenstein*, der paa den Tid havde Kommandoen[1]), befalede, at der skulde strøes Bark paa alle de Gader, Toget passerede, hvilket ydermere inficerede Luften, saa mange blev syge.

Saaledes gled Dagene i Frygt og Ængstelse for hvad den næste Dag vilde bringe af Ulykkesbudskaber, indtil Freden blev sluttet, der bragte os det sørgeligste og haabløseste af alle Budskaber, at den bedste Del af vort Land ikke mere var vort! —

Troppernes Hjemkomst satte Seglet paa Sorgen; den fuldstændigste Tavshed og Ligegyldighed mødte dem, hvilket var saa knugende haardt og kuende for disse Mænd, der havde taget det største Stød af Ulykkerne, og som havde været saa udholdende i de daadløse Tider og saa frygtløse, naar det gjaldt om at slaa til. Betegnende for den jydske Bondes Karakter og Sindelag er et Ord fra hin Tid: En Soldat, der blev rost for sin Tapperhed, svarede tørt: „De hued a it nouet om, men de hued a, a haar standen, hwor a skull sto, aa a haar slauen, hvor a skull slo!"

Min Faders Helbred blev stadigt svagere. Bekymringen herover og den dybe vedholdende Smerte, der hvilede over alle efter den sørgelige Krig, tyngede ogsaa mit Sind saa stærkt, at jeg, trods mine unge Aar, ikke kunde ryste Vægten af mig. Sted-

[1]) Ernst Friedrich Eduard Vogel v. Falkenstein (1797—1885) var under Krigen 1864 Stabschef hos General Wrangel og Guvernør i Jylland.

moder og min yngste Søster rejste til Kjøbenhavn en tre Maaneders Tid for at forvinde lidt af Sommerens Besværligheder. Jeg blev tilbage for at være om Fader. Vi to flyttede saa ud paa Landet, da Randers endnu var i Opløsningstilstand, da Fjenden delvis endnu holdt Byen besat paa Grund af den ulykkelige Krigsskat, der blev Byen saa dyr og var saa vanskelig at skaffe tilstede.

Ensomheden ude paa Landet forøgede maaske mit Tungsind, og da Familien atter var samlet i Randers, foreslog Fader mig tidligt paa Foraaret at tage en Tur til Kjøbenhavn. Her, saameget fjernere fra Begivenhederne, havde disse jo ikke virket nær saa nedslaaende som hos os derovre under deres direkte Tryk, og derfor baade adspredte og oplivede dette Besøg mig meget. Men det var et vældigt Bølgeslag, der var gaaet hen over Befolkningen, og jo mere man med objektivt Blik ser tilbage paa Krigens Virkninger *paa vort Folk efter 1864*, kommer man til den Erkendelse, at den for Mandens Vedkommende medførte en stærk Bevægelse i religiøs Kulturretning i det første Tiaar; for Kvindens blev den alt i alt det Stød, der bragte hende til Rejsning — det vil sige ind i Arbejdslivet, den eneste Vej til Udvikling. Denne Vej har hun fulgt siden med Udholdenhed og Energi.

Mit Sind trængte i den Grad til Arbejde for et virkeligt Maal, at jeg formelig hadede de Broderier, der var de eneste Opgaver, der i de Tider blev stillet og tilladt de velstillede Hjems unge Døtre. Jeg sled tidlig og silde og med stor Flid,

kun for at have noget mellem Hænder, men jo flere „kløvede Blade", mine store franske Broderier fremviste, des stærkere havde mine Tanker faaet Fart. Jeg bad om Tilladelse til at forberede mig til en Lærerindevirksomhed; men Fader svarede, at det sømmede sig ikke, at jeg tog Brødet fra de unge Piger, der ikke havde Raad til at leve i deres Hjem.

Omtrent paa denne Tid blev den bekendte Præst *Pontoppidan* Sognepræst i Randers[1]). Han var en af Grundtvigianismens største Mænd, Fader til Forfatteren, Lægerne og flere andre Pontoppidan'er. Han var en højtbegavet, men meget aparte Personlighed, baade som Prædikant og i hele sin Fremtræden. Nogle Gange kom jeg i Samtale med ham. Jeg tror i Anledning af Byens Asyl. Præsten havde anmodet Randers Damer om skiftevis at have Tilsyn med dette og skrive deres Observationer i en fremlagt Protokol. Min Stedmoder, der ogsaa havde faaet Opfordringen, ønskede ikke at træde til, og bad mig om at gaa istedetfor. Alle Damerne skrev omtrent det samme i omtalte Protokol, men jeg havde vel nok skrevet noget anderledes end de andre, og dette gav Anledning til, at han flere Gange kom til os for at tale med mig.

Disse Samtaler gjorde et vist Indtryk paa mig, og mit tunge Sind vilde vist have havt mere Gavn af det grundtvigske lysere Syn paa Kristendommen og Livet end af Pietismen med dens mørke og stærkt

[1]) Pastor Dines Pontoppidan (1814—79) blev 1863 Sognepræst til St. Mortens Kirke i Randers.

ensidige Syn paa Menneskene og deres Trosliv. Men Stedmoder, som de fleste andre, ansaa dengang Grundtvigianismen for et saa ovenud overspændt Vildskud, at hun formente mig al videre Indtrængen ad den Vej til Christendommen. Tilfældig faldt den første Aarsberetning fra Diaconissestiftelsen mig i Hænde paa dette Tidspunkt, og gennem denne Institution syntes jeg, at jeg maatte kunne naa mine Ønskers Maal: at komme i en Virksomhed, der kunde udfylde mig, uden at træde nogen for nær. Jeg besluttede da at bryde overtvært og indgaaende tale med min Fader om Sagen. Jeg havde allerede Haanden paa Dørlaasen, da den Følelse greb mig saa overmægtigt, at jeg ved min Anmodning maaske vilde lægge endnu en Sorg paa hans nedtrykte Sind. —

Tidlig paa Foraaret meldte Fader en Dag sin Hjemkomst fra en Embedsrejse, og jeg gik ned til Jærnbanegaarden for at tage imod ham. Han var næsten ukendelig. Hele hans Skikkelse var sammenbøjet, og han var saa svag, at han ikke selv kunde gaa, og skøndt støttet af Stationsfolkene maatte han standse flere Gange, inden han naaede den Vogn, der holdt efter ham.

Han gik strax til Sengs, og Lægen konstaterede en Lungebetændelse. Efter faa Dages Sygeleje døde han. Jeg havde en Følelse, som om alt lukkede sig over mig, som om jeg var hjemløs paa den hele vide Jord. Men de ydre Forhold kom mig nu til Hjælp, saa at jeg endelig kunde føre mit længe nærede Ønske igennem. —

Min Stedmoder og min ugifte Søster havde fattet den Plan at danne sig et Hjem, og da jeg lidet havde passet dér, gik de med stor Glæde ind paa mit Ønske om at komme paa Diakonisse-anstalten.

Damer af bedre Familie fik endnu dengang ikke Adgang til Hospitalerne som Sygeplejersker. Hverken fra Lægernes eller fra Samfundets Side var det paa nogen Maade velset. Diakonissestiftelsen dækkede ved sin religiøse Form over slig Skandale og lagde et skaanende Slør over det „emanciperede" i Tanken. Og jeg maatte døje mange spidse Ytringer og høre mig underlagt mange sære Bevæggrunde i Anledning af min Beslutning.

I Efteraaret 1866 henad Aften rejste jeg med det gamle Dampskib fra Randers. Næsten alle mine Barndomsveninder var nede ved Havnen, hvilket egentlig undrede mig, da de heller ikke sympathiserede med mine Planer, men kun sagde: „Ja, Ida, Du har jo altid været saa sær."

I den skønneste Aftensol svandt bag Randers Enge og Bakker det Barndomshjem, hvor jeg altid havde følt mig ensom og aldrig lykkelig. Skibet var overfyldt med unge Mennesker, thi Byens og Omegnens nye Studenter blev fulgt af deres Venner og Veninder, Forældre og Søskende paa Vej til den nye Verden, der aabnede sig for dem. Mine Tanker vandrede til min første Udflugt til Hovedstaden med det samme Skib, da Livet kom mig i Møde med aabne Arme og viste sig i sin fulde Glans.

Da det sidste Glimt af Byen var forsvundet, gik

jeg ned i Kahytten. De andres Leg og Sang skar mig i Hjærtet, thi min egen Ungdom forekom mig allerede langt borte. Jeg var kun 22 Aar gammel. Min Ensomhedsfølelse, Sorgen over min Fader, Spændingen for alt det nye, der forestod, kunde altsammen ikke harmonere med de muntre Omgivelser. Medens Skibet gyngede mig et helt nyt Liv i Møde og de Unge dansede paa Dækket og raabte Hurra, tog jeg Afsked med mine Venner og min Ungdom — og senere har jeg sjældent mødt den igen.

Den gamle Diakonissestiftelse i Smallegade.

DIAKONISSESTIFTELSEN

En Efteraarsdag fulgte min kære gamle Tante, min Faders Søster, mig ud til Anstalten for at præsentere mig for Forstanderinden. Denne gik en Runde med mig i Sygestuerne[1]). Et Øjeblik havde jeg en Følelse, som mit Hjærte snørede sig sammen ved at se den ene blege Skikkelse ligge dér ved Siden af den anden; men jeg tog alt mit Mod fangen, gik hen og talte med forskellige af de Syge, og dette mildnede Beklemmelsen.

Aftalen blev, at jeg skulde give Møde nogle Dage efter. I disse Dage søgte mine Venner paa forskellig Maade at adsprede mig ved at arrangere Ture for mig og gaa i Theatret med mig o. m. a.; men den Nedtrykthed, der længe havde plaget mig, vilde ikke

[1]) Louise Martinié Laurette Conring (1824—91) blev 1855 Inspektrice ved den kgl. Plejestiftelse i Kbhvn. og 1853 Forstanderinde for Diakonisseanstalten, da denne s. A. traadte i Virksomhed i et Hus i Smallegade Nr. 43. 1865 flyttede den til Nr. 50, og 1875 rykkede den ind i sine nuværende Bygninger.

vige, og jeg var lettet, da Timen slog, hvor jeg helt skulde tiltræde min nye Vej.

Da Dagen oprandt, fulgtes jeg af min Svigerinde og nok en kvindelig Slægtning. Da jeg i den højtideligste Stemning vilde stige i Vognen med mine Ledsagere, kom jeg pludselig i Tanker om, at jeg efter den Tids Mode bar Krinoline. Dette Klædningsstykke passede forfærdelig daarligt derude, og vi løb da tilbage og prøvede at tage hele „Buret" af; men alle tre syntes vi, at jeg tog mig ganske uanstændig ud ved saaledes at præsentere hele Figuren. Øjet var jo saa vænnet til det store Omfang, som enhver Dame den Gang havde, og vi greb derfor til den Udvej at trække de videste af Fjedrene ud; men dette var ingenlunde nogen let Sag, og vi sled forfærdeligt i det alle tre, men kom saa hjærteligt til at le under dette vort Slid, at hele Højtideligheden gik af Situationen og hjalp mig over et Punkt, hvor Spændingen var meget høj; og jeg naaede ud til Stiftelsen i det bedste Humør.

Mit Soveværelse laa i en Sidebygning over Gaarden med en Enestue tilhøjre og en Tre-Sengsstue til den anden Side.

En Bomulds Arbejdsdragt med tilhørende Kappe blev lagt ind til mig. Det blev anset for vigtigt for en Diakonisse fremfor alt at have Hovedet bedækket.

Kun lidet sov jeg den Nat, dels af Ængstelse for ikke at høre, naar Patienterne omkring mig kaldte, dels for ej at vaagne i rette Tid den næste Morgen. Paa Slaget var jeg dog ved Thebordet, hvor der efter Maaltidet altid blev holdt Andagt.

Da vi denne første Morgen var færdige hermed, mødte en af Søstrene, en kraftig Bondepige, mig med en Spand og en Skrubbe, som hun bad mig benytte til at vadske Forsamlingssalen, en Stue vel paa en elleve Alen.

Det svimlede for mig, da jeg aldrig havde rørt ved en Gulvklud før.

Bagefter fortalte vedkommende Søster *Mette* mig, at hun og et Par andre af Søstrene, samt Gaardskarlen *Peter*, Anstaltens Faktotum, der havde et stort Ord over alle „de Fruentimmer" at sige ved de mange praktiske Udenoms Ting, han skulde holde i Orden, alle var forargede over mine hvide Hænder og havde udtalt det Haab snart at faa denne fine Søster gjort ked af det hele. De blev dog skuffede, baade af mit Mod og min Arbejdsevne. Jeg lod mig hverken den Dag eller senere mærke med mine Ængstelser.

Denne første Gulvvadsk var mig uhyre grinagtig, og jeg sled i det, saa Sveden drev af mig, og mine Skørter var ligesaa vaade som Gulvet. Arbejdet blev naturligvis ikke saa hurtigt færdigt, som hvis en af de øvede Søstre havde udført det, men dog i nogenlunde rimelig Tid, og jeg følte mig meget stolt, da jeg meldte mig færdig. Men Søster *Mette* tog det Hele efter min Mening meget for tørt.

Dagen igennem havde jo enhver sin Gerning, men jeg savnede fra første Dag en regelret Vejledning og Undervisning. Det var jo ogsaa i Anstaltens første Barndomsaar.

Om Aftenen var der igen Andagt efter endt Maal-

tid. Flere Gange om Ugen holdt Stiftelsens Præst, den Gang Pastor *Fick*[1]), Bibelforklaringer for Søstrene. Han var en grundig og belæst Theolog, der tog denne Undervisning meget alvorlig, men mest fra Forstandens Side. Senere hen indsaa jeg, hvor klogt dette var, blandt saa mange Kvinder, samlede under ét Tag, hvor Jordbunden i Forvejen er saa stærkt beredt for Følelseslivet og de smaa Lidenskaber. Hans Foredrag om Lukas' Evangelium staar mig endnu i friskt Minde nogle og halvtredsinstyve Aar efter.

Mine første Patienter var mest Nervesyge med deraf følgende Sindslidelser; en Sygdom, der altid har været mig svær at have med at gøre.

Henimod Vinteren blev jeg sendt i privat Pleje, men der indtraadte Sygdom imellem Søstrene, hvorfor jeg blev kaldt hjem, og nu kom der en anstrængende Tid, hvor jeg, imellem de Søstre, der var forblevne hjemme, næsten var den eneste raske; et Par af dem kunde nemlig kun hjælpe lidt til om Dagen. Min Seng blev flyttet ind i Forsamlingssalen, og derfra maatte jeg om Natten yde Hjælp til de 4 Sygestuer, der laa omkring den, og om Dagen havde jeg, foruden nederste Etage, en Del Arbejde paa første Sals Stuerne. Alt gik dog godt, saa Søster *Mette* og Karlen *Peter* begge to ydede mig deres Anerkendelse og Undskyldning for deres ugrundede Mistanke.

Forstanderinden, som jeg holdt meget af, var svag

---

[1]) Andreas Gabriel Fick (1827—1901) var fra 1863 til 1869 Anstaltens første Præst, senere blev han Sognepræst i Roholte og fra 1879 i Karlebo.

af Helbred. Hun kom mig i Møde paa den kærligste Maade og var altid ved Haanden med gode Raad. Uagtet det strænge og for min Udvikling, som for mine Kræfter, alt for store Arbejde, under hvilket hver Nerve var spændt til det yderste baade Nat og Dag, var det dog den lykkeligste Tid, jeg havde i de Par Aar, jeg var paa Stiftelsen. Omtrent tre Maaneder gik, inden alt kom i Lave igen, og jeg blev da indviet til Prøvesøster, som det hed, ved Haandspaalæggelse og en Tale af Præsten i de andre Søstres Nærværelse. Præsten byggede denne Tiltale til mig paa de Ord: „Søger det Lave". De faldt saa underligt paa mit Sind, da min Stedmoder og Søster altid havde bebrejdet mig mit Hang til det „Lave".

Den megen Beskæftigelse med religiøse Themaer: Bibellæsningerne, Andagterne, Disputterne mellem Søstrene indbyrdes om de forskellige religiøse Anskuelser og Partier, deres strænge pietistiske Domme over Begivenheder og Personer, hvor der viste sig andre Anskuelser end deres, rejste naturligvis paany en Kamp i mig om Livets Problemer.

Dertil kom en Begivenhed indenfor Søstrenes Omraade, idet en af de ældste Søstre, Forstanderindens Yndling og højre Haand i Arbejdet, kom hjem efter et længere Ophold i Udlandet. Det var ikke blevet mig fortalt, at denne Søster stod i et intimere Forhold til Forstanderinden end de andre. Uvidende om dette, havde jeg uden Tøven givet mig hen i Forstanderindens meget imødekommende Venskab.

Var der noget, mit unge Sind trængte til, efter de sidste sørgelige Aar, var det netop en forstaa-

ende Veninde. Naarsomhelst jeg siden min Ankomst havde Tid fra mit stærke Arbejde, modtog hun mig med aabne Arme, og vi havde mange og lange Samtaler, i hvilke hun som den erfarne var mig til uvurderlig Støtte og Hjælp i disse for mig saa uvante Forhold. Den hjemkomne Søster havde imidlertid følt sig krænket og forurettet og troet sin Plads optaget af mig, hvilket senere blev mig fortalt. Havde denne Søster set sig lidt for, vilde hun hurtigt have indset, at dette at usurpere mig nogen Plads eller tragte efter Deltagelse i noget „ledende", aldrig var og aldrig har været nogen Ærgerrighed hos mig. Min Tragten har hele mit Liv havt andre Maal.

Intet anende kom jeg en Dag, efter endt Arbejde, ind til Forstanderinden. Hele Dagen havde jeg, medens jeg arbejdede, glædet mig til at faa endnu én at tale med om alt det meget, der bevægede og rørte sig hos mig. Til min Skræk mødte mig en isnende Kulde fra de to Damer, og Forstanderindens Anmodning om ikke ukaldet at bryde ind til hende, naar jeg ikke havde noget at melde mit Arbejde vedrørende. Aldeles forstenet gik jeg min Vej.

Nu kom der en meget vanskelig Tid for mig. Der var ingen Grænser for den Mistænksomhed, jeg blev udsat for fra de ældre Søstres Side. Men som den menneskelige Natur er ens overalt, hvorledes de ydre Kaar end stiller sig, saaledes ogsaa her. Da de unge Søstre fik Vished for, at jeg var „falden i Unaade" og altsaa ufarlig, sluttede de Kreds om mig, og Søster *Mette* erklærede: „at nu holdt

hun rigtignok meget af mig". Men Skærsilden var derfor ikke let.

De føromtalte religiøse Spørgsmaal rejste sig igen hos mig og med langt større Magt end før. Navnlig blev „Syndsforladelsesproblemet" en Sten paa min Vej. Dette, Grundlaget i vor Kirkelære, som Pietisterne tidlig og sildig lægger Hovedvægten paa, havde jeg slet ikke grebet, og overhovedet havde jeg altsaa slet ikke Del eller Part i den kristne Menighed! Nat og Dat kæmpede jeg i Sjæleangst, og glemte jeg et Øjeblik alt dette, kom Mistænksomheden fra de ældre Søstre mig i Vejen og besværliggjorde mit Arbejde.

Tiden var kommen op imod Jul, da der blev lagt Børn med Mæslinger ind paa en af mine Stuer. Alt maatte nu afsondres, og jeg blev, saavidt muligt, lukket inde med mine tre Patienter. Vi havde det meget fornøjeligt paa et Par Dage nær, da den ene af dem blev alvorlig syg. Min Kærlighed til Børn var ikke bleven formindsket. Jeg lovede dem et lille Juletræ for os fire alene, og vi var meget beskæftiget med dets Arrangement. Glæden blev noget forstyrret for mig, da jeg blev stærkt angrebet af en vedholdende Hovedpine; men den ledende Søster kom mig dog her elskværdigt til Hjælp, og, skøndt lidt anstrængt, fik Smaapigerne det dog fornøjeligt.

Næste Aften havde Søstrene deres særskilte Julebord, men min Hu stod hele Tiden kun til min Seng, og næste Morgen under Andagten tabte jeg Bevidstheden. Jeg var bleven smittet af Smaapigerne, og Mæslingerne tog ret alvorligt fat nogle Dage,

Søstrene sagde endog livsfarligt; men da den første Tid var overstaaet, gik Sygdommen sin reglementerede Gang, og jeg nød den Ro, Hvile og Afsondrethed, som jeg haardt trængte til.

Søster *Mette* skulde have Øje med mig, naar Tiden var levnet fra hendes Arbejde. Hendes naive Uvidenhed og ofte umiddelbare Opfattelse gjorde mig godt og forfriskede mig, men ofte maatte jeg le indvendig.

Efter min Sygdom var min Stilling dog heller ikke fri for Pinagtigheder. Hele min Higen gik ud paa at blive uddannet i Sygeplejen, saa jeg paa det Omraade kunde naa et Højdepunkt; men Diakonissesagens Forkæmpere sad inde med den Anskuelse, at Tyngdepunktet laa i Søstrenes religiøse Stilling og Opfattelse.

Personlig var jeg geraadet i disse religiøse Tvivl og Kampe, som min Ungdom var saa fuld af, og som sagt, Syndsforladelsesdogmet blev ved at slaa med sine tunge Hammerslag paa mit grublende Sind. Den megen Smaalighed, som ofte kommer frem, hvor Kvinder arbejder sammen, bidrog heller ikke til at klargøre Problemet for mig. Men som Hjælpen oftest kommer uventet, saaledes mødte den her i Pastor *Fick's* Skikkelse.

Paa sin klare og forstandige Fremstillingsmaade udlagde han en Dag i Bibeltimen vort kristelige Ansvar mest som „en Helliggørelsesproces", altsaa en Udvikling. Nu forstod jeg strax, at denne for mange maatte kunne blive langvarig, og nu saa jeg herefter med helt andre Øjne paa alle de ydre Former og de daglige Tilskikkelser, baade de smaa og de store.

Midt i Vinterens Hjærte blev jeg sendt i Pleje til en dengang bekendt Embedsmand, en Departementschef. Hans ene Barn havde faaet Skarlagensfeber, og hans andre Børn var sendte ud af Huset. Den lille Patient var meget syg. Ti, elleve Nætter vaagede jeg hos det, indtil det døde. Den dengang aldrende Mand spadserede hver Morgen en Tur med mig i Haven, naar min Nattevagt var endt. Han udviklede da sine Meninger for mig om Musik og Musikinstrumenter. Han forfærdigede selv Violiner, efter Sigende af en overordentlig Finhed. Hele Haven var fuld af smaa Pavilloner, fyldte med disse Instrumenter. Naar Spadsereturen var endt, holdt der en lukket Vogn, der kørte mig tilbage til Diakonissestiftelsen. Om Aftenen, naar jeg igen indfandt mig til Vagten, var der dækket Bord til mig med alle de dejligste Sager, der kunde tænkes at friste en ungdommelig Gane. Den gamle Herre havde selv været ude at vælge disse Herligheder. Da Barnet døde om Dagen, medens jeg ikke var der, sendte Departementschefen Bud, om jeg alligevel vilde komme derud. Man mærkede ikke paa hans ydre Fremtoning, at han havde taget sig Dødsfaldet nær. Han bad mig gøre de sidste Anstalter, inden Barnet skulde lægges i Kiste, og derpaa spurgte han, om jeg ikke havde Lyst til at se hans Broders Afdeling af Villaen. Her fandt man et helt Kunstkabinet, især en herlig Samling af Malerier. Vi gennemgik det Hele, og han forklarede mig indgaaende alt, hvad der kunde være bemærkelsesværdigt. Sin Hustru, der var meget smuk og meget

yngre end han, havde han givet et uhyre vanskeligt Stykke Fransk at oversætte, for at afværge, at hun fordybede sig i sin Sorg. — Efter denne Pleje blev jeg sendt til en Dame af Aristokratiet; hun led af Tuberkulose i det sidste Stadium. Hendes Tilstand har vist været blandet med tyfoid Feber; thi midt i Plejen blev jeg atter syg, som det viste sig af en let Tyfus. Denne Sygdom bredte sig nu som en Ild over hele Stiftelsen og angreb næsten hver eneste, der ikke havde havt den. Flere af Søstrene var ogsaa blevne smittede, saa da jeg kom op, laa der et stort Arbejde til Rede for mig. Den første af Patienterne var vor eneste Ridder, *Peter*. Han havde hele Vinteren holdt mange Straffeprædikener for mig, fordi jeg brugte for mange Pinde til at tænde op med i Sygestuerne, han tilføjede hver Gang: „at det var ugudeligt af mig". Nu fandt han paa, at han ikke vilde plejes af andre end af mig, og lukkede Døren af for alle de andre.

Samme Dag, jeg havde forladt min egen Sygestue, maatte jeg da strax gaa ind til ham, for at hjælpe ham og tale ham til Rette. Nu var det mig, der holdt Prædiken for ham og erklærede ham for „ugudelig". Han blev meget medgørlig og taalmodig efter denne Medfart og var heller ikke meget syg. Men efter ham begyndte Anfaldene at blive farligere.

En ung Pige, der havde dræbt sit Barn og afsonet sin Forbrydelse i Tugthuset, var, efter endt Straffetid, bleven svagelig og derfor anbragt paa Stiftelsen, hvor hun udrettede et lettere Arbejde. Nu var hun bleven angreben af Tyfus. Hendes Værelse

laa i Kælderen ved Siden af *Peters*, hvorfor jeg samtidig overtog hendes Pleje. Hun var et stilfærdigt, beskedent Menneske, der nærmest gjorde et sympatisk Indtryk. Jeg havde havt en Del med hende at gøre, netop da mit eget Sind sloges med „Syndsforladelsesdogmet".

„Hvorledes", spurgte jeg hende en Gang, „er De kommet over dette med Dem selv og hvad der skete med Barnet?"

„Den Tid," svarede hun, „jeg holdt det hemmeligt, var rædselsfuld. Da jeg var bleven fængslet og gik til Bekendelse, hjalp det noget; men først, da jeg kunde sige til Vorherre: „Nu véd Du det", fik jeg Fred. Vorherre vidste det jo nok hele Tiden, men jeg kunde jo ikke sige det til ham, naar jeg ikke havde bekendt det for Menneskene. Altid er Barnet i mine Tanker, men altid siger jeg: „Du véd det nu, og Du vil være god ved mit Barn. Det gør jo nok ondt, men det er saa stille". „Dér," tænkte jeg, „er da i al Enfoldighed Syndsforladelsen virkeliggjort i hele sin Udstrækning".

Tyfusen tog strax alvorlig fat med høj Feber. En Dag, da jeg havde været nødt til at gaa fra hende til nogle andre Patienter, fandt jeg hende i Kartoffelrummet i Færd med at læsse Kartoflerne spandevis ud over hele Gulvet. Med et stivnet bevidstløst Smil vendte hun sig imod mig, og med meget Besvær fik jeg hende lokket ind i Sengen. Da Overlægen kom, forlangte han hende lagt over paa Enestue i Bagbygningen. „Hun vil dø i Løbet af Natten", tilføjede han, „men De maa ikke vige

fra hende, Søster Ida". Saa begyndte der en Kamp med Døden, som i Tyfus ofte er haard; men efter de Erfaringer, jeg har gjort, forekommer det mig, at i ingen anden Sygdom er Chancerne for en Kamp fra Plejens Side saa store som i denne. I alle andre Sygdomme staar det for mig, som om man kun har at resignere med Haab eller uden Haab. I Tyfus er det jo mest Nerverne, der slaas ned ved den stærke Feber. Kampen er at berolige eller afhjælpe hver Fantasi og hver Bevægelse. Fjorten Timer stod jeg bukket over hende, og fik hende til at ligge stille, hver Gang Uroen kom. I de Tider brugte man Moskus som beroligende Middel. Lægens Ordre lød paa et vist Antal Pulvere, som jeg i det højeste maatte anvende. Ved 3-Tiden om Morgenen var det fastsatte Antal naaet. Flere Gange havde det truet med, at hun i sine Anstrængelser for at komme ud af Sengen vilde tage Magten fra mig med sin forøgede Feberstyrke. Et Kvarterstid havde der været lidt Ro over hende, men ved nævnte Tid begyndte hun igen at rase.

„Du tager Ansvaret paa Dig", sagde jeg til mig selv, og saa gav jeg hende 3 Pulvere paa én Gang over det mig fastsatte Maal.

Faa Øjeblikke efter faldt hun hen i en Dvale. De Timer, i hvilke jeg ikke turde føle efter Pulsen eller Hjærteslaget af Frygt for at forstyrre hendes Søvn, var noget af det forfærdeligste, jeg har oplevet. Jeg sad og gjorde mig det selv klart, at hvis hun døde, maatte jeg melde mig som Morderske, fordi jeg egenmægtig havde paataget mig

Ansvaret mod Lægens Anordning. En Gang imellem trak hun Vejret med en svag Snorken, men dette kunde ogsaa være Rallen. Endelig, henad Morgenstunden begyndte man at kunne skelne normalt Aandedrag og store Svedperler traadte frem. Da Lægen kom, erklærede han hende over Faren og tilføjede, at det var det mærkeligste Tilfælde ud af det haabløse, han havde havt.

Endnu en afsondret Patient havde jeg, inden der kom saa mange til, at Søster *Mette* og jeg fik dem alle samlede under os begge i et Par Sygestuer. Den nævnte var Pige hos en svensk Grevinde med Datter, der var lagt i Kur hos Professor *Howitz.*[1]) Pigen blev smittet paa Stiftelsen og strax haardt angrebet og var døende, da jeg blev sat til Nattevagt hos hende. Hun strakte sine Arme ud imod mig, raabte og bad ved alt, hvad der var helligt, „om jeg vilde lade hende slippe med Omnibussen (den holdt altid udenfor Stiftelsen) ned til Malmøfærgen".

„Syster, Syster, var barmhjärtig, jag längtar så mitt hjärta brister. Låt mig få slippa hem till mor og till vännen min. De gråter hemma, hvis jag inte får slippa!"

Da Morgendæmringen skinnede ind ad Vinduerne, strakte hun endnu engang Armene ud: „Lilla Mor", raabte hun og udaandede.

Et Par Dage efter fyldtes Forsamlingssalen af den unge Piges Slægt og Venner. Man saa ikke noget til de Taarer, som den Døde havde raabt om; men derimod denne stille, forkuede Smerte,

[1]) Professor Frantz Johannes August Carl Howitz (1828—1912).

som Bondestanden dengang ikke gav Udtryk, maaske en nedarvet Stoicisme fra henfarne Tiders haarde Tryk. Da alle var samlede, kom Grevinden ind, klædt i Sort, for at hilse paa sine Bønder. De bøjede og nejede sig dybt og kyssede hendes Haand med et: „tackar ödmjukast!“

Søster *Mette* og jeg arbejdede nu sammen med fuld Kraft paa vore to Sygestuer, og alt gik efter bedste Ønske. Lige som før oplivede hendes umiddelbare Opfattelse mig i høj Grad. Engang da jeg bemærkede, at det var mærkeligt, at Nattevagterne tog mere paa Kræfterne end Dagvagterne, selv om man fik det samme Antal Timers Søvn i begge Tilfælde, svarede hun: „De kan da nok begribe, Søster *Ida*, at man føler, naar man staar paa Hovedet.“ Og da jeg saa noget uforstaaende paa hende, tilføjede hun, forarget over min Dumhed: „Jorden drejer sig jo da!“

Omsider blev de sidste Tyfuspatienter udskrevne, og jeg blev sat til at pleje den svenske Grevinde og hendes Datter. Det var en meget let Pleje, og en sand Hvile for mig var Samlivet med disse to elskværdige, fint dannede Damer og deres Slægtning, en ældre Greve, der opholdt sig her i Byen for at være dem til dagligt Selskab. Denne Ordning gjorde, at Sommermaanederne gik paa den behageligste Maade, for det meste nede i Anstaltens Have. Den gamle Herre foreslog at lære mig Svensk, og vi læste da Frithjofs Saga. Det morede mig meget, da han var en begavet Mand og en begejstret Digterven.

Ved denne Pleje fik jeg med Professor *Howitz* at gøre. Som Specialist i Underlivssygdomme var han Comtessens Læge. I ham lærte jeg en meget aparte, men udmærket Personlighed at kende, som jeg hele mit Liv nærede den største Ærbødighed for. Han stødte mange ved sit barokke Væsen; men af de mange Læger, jeg lærte at kende, mødte jeg ingen, der mere intensivt optoges af den Opgave, der netop laa for. Han undte sig ikke Ro de Dage og Nætter en Operation stod paa og under dens første Forløb. Han vaagede selv de første Nætter hos Patienten og ofrede altid af sine egne Midler, naar denne var ubemidlet, og mange har han endog sat i Vej efter Helbredelsen.

Hen paa Eftersommeren blev Comtessen udskreven, og jeg fulgte hende og Moderen ned til den Malmøfærge, som deres Kammerpige saa hjærteskærende med sine sidste Suk havde bedt mig „faa slippe med".

Her paa Diakonissestiftelsen hørte jeg første Gang den store Philantrop: *Stephansen* fra Børneanstalten paa Holsteinsminde omtale. Alle, der var komne i Berøring med ham, var stærkt optagne af hans Personlighed. Det var jo i denne Vækkelsestids Morgenrøde, han startede Børneopdragelsesanstalten.[1]) Desværre kom jeg aldrig i personlig Berøring med ham. Men nogle unge Piger, der var opdragne paa „Holsteinsminde", blev anbragte paa Stiftelsen. Om det ligger i, at Børn, der an-

[1]) Anders Stephansen (1791—1870), Børnehjemssagens Fader i Danmark. Han oprettede Opdragelsesanstalten Holsteinsminde 1840.

PROFESSOR H. V. MEYER.

PROFESSOR F. J. A. C. HOWITZ,

bringes saaledes, har et særligt vanskeligt Grundlag, der maaske er Aarsagen til Anbringelsen, eller det er Sammenhobningen med andre vanskelige Naturer, véd jeg ikke; men disse Par unge Piger, ligesom alle, jeg senere har truffet, som har levet under lignende Forhold, har haft et Særpræg over sig, der i høj Grad vanskeliggjorde deres Existens i almenmenneskelige Forhold. Disse to vakte hver Dag min Medlidenhedsfølelse under Arbejde som ved Samvær. Men jeg var som sagt dengang for uerfaren til at se Grunden til min egen Medlidenhed med de unge Pigers besynderligt afstikkende Optræden.

Naar Høstmaanederne var forbi, og Landliggerne var vendte tilbage til Byen, var Tilstrømningen til Johanneskirkens Aftengudstjenester i de Aar saa stærk, at Kirken knap kunde rumme Tilhørerskaren.

De Aftener, hvor Pastor *Frimodt* holdt Gudstjeneste, føltes altid som en Fest.[1]) Hele hans Apostelskikkelse og den Ild, hvormed han prædikede, greb alle ved sin Sanddruhed og skønne Form, og var vel skikket til at slukke den Trang til et Evangelium, der i mange Aar gjorde sig stærkt gældende i vide Krese. Dertil kom *Hartmanns* vidunderlige Orgelspil, der bragte Salmesangen til et Højdepunkt og en Begejstring, man maa have oplevet, for at forstaa. Som det enkle,

[1]) Jens Christian Rudolph Frimodt (1828—79) var Adjunkt i Sorø, da han 1861 blev Præst ved St. Johannes Kirke paa Nørrebro. Han var Leder af den kbhvnske „Kirkelig Forening for indre Mission".

baade i Ord og Musik, næsten altid griber stærkest, saaledes ogsaa her. Naar den simple lille Sang: „Dybt helder Aaret i dets Gang“ lød som et brusende Hav igennem Kirken, greb den alle Hjærter.

De Syge, der nogenlunde var rørlige, havde ansøgt Overlægen om Lov til en Søndag Aften at overvære en af disse omtalte Gudstjenester. Flere Vogne hentede dem, og de fleste maatte bæres ind og ud, en enkelt maatte endog have Rullestol med, hver Vogn havde en Søster paa Bukken, og begge Parter var lige forventningsfulde og optagne af Begivenheden. Vi naaede Kirken i god Tid, saa alle var baarne og kørte paa Plads inden Tjenesten begyndte. Aftenen forløb saare skønt. *Frimodt* havde en Evne til at mangfoldiggøre sig, saa enhver syntes, det var ham eller hende, Festen galdt. Den jublende Sang greb ogsaa de Syge stærkt, hvoraf flere aarevis ikke havde været ude blandt Mennesker. Jeg har sjeldent set nogen blive saa oplivede, som disse af Skæbnen saa prøvede Mennesker blev det hin Aften, og jeg ønskede kun, da jeg bar min kære Frøken *Hansen**) ud af Kirken, at Præsten havde hørt hendes Stemme, idet

*) Frøken *Alvilda Hansen* var Søster til Kunstneren *Constantin Hansen*. Hun var en begavet Kvinde, med Talent for Tegning og havde stærke poetiske Anlæg. Hun havde havt den frygtelige Skæbne at blive lam i begge Benene som Følge af at sidde timevis med vaade Fødder og fugtigt Tøj, naar hun gik fra Sted til Sted for at give Undervisning. Hun var mig en god og trofast Veninde i al den Tid, jeg kendte hende. Hun døde 1872, 59 Aar gammel. Forf. Anm.

hun sagde: „Søster Ida, dette har glædet mig for lange, lange Tider, men hvor jeg er dødtræt!“ Trætte og oprevne var jo alle Patienterne, saa da den Vogn, hvor jeg sad paa Bukken, var den forreste, bad jeg Kudsken skynde saa stærkt som muligt paa de stakkels Hinkedyr for Drosken, da jeg var ængstelig for, at de Syge skulde blive for medtagne; og den skikkelige Mand satte efter datidige Begreber en Fart op, som vakte Opsigt. Vi Søstre, der havde ledsaget det lille Tog, vare opløste af Varme og Iver, inden vi havde faaet alle baarne paa Plads og Tøjet taget af dem.

„Nu maa De sidde ganske stille, Frøken *Hansen*, til jeg faar hentet The til Dem, og saa paa Hovedet med Dem i Sengen“, beordrede jeg, idet jeg styrtede ud ad Døren, hvor Forstanderinden netop stod for at kalde paa mig og hørte hvad jeg sagde:

„Men, Søster *Ida*, hvor tør De love The, inden vi selv har drukket og holdt vor Andagt?“

„Jeg bryder mig slet ikke om The“, svarede jeg.

„Der er ikke Tale om den Ting, nu har vi ventet halvanden Time paa at faa Søstrene samlede. Der maa dog være Orden i Tingene“.

Jeg kan ikke i mit bevægede Liv erindre at have havt, billedlig talt, Fornemmelsen af at være plumpet i et Vandhul med alle Klæderne paa som ved denne Befaling. Det var mig næsten umuligt at faa Maden ned, og aldrig har jeg havt saa forargelige Tanker som ved den paafølgende An-

dagt. Det mest skærende for mig personligt laa vel i, at jeg holdt saameget af Forstanderinden.

Først senere, da jeg vandt større Erfaring i Livet, saa jeg, at der altid har været og bestandig vil vedblive at være en Fare for menneskelig Udvikling ved at samle mange Individer paa ét Sted og paa en Maade at lukke af for dem. Denne Levevis gør Kvinder smaalige.

Naar jeg tænker tilbage paa den Tid, slaar Minderne mig imøde med de latterligste Barnagtigheder, der blev til Hovedspørgsmaal for disse, hver især paa ganske enkelte Undtagelser nær, saa fortræffelige Kvinder. Intet har vel i Kvindens Historie sat hende saaledes tilbage som Klosterlivet, her mener jeg naturligvis i katholsk Form. Hvormange Personligheder er ikke blevne kvalte i disse Institutioner!

Efter denne lille Begivenhed stod det første Gang klart for mig, at der dog var en Mulighed for at skilles fra dette Sted, der hidtil havde udfyldt mange af mine ungdommelige Drømme, og som jeg havde troet at kunne gaa igennem Ild og Svovl for og at kunne tjene.

Hen paa Efteraaret blev jeg beordret til Nattevagt inde i Byen hos en Enkefrue. Denne lille Episode fortæller jeg, fordi den paa saa paafaldende Maade viser den mærkelige Opfattelse af Diakonissegerningen, som mange den Gang sad inde med.

Anmodningen om Nattevagten blev begrundet med, at Damen, der var Rekonvalescent efter en

længere Sygdom, havde været forulempet af — „Djævelen“. Denne Herre havde havt den Uforskammethed at forstyrre baade hende og Pigen i deres Nattesøvn.

Da jeg første Aften mødte, blev jeg overrasket ved at Pigen slog en Lem ned under Vasken i Køkkenet og redte sin Seng dér. Hun fremstillede med levende Fantasi de omtalte djævelske Angreb; men efter at jeg havde set hendes Leje, fandt jeg egentlig samme Hr. Djævel ret human, at han ikke stiltiende vilde finde sig i dette under al Kritik umenneskelige Sengeleje; men jeg sagde dog ikke noget, for ikke at sætte Ugler i Mosen mellem Fruen og Pigen.

Medens jeg henad Natten hjalp Fruen til Ro, var hun meget snaksom og fortalte mig indgaaende om sine forhenværende store Forhold og udsøgte Omgang. Til mig som Sygeplejerske og specielt som Diakonisse var hun uudtømmelig i at prise det store Gode i, at man saaledes kunde gøre Bod for sin „mislige Fortid“.

Jeg søgte at forklare hende, at man absolut ikke kunde blive optaget paa Stiftelsen, naar der kunde paavises bestemte „mislige“ Forhold, man havde gjort sig skyldig i; men det vilde hun ikke forstaa. Selv om jeg maaske, efter hendes Mening, ikke havde havt et lille Ophold paa „Børnehuset“, var der dog ingen Mening i at give sig til at pleje sine syge Medmennesker, naar der ikke laa en særlig skyggefuld Baggrund for denne Beslutning. Det mærkeligste var, at hun vistnok fandt, at denne

„mørke Fortid“ ikke fordrede nær den Ernæring, som en lysere; thi uagtet jeg vaagede hos hende Nat efter Nat, var der kun sat en lille halv Kop Kaffe med ét helt og ét halvt Stykke Sukker af til mig, samt en lille tynd halv Skive Franskbrød. Mad kunde jeg jo tage med fra Stiftelsen, men Kaffen ikke, og for mig kneb det altid at vaage, naar jeg ikke fik mig en rigtig varm „Opstrammer“ midt paa Natten.

En af de sidste Aftener fortalte hun mig om et af sine Fortidsselskaber og nævnede blandt andre Gæster min Faders Navn. Maaske vilde jeg hævne mig for „den mislige Fortid“; thi det brast da ud af mig: „Ja det var min Fader“; men det fortrød jeg bitterligt, thi Meddelelsen tog saa stærkt paa hende, at jeg frygtede for et Tilbagefald af Sygdommen. Hun fik ikke et Øjebliks Søvn hele Natten.

Næste Aften var der ikke alene rigeligt med Kaffe og Mad, men endogsaa — Rødgrød! —

I meget lang Tid, fra Begyndelsen af Vinteren, havde jeg kun nervøse Patienter, som jeg var lidet egnet til at passe paa Grund af den tunge Sindsstemning, der betog mig ved Fordybelsen i de mange Livsproblemer og store aandelige Spørgsmaal. Overlægen sagde hver Dag til mig, naar vi havde havt Stuegang: „Søster *Ida*, De maa tage disse Patienter mere bestemt“; men jeg led med dem i deres Tungsind. Heller ikke syntes jeg, at jeg lærte noget ved at passe dem. Havde jeg endda kunnet komme ud til en af de rigtige Sindssyge-

anstalter, hvor det hele blev drevet, om man saa kan sige, mere videnskabeligt, vilde det have hjulpet paa min Higen efter at lære. Jeg turde dog ikke sige noget om disse mine Ønsker, da det i den datidige Opfattelse af en Diakonisses Sindelag blev fordret, at hun ingen selvstændige Ønsker maatte have, men lydigt føje sig i det, som de Ledende fordrede og ordnede. Flere Gange oplevede jeg, at jeg selv, som ogsaa de andre Søstre, blev fjernet fra Patienter og private Plejer, fordi vi særlig kom til at holde af dem, eller fra Forhold, vi befandt os vel ved.

Maaske var den oprindelige Ide hertil den at forhindre Partiskhed og Ensidighed overfor Patienterne; men da netop de smaa Lidenskaber er fremtrædende hos Kvinden, tog det sig ofte ud som Chikane, parret med en lille Kende Misundelse ved mange Lejligheder, som Arbejdet mellem flere fører med sig. Det blev mig dog stadigt mere og mere indlysende, at Lydighed maatte fordres, saavel for Disciplinens som for Paalidelighedens Skyld. Men denne Fordring bliver uhyre let misbrugt til Herskesyge fra den Overordnedes Side og til mange Slags smaa Insinuationer osv. hos den Underordnede. Jeg saa det den Gang i de her omtalte Forhold og har mødt det i alle de Institutioner, jeg har set.

Som før omtalt tyede jeg ofte til Søster *Mette*, naar Problemerne blev mig for indviklede; uvilkaarlig haabede jeg paa den store Moder Naturs direkte Indflydelse lige fra Bondelandet. „Jeg vilde

saa gerne ud at lære noget rigtigt, f. Ex. til Oringe eller til et udenlandsk Hospital, men jeg tør ikke bede derom", ytrede jeg en Dag til hende. „Det turde jeg godt", svarede hun, „det er meget værre for mig, jeg vilde gerne have en Station udenfor Stiftelsen, helst paa Landet, hvor jeg kunde være ene om det". „Ja, men Søster *Mette*, det er jo netop dér, Skoen trykker; vi véd, at der vil blive svaret Dem, at De vil være for selvstændig, og mig, at jeg tragter for højt, og at mit Sind er for uroligt. Vi faar vist blive i Forholdene, som de ere."

Jeg arbejdede og sled i det tidligt og sildigt, men jeg følte det som om en tyk Skal omgav mig, og som jeg ikke formaaede at trænge igennem, men maatte arbejde paa én Plet uden at komme af Stedet.

Mit Forhold til Søstrene og Patienterne var saa godt, det kunde tænkes. Mange glade og rørende Minder har jeg om dem fra den Tid; men jeg fulgte dog den Søsters Raad, der var mig kærest: Hellere at opgive Gerningen end at omkomme i lutter Intetheder. Jeg maatte nu tage den vanskeligste Beslutning, som jeg nogensinde har taget. I et Par Maaneder gik jeg og grundede paa, hvad der var rigtigst, og denne Kamp tog i den Grad paa mig, at Folk foer forfærdede op, naar de saa mig.

Saa gjorde jeg da Ende paa Tvivlraadigheden og tog hjem til min Stedmoder og Søster, som alt i et Par Aar havde havt Hjem i Kjøbenhavn. Begge Parter var lige lidt tilfredse med denne Ordning, men der var i Øjeblikket intet andet Valg.

Overgangen fra det stærke Arbejde og de mange Mennesker og, hvad der bandt mig mest, det stærke Samfundsliv, der trods al Smaalighed uvægerligt fremkommer, hvor ærlige Mennesker arbejder med et Maal, var det mig i høj Grad svært at komme over.

Som en Genopstanden blev jeg hilst i hele min Kres, og de, der holdt af mig, haabede vist at faa mig helt omkalfatret. Dog, havde jeg ikke før mødt Forstaaelse af, hvad jeg vilde naa, mødte jeg den endnu mindre i dette Tidsrum. Man syntes jo nærmest, jeg havde været forrykt, eller idetmindste ret overspændt; men nu haabede man nok, som nogle udtrykte sig, „at jeg blev en af deres".

En lille opmuntrende Hændelse mødte mig en Dag, da jeg stod i min Stedmoders Dagligstue oppe paa en høj Trappestige for at hænge Gardiner op. Jeg havde nok hørt det ringe, men tog ingen Notits deraf og vedblev med mine Gardiner. Lidt efter gik Døren op, og min Stedmoder stod der med en ældre Herre: „Oberst *Tscherning* vilde gerne hilse paa Dig, Ida", sagde hun. „Ja, Frøken, det har interesseret mig meget, først at De i sin Tid brød ud, uagtet jeg ikke sympathiserer med den Vej, De havde valgt; men endnu mere glæder det mig, at De ogsaa har Interesse for Livets dagligdags Foreteelser, f. Ex. at hænge Gardiner op. Jeg spaar Dem, at De snart vil finde Dem Deres Plads igen". — Det var en uhyre forlegen Stilling for mig deroppe i Højheden paa Trappestigen! Gaa ned havde jeg ikke Mod eller Aandsnærværelse til, og denne Mand,

en af vore Store, som man hørte omtale hver Dag, havde jeg ofte ønsket at se. Familien hørte til mine Forældres Omgangsvenner, uagtet de i politisk Henseende stemte lidet eller intet overens. Nu stod han dér nedenfor mig og gav mig egentlig det første tilsluttende Ord, jeg havde faaet fra den Kres af Mennesker, jeg tilhørte. Jeg kunde have faldet paa Knæ for ham, men jeg var jo bundet oppe i Højheden. — Faa Aar efter døde han, saa det var første og sidste Gang, jeg saa ham.

En Glæde endnu mødte mig. Paa min Fødselsdag, der indtraf nogle Maaneder efter min Afsked fra Stiftelsen, kom der Hilsener fra alle de Søstre, jeg havde havt Samarbejde med, skrevne paa pragtfuldt dekoret Brevpapir og med mange gode, kærlige Ord. Jeg har endnu disse Hilsener liggende mellem gamle Minder.

Hen paa Foraaret blev jeg anmodet om at pleje Enkefru *Nathalie Møller*, af den bekendte Møllerske Præstefamilie fra Breum[1]). Fru *Møller* selv var en usædvanlig begavet Kvinde, men var, paa Grund af altfor svære Arbejdsaar i sin sørgelige Enkestand, blevet angrebet af Tuberkulose og befandt sig i det sidste Stadium af Sygdommen. Her lærte jeg to Personligheder at kende: Dr. *Vilhelm Meyer*, den saakaldte „Øre-Meyer“ [2]), og Pastor *Frimodt*, der begge fik stor Indflydelse paa min senere Udvikling.

Hos Fru *Møller* blev det en meget anstrængende

---

[1]) Fru Nathalie Møller født Nödschau (1835—68) var Enke efter Sognepræst til Tyregod Jens Leth Møller (1823—64).

[2]) Den berømte Læge, Professor Hans Vilhelm Meyer (1824—95).

Pleje. Hun havde stadig Feber med Delirier, under hvilke hun fik Kræfter, som hun ikke ejede, naar hun var ved sin Bevidsthed. I mangen Kamp maatte jeg bruge al min Kraft og Aandsnærværelse for at hindre hende i at kvæle mig, hvad hun ofte forsøgte under Delirieanfaldene. Dr. *Meyer* hjalp mig troligt, kom tidligt og silde, sommetider henad Natten. Han var uudtømmelig i at udfinde Midler til at glæde og lindre hende, og disse Gaver kom altid i andres Navn. Han sendte endog en Dag sin egen Lænestol, som han ellers tog sin daglige Hvile i, naar han var færdig med sin anstrængende Praxis. I tre Maaneder kæmpede den stakkels Syge, inden hun endelig fik udstridt.

Efter hendes Død tilbød Dr. *Meyer* at give mig Undervisning i alle de elementære Ting, der hører til Sygeplejen: Forbindinger, Anatomi og Hygiejne.

Jeg mødte hos ham, tre fire Gange om Ugen, hvor han saa ofrede sin kostbare Tid paa min Uddannelse, som jeg trængte saa haardt til, og som jeg tørstede saa meget efter.

Pastor *Frimodt* saa jeg ikke saa meget til hos Fru *Møller*, da hun sjældent var i en Tilstand, hvor hun taalte Samtale. Men saasnart han erfarede hendes Død, skrev han til mig, om jeg vilde overtage Plejen hos en ung Pige, der var angrebet af en Underlivssygdom. Her kom han ofte, til stor Glæde for Patienten som ogsaa for os andre. Han havde en ligefrem Optræden, uden den dengang mellem Præsterne saa ofte benyttede højtidelige og salvel-

sesfulde Prædiketone, naar han talte med de Syge. Ofte benyttede han sig endog af Paradoxet, der kan virke som en Solstraale i Regnvejr ved en lille forfriskende Latter, og kan være saa velgørende i de mange tunge Øjeblikke, Sygdom fører med sig.

Al min Tanke gik i denne Tid op i at søge et fast Virksomhedsomraade i Retning af Sygepleje. Jeg henvendte mig desangaaende til forskellige Hospitaler; men den Gang ønskede Lægerne endnu slet ikke at faa Sygeplejersker, der kunde indbefattes under Begrebet Damer. En af Overlægerne afviste mig endog meget kort med den Udtalelse: „at jeg burde for mit Navns og min Families Skyld ikke nedværdige mig“ o. s. v. — — —

Der blev da efter min Mening intet andet Valg end at søge til Udlandet. Jeg skrev et Par Steder hen, og fra et Hospital i London fik jeg det Svar, at man kunde tænke sig at indlade sig med mig, naar jeg kunde sende Anbefalinger fra dem, jeg havde arbejdet under. Dr. *Meyer* skrev ifølge denne Opfordring et saa fyndigt Ord, der kunde have aabnet Vej igennem de stærkeste Fæstninger. Men han, hvis Hjærte brændte saa varmt for Danmark, havde jo selv lidt et langt og svært Martyrium, fordi Forholdene havde tvunget ham til at blive paa det Sted, hvor Vægten laa tungest, og vidste af Erfaring, hvad det vilde sige at blive afskaaret fra sit Fædreland. Uagtet hans Anbefaling var saa varm som tænkes kunde, for at hjælpe mig i min Nød, bad han mig dog meget indtrængende at se Tiden

lidt an endnu. Da ogsaa *Frimodt* med hele sin Energi protesterede mod min Bortrejse, ja endog fremstillede det som en Forbrydelse at forlade mit Fædreland, besluttede jeg mig til at se Tiden an, om der dog skulde aabne sig en Vej herhjemme.

ALMINDELIG HOSPITAL

Jeg var altsaa ikke kommen videre end til som før at tænke frem og tilbage, da jeg en Aften i 1868 mødte to Damer, som jeg holdt meget af, men ikke havde set i lange Tider.

Det var Frøken *Povelsen,* der af Fængselsselskabet var engageret til at modtage de løsladte kvindelige Fanger, indtil de kunde faa Ansættelse, samt hendes Hjælper, Frøken *Olrik*[1]).

„Ved De, at Overlæge *Brandes* ved Almindelig Hospital har bekendtgjort, at han antager Damer til Oplæring i Sygepleje? Frøken *Olrik* har faaet Ansættelse henad Jul." Denne Samtale faldt i de første Foraarsmaaneder 1868, og jeg gik i samme Øjeblik op til Overlægen i hans Konsultationstid[2]).

„De er meget for ung Frøken, De skal hellere gifte Dem," svarede han mig paa min Henvendelse om at faa Ansættelse paa hans Hospital. Min hæf-

[1]) Frøken Emma Povelsen (død 1893) oprettede 1878, tilligemed Frøken Anna Margrethe Jacobe Olrik (1843—1903), der var uddannet til Sygeplejerske paa Almindelig Hospital, et Optagelseshjem for kvindelige Fanger. Fra 1876 bestyrede de Sygeplejeforeningen paa Christianshavn, Frøken Povelsen som Forstanderinde til sin Død 1893, Frøken Olrik til 1900.

[2]) Dr. med. Professor Ludvig Brandes (1821—94) blev 1863 Overlæge ved Almindelig Hospital og Lemmestiftelse.

tige Natur skød op i mig, og indvendig aldeles rasende svarede jeg:

„Jeg mener, der hører to dertil, Hr. Overlæge.“ Han saa lidt forbavset paa mig, dog mærkværdigvis ikke vred.

„Nej, det kan ikke lade sig gøre, De er for ung, Frøken,“ sagde han igen, efter et Øjebliks Overvejelse. Saa gik jeg forknyt og slukøret min Vej, følte mig bitter over, at jeg saa godt som blev jaget ud af mit Fædreland, hvis jeg vilde blive paa den Vej, jeg var slaaet ind paa. Min Patient og hendes Familie trøstede mig paa det bedste, men alt stod dog stille for mig.

Nogle Dage gik; saa ringede Postbudet med et Brev til mig fra Overlæge *Brandes*, der kort og godt lød: „Den Sygestue, De kunde ønske at overtage paa mit Hospital, kan De faa at se i Morgen, naar De henvender Dem hos Inspektøren, der ønsker at se Dem, inden De eventuelt antages“.

Brandes.

Det var en Bombe!

Patienten, saavel som hendes Familie, fik travlt, da det nu gjaldt om at faa mig udhalet, saa jeg kunde tage mig rigtig værdig ud i Inspektørens Øjne. Ulykken var, at jeg havde mistet mit Haar i Tyfus, saa det endnu var ganske kort. Begge Frøknerne halede og sled i det, balsamerede det med Pomade, for at faa Krøllerne til at gaa ud, men altid vendte de Halerne i Vejret igen. I deres Fortvivlelse gav Frøknerne mig deres gamle Moders Strimlekappe paa og malede mig fuld af Rynker i

Ansigtet, hvilket de sagde hjalp meget til at gøre mit Udseende værdigt. Desværre maatte jeg jo vadske Tatoveringerne af og gik med bankende Hjærte til Inspektøren, med en Følelse, som jeg var en Hest, man skulde føle paa Tænderne.

Da jeg kom udenfor Almindelig Hospital i Amaliegade, som jeg den Gang, mig bevidst, aldrig havde passeret før, greb mig atter den samme stærke Benovelse, som da jeg første Gang saa Sygestuerne paa Diakonissestiftelsen. Der var Jærnstænger for Vinduerne, rigtignok i Kælderetagen, men de bragte mig til at gyse. Det klemte mig saa underligt for Brystet. Dette altsaa var den eneste Udvej for mig til at komme i en fast Stilling, for at pleje mine syge Medmennesker i mit eget Fædreland, og det forekom mig, som om jeg gik ind i et Fængsel!

Paa Trapperne til Kontoret mødte jeg et Par gamle Lemmer. Den ene saa lidt smaatosset ud, og i forbigaaende klappede hun mig paa Kinden og sagde:

„Hvad hedder Du?“

„Du maa ikke saadan tale til fremmede Damer,“ rettede den anden hende.

„Men hun er jo ikke konfirmeret endnu“, svarede den Tossede.

„Av,“ tænkte jeg, „hvordan mon dette dog skal ende?“

Paa Kontoret, der laa ved Lemmeafdelingen, blev jeg meget imødekommende modtaget af Inspektøren, og jeg kunde egentlig ikke hos ham mærke nogen Ængstelse for at antage mig. Jeg maatte have en Fører med for i den vidtløftige Bygning at finde

OVERLÆGE L. BRANDES.

over til Sygeafdelingen. Den Gang var Johannesstiftelsen endnu ikke opført, saa Alm. Hospital optog alle Byens Fattige, der var under Magistraten.

Jeg naaede saa Medicinstuen, der var fuld af Patienter, men Overlægen kom strax hen til mig og førte mig over til de tre Sygestuer, der laa i Række, og som han mente, jeg skulde overtage.

„Hvor her er yndigt!" udbrød jeg uvilkaarligt, da jeg traadte ind.

Disse store, høje Rum, jeg tror 7 Alen til Loftet, de høje Vinduer, hvor Lys og Luft kom ind i sin fulde Pragt, og saa disse Rækker af Syge, der saa noksaa smilende og tilfredse ud, vel fordi Tilværelsen her var langt bedre og sorgfriere for dem, end den Nød og Elendighed, de kom fra.

Overlæge *Brandes* havde en enestaaende Evne til at omgaaes disse Mennesker.

Jeg havde nær vendt mig om og sagt: „Maa jeg ikke blive her med det samme?" Men det var ikke hans Plan, han vilde maaske prøve min Beslutning helt igennem. Da vi havde set Stuerne, gik han ud paa Gangen med mig. „Jeg tænker, det er bedst, at De prøver tre Dage, inden De overtager Stuerne. Kom igen i Morgen og de tre efterfølgende Dage." Dermed Farvel og færdig. Han var allerede helt henne ad Gangen, da han vendte sig om og sagde: „Frøken *Dahl* paa Medicinstuen vil vistnok følge Dem ned til Frøken *Flindt* paa Børneafdelingen. Det er bedst, De hilser paa hende."

Jeg fulgtes da med ham ind til Frøken *Dahl.*[1])

[1]) Vibeke Adelhaid Dahl (1828—97) blev ansat paa Alm. Hospital 1866 og tog sin Afsked 1894.

Hun var et af de originaleste Mennesker, man kan forestille sig, hvis haarfine Nøjagtighed og Pligttroskab jeg aldrig har truffet Magen til. Vilde jeg senere, under mit Hospitalsophold, slippe lidt let og mindre nøjagtigt over noget, var det, som om hun klemte min Samvittighed mellem sine Negle og tvang mig til at gøre det om, uagtet hun ikke havde det fjerneste med min Gerning eller mine Stuer at gøre, og næsten aldrig kom derind. Senere hen levede vi meget sammen; men talte man til hende i den Time, hvor Medicinen blev uddelt, bed hun én af, saa det svirpede længe efter. Derfor kaldte jeg hende ogsaa „Formiddags *Dahl*“, naar jeg hentede Medicinen, og „Eftermiddags *Dahl*“, naar vi mødtes selskabeligt om Eftermiddagen, hvor det saa gik løs paa Litteraturen, som hun var meget bevandret i. Syge og Sygdom var hende imod: „Jeg holder nu en Gang mere af Flasker end af Mennesker,“ sagde hun, og sendte et kærligt Blik til alle de langhalsede Venner omkring paa Hylderne.

Vi to fulgtes da ad ned til Frøken *Flindt*, der for Magistraten havde overtaget Opdragelsen af en 10—12 smaa Piger, der paa den forfærdeligste Maade var misbrugt af Samfundet, og som dette saa smagfuldt den Gang benævnede: „moralskt fordærvede Børn“.[1]) Hun havde en temmelig rummelig Stue, hvor de 12 blev underviste og fik deres Mad. Dér levede hun hele Dagen med Børnene, underviste dem, spiste og legede med dem, hjulpen af en Kone,

[1]) Erasmine Christiane Flindt (1812—73), Datter af Købmand Henrik Flindt i Næstved, kom fra Almindelig Hospital til Blindeinstituttet 1871. Hun var en højt skattet og meget afholdt Dame.

der hørte til Hospitalets Lemmeafdeling og som sov hos dem om Natten i et Rum paa samme Gang. Ved Siden af Skolestuen havde Frøken *Flindt* selv et lille bitte Soveværelse, og der indenfor en lille Dagligstue, vel en 4 Alen paa den ene, og en 5—6 Alen paa den anden Led. Hun tog mig strax om Halsen og gav mig nogle smældende Kys.

„Hvor vi to skal more os sammen," sagde hun og drejede mig et Par Gange rundt: „Lad mig rigtig se, hvordan en Kammerherredatter tager sig ud, der har funden paa at ville være Stuekone."

Atter drejede hun mig igen baade aandeligt og legemligt, saa jeg for første Gang, efter at der saa at sige var lukket af for min ungdommelige Lystighed, lo, saa Taarerne trillede ned ad Kinderne. Hvor det gjorde godt, og hun forstod altid at oplive mit tunge Sind i de Aar, vi kendte hinanden, naar jeg gav efter for min Tilbøjelighed til Grublerier. „Jeg er altid saa kisteglad lige fra jeg staar ud af Sengen," sagde hun engang, og hun forstod altid at bibringe sine Omgivelser denne Glæde.

I sin lille Dagligstue samlede hun en Skare Ungdom af begge Køn. Vi var ofte saa mange, at der maatte sidde to, tre paa Forhøjningen i Vinduet. Foruden en Del unge Mænd, som stærkt interesserede sig for alle det aandelige Livs Rørelser, saasom Skolebestyrer *Bredsdorff*, cand. *O. Hohlenberg*, den senere Præst, cand. *Johnsen*, Irwingianeren *I. Thomsen*, traf jeg der Skuespiller *Dorph-Petersen* med sine skønne Søstre, Fru *Sødring* med sine ligesaa skønne Døtre, hele den vestindiske *Hjarde-*

maalske Slægt m. fl. Mere eller mindre var de paavirkede af Tidens religiøse, literære og kunstneriske Spørgsmaal. *Søren Kierkegaard* havde jo bragt hele Kirken i Oprør, *Grundtvig* førte an i Kampene mod Rationalismen og for Folkeoplysningen, og dertil kom saa Pietismens Rejsning under Navnet „den indre Mission" med *Blædel*[1]), *Frimodt* og *Vilhelm Beck*[2]) i Spidsen.

For mig var „Indre Missions" Rejsning af den største Betydning, — netop paa dette Tidspunkt, da jeg, efter at have forladt Diakonissestiftelsen, forsaavidt stod ene paa det vildene Hav. Min hele Natur higede efter aandeligt Liv, og de mange Møder, som „Indre Mission" holdt, hvor der var fuldt af Mennesker, der søgte det samme og haabede det samme som jeg, var mig til uvurderlig Hjælp og Støtte efter mit anstrængende Arbejde og ofte vanskelige Forhold om Dagen. *Vilhelm Beck* var en Folketaler som ingen anden og en Banebryder for den pietistiske Retning i Kirken. Han talte sjældent under to Timer, ofte længere, men man tabte aldrig Traaden eller Opmærksomheden, og i de mangfoldige Forsamlinger, som han oftest var Enetaler i, har jeg aldrig set hverken Uopmærksomhed eller Træthed hos Tilhørerne. Jeg har ikke hørt nogen, som i den Grad indgaaende behandlede en Text, saa den mindste Enkelthed blev udpenslet

---

[1]) Nicolai Gottlieb Blædel (1816—79), Sognepræst ved Garnisonskirken i Kbhvn. fra 1859 til sin Død.

[2]) Johan Vilhelm Beck (1829—1901), den indre Missions Fører i Danmark fra 1861 til sin Død, var fra 1865 Sognepræst i Ørum og Ginnerup ved Grenaa og fra 1874 i Ørslev og Solbjerg ved Slagelse.

og behandlet. — Men tilbage til Hospitalet. Det var nogle af de kedeligste Dage, jeg nogensinde har oplevet, de tre i hvilke Overlæge *Brandes* fordrede, jeg skulde „se paa Forholdene". Jeg mødte Klokken 7 om Morgenen og blev sat paa en lukket Brændekasse, da Stuekonen, jeg skulde afløse, ikke vilde tillade mig det allermindste Arbejde, og dér sad jeg og saa paa Patienterne den hele Guds Dag! Naturligvis var der intet at lære, undtagen under Lægernes Stuegang, men den varede sjældent længere end et Kvarter. Hvad Overlægen egentlig mente med denne Tortur, er aldrig blevet mig klart og vist heller ikke ham selv; men den fik jo da Ende.

En dejlig Solskinsdag drog jeg saa ind paa Alm. Hospital, og der var en Lykke og Tryghedsfølelse hos mig, da de store Porte slog i bag mig, der holdt sig, saalænge jeg var der.

Overlæge *Brandes* var paa Stuen, da jeg kom, — som han havde sagt paa Medicinstuen til Lægerne: „For at give den Lille Mod; men det var saamænd overflødigt, hun er saa glad som en Lærke." Patienterne saa baade smilende og fornøjede ud, og der udviklede sig snart det bedste og ligefremmeste Forhold imellem os. Mange Fejltagelser gør man i den Gerning, mere end under andre Forhold, og for det meste sidder disse fast i Mindet, saalænge man lever. At jeg slap saa helskindet fra det, som jeg gjorde, skylder jeg udelukkende Overlæge *Brandes*. Han lærte mig Humanitet. Mærkværdigvis og sørgeligt nok følges Humanitet og

Christendom ikke altid ad! Ofte snærtede hans Lærdomme mig lige ind i Sjælen; men jeg maatte altid i Tankerne bøje mig for hans Ræsonnementer. Timevis kunde han diskutere om disse stakkels Syges og i Livet saa forkomne Menneskers sjælelige, legemlige og daglige Forhold, og hvad der kunde gøres for dem.

Stor Hjælp i disse Forhold var den daværende Fattigborgmester *Holm*, der paa alle Maader søgte at hjælpe paa den daarligt stillede Befolknings Kaar[1]). En Gang, da han var paa Hospitalet, kom *Brandes* ind og præsenterede mig for ham. Senere kom han ofte ind paa min Stue, naar han havde noget at se efter paa Hospitalet, og jeg høstede megen Glæde af hans Samtaler.

Min Trang til at lære blev grundigt tilfredsstillet paa Alm. Hospital. Overlægen sørgede for, at alt, hvad der fremkom af nyt, strax blev indført, og han aabnede Sygestuerne for Indlæggelse af Patienter, der til andre Lægers Hjælp skulde observeres. Da Overlægen saa, at det interesserede mig, lagde han fortrinsvis disse Observationspatienter ind paa min Stue. Det var ofte en anstrængende Opgave, men man lærte meget derved. Hele Dagen var man næsten bundet til en saadan Patient, fordi Virkningen af de forskellige Mediciner, hvert Klokkeslet skulde opskrives, samt Hjærteslaget, Udtrykket osv. osv. Vaagekonerne blev paa den Tid taget fra Lemmeafdelingen og var langt fra at stole

[1]) Konferensraad Johan Peter Holm (1805—84) blev 1858 Borgmester for Magistratens 3dje Afdeling.

paa, saa man mange Gange om Natten maatte op for at se efter og optegne.

En saadan Observationspatient gav Anledning til den første Carambolage mellem Overlægen og mig. En lille Dreng var indlagt af en 3—4 Læger, der forgæves havde søgt at stille hans Diagnose. Man vilde da forsøge med en Observation med Optegnelser hver halve Time. Jeg skrev op og observerede det bedste, jeg kunde; men en Morgen stod Lægerne ved Drengens Leje og var lige tvivlraadige. Den ene Læge syntes at have observeret én Virkning og den anden en anden.

Jeg lyttede spændt efter de forskellige Meninger og udbrød saa i min altfor store Iver: „Jeg synes den Medicin," og nævnede Navnet, „virkede stærkest i den eller den Retning." Lægerne hørte meget interesserede paa mit lille Indlæg, men Overlægens hele livlige og hæftige Temperament kom strax i Oprør. Han vendte sig om og sagde: „Vi er ikke vante til, at Stuekonerne taler med, naar vi Læger debatterer mellem os!" Alle stod vi som slagne. Lægerne saa aldeles betuttede ud, og en af dem sagde: „Men det har interesseret mig ganske overordentligt, uhyre meget!" Jeg selv mærkede, at jeg blev ligbleg. Her var jo det saare Punkt: Lægerne havde jo havt stor Ængstelse for at faa Damer ind paa Hospitalerne af Frygt for, at de skulde komme dem for nær. *Brandes* havde nu gjort det første Forsøg og badovs! der sprang jeg lige i Fælden! Jeg var frygtelig ked af det, men fandt, at Overlægen var gaaet for vidt. Om Eftermiddagen kom

han ind og vilde gøre sin Part af Uretten god. Jeg bad ham, om han en anden Gang vilde røfle mig af, naar vi var alene, og saa var der ikke mere at sige om den Ting. Imidlertid, da Drengen nogle Dage efter døde, var han saa ædelmodig at gøre mig Afbigt overfor Lægerne ved at ytre: „Vi kan vist med Rette sige, at det, der gjorde vor Diagnose saa uvis, var, at Drengen mod al Sansynlighed holdt saa længe ud, og det kan vi jo takke Frøkenens Pleje for.“ „Ganske vist, upaatvivlelig,“ lød det i Kor fra Lægerne; men jeg havde ondt ved at lade være at le, da jeg jo nok vidste, at jeg desværre ikke havde lært at holde paa Livet.

Mine Vanskeligheder paa Hospitalet var dog langtfra overstaaede med denne lille, om jeg saa maa sige, Forpostfægtning.

Det var kommet det tjenestegørende Personale paa Hospitalet i høj Grad paa tværs, at der blev ansat „Damer“ ved Sygeplejen. En Følelse af, at gammel Slendrian vilde komme hurtigere for Dagens Lys ved de nye Elementer, har vel været Hovedaarsagen. Enquêten imod mig blev aabnet af Portørerne, hvis Bestilling det var hver Middag at bringe de store Bakker med Maden omkring paa Sygestuerne, endvidere at bære de nyindlagte Syge, som ikke selv kunde gaa, op paa Stuerne, samt at bære dem ned paa Spadserepladsen, naar de ikke heller selv kunde bevæge sig derned. Imidlertid havde disse Kavallerer funden paa, hver Dag, naar de bragte Maden ind paa mine Stuer, at bringe den ene Grovhed og uhøflige Besked værre end den

anden til mig fra Køkkeninspektricen. I Begyndelsen lod jeg, som jeg ikke hørte det; men i Længden blev denne Tavshed fra min Side farlig overfor Patienterne, og Portørerne vænnede sig til en aldeles utaalelig Tone overfor mig, naar de havde noget paa mine Stuer at hjælpe til med. En Dag bad jeg dem bære en Syg ned paa Spadserepladsen. Hun led af en Underlivssvulst og var, paa Grund heraf, særlig svær og særlig uhandelig. Portørerne var altid to om at bære de Syge ned, saa de kunde godt have udført Arbejdet, men de nægtede det rent ud med den Undskyldning, at hun var for tung. Jeg var ked af at klage, men tænkte: Nu vil Du have en Ende paa hele det Vrøvl! Den Syge var jo ogsaa uhyre skuffet ved Portørernes Besked. Hun havde glædet sig hele Dagen til denne Udflugt, for hende den eneste hele Sommeren. Saa snart Middagen var overstaaet, gik jeg ned paa Spadserepladsen og beredte hende et Leje. I Tankerne priste jeg min store Øvelse fra Diakonissestiftelsen i at bære Syge. Jeg bad Patienten om at være fuldkommen rolig, tage mig om Halsen og især at lægge hele sin Tyngde her, samt gøre sit Legeme saa stift som muligt. Først blev hun angest, men lagde dog sine Arme om min Hals med de Ord: „Jeg kan se paa Dem, De er sikker!“ Mit Hjærte bankede forfærdeligt af Spænding. Hele Sygestuen kom i Oprør. Paa Gangen kom Patienterne ud for at se Optoget. Det var aldrig hændet før, at nogen af Stuekonerne havde baaret deres Patienter. Jeg naaede uden Vaklen ned ad Trap-

perne, over Gaarden og hen til Spadserepladsen, hvor Lemmerne i et Nu havde samlet sig om mig, og flere trykkede mig endog i Haanden. Alle Vinduerne stod fulde af Mennesker, og jeg tænker mig, Portørerne er blevne alvorlig flove og alvorlig sat i Rette; thi jeg hørte aldrig nogen Uhøflighed af dem siden, og de nægtede heller aldrig senere at bære mine Syge. Legemlig Energi er for lidt raa Mennesker ofte det eneste, de bøjer sig for. Aandelige Værdier derimod gaar som oftest over deres Rækkevidde.

Dette var nu altsaa den ene Part, jeg havde faaet i Ro. Men de andre? Det var saa vanskeligt at finde Formen dér. Det var f. Ex. anordnet, at alle Patienternes brugte Linned skulde samles og bringes op til Oldfruen hver Mandag. Dette havde jeg ladet Gangpigen gøre, samt modtage Kvittering for det afgivne Tøj. En Dag fik jeg imidlertid Bud, at Oldfruen ikke vilde modtage Tøjet af Gangpigen, fordi det var Lov, at Stuekonerne selv skulde bringe det. Nu ja, Lov er Lov, tænkte jeg, uagtet det var mig meget imod. Til bestemt Tid begav jeg mig da derop, hvor Oldfruen vilde have mig; men det viste sig, at Ubehageligheden ikke var afgjort dermed; Oldfruen havde nemlig indrettet det saaledes, at jeg maatte sidde 3 Timer mellem alt det smudsige Tøj, der var leveret fra Hospitalets Sygestuer, saavel som fra Lemmeafdelingerne, og endvidere maatte høre paa de Menneskers raa og tvivlsomme Samtale og Vittigheder, der afleverede det, og som benyttede Lejligheden til at gøre mange Hentyd-

ninger til mig personlig. Denne „Lov“ blev mig lidt kvalm, saa jeg gik ned til Overlægen i hans Modtagelsesværelse, forestillede ham Sagen, dog under den Forudsætning, at jeg ingenlunde vilde have disse Ubehageligheder sat som „Kabinetsspørgsmaal“, hvis de viste sig at være uundgaaelige Nødvendigheder. Men hvis han kunde befri mig for dem paa en eller anden Maade, vilde det jo lette min Stilling, i hvilken jeg ellers følte mig meget tilfreds.

„Har De gjort Visit hos disse Mennesker?“ spurgte han.

„Nej, det er oprigtig talt ikke faldet mig ind.“

„Saa giver jeg Dem herved en Liste paa alle dem, De maa hilse paa, og hvor i Hospitalet de er at finde. Det maa være gjort i Eftermiddag, saa skal jeg nok klare Resten.“

Strax begav jeg mig til de værste Cerberusser: Oldfruen og Køkkeninspektricen.

„Gu's“! sagde begge, „tør De virkelig komme over til os“?

„Ja“, svarede jeg, „det er jo Damer, jeg kommer til, saa jeg har ikke frygtet noget“.

„Det er dog nogle dejlige Krøller, De har, men De maa dog endelig ikke putte dem ind i det rædsomme Net! Hvor kunde det dog ogsaa falde Dem ind at ville pleje Syge og netop her, hvor der er lutter simple Folk? De er jo dog af saadan god Familie“ osv. osv.

Dernæst gik Turen til Stuekonerne. De tog mere jævnt paa mig og mit Udseende og vor fælles

Bestilling, samt mine Familieforhold. Næste Dag stod mine Døre ikke for Genvisitter, og inden Aften havde jeg faaet henimod en Snes Levnedsløb at høre, med deres Sorger og Kalamiteter af enhver Art. De glædelige Levnedsløb faar man saare sjældent at høre, og de ere vel ogsaa saare faa.

Overlægen havde tilsagt hele Personalet til et Møde samme Aften, jeg havde klaget til ham, og dér havde han meddelt dem, at han ingenlunde vilde fortrædige Stuekonerne ved Ansættelse af Damer, der ønskede at lære Sygepleje. Han havde udtaget enkelte Stuer, der, naar de bleve ledige, vilde blive besatte paa denne Maade; men hvem der forulempede disse Damer, vilde otte Dage efter blive afskediget.

Nu gik mit Arbejde i lang Tid sin støtte Gang. Altid var der meget at bestille. Selv stod jeg op Klokken 5 om Morgenen, for at være paaklædt og gøre alle Forarbejderne, inden hele Hospitalets Maskineri sattes i Gang Kl. 6. Saa begyndte Dagens Kamp med at faa alle 25 Patienter i Orden, der ofte hverken kunde vadske eller rede sig selv. Stuerne maatte Kl. 8 være i Stand, naar Stuegangen begyndte, med alt, hvad Lægerne skulde bruge, og Nattens forskellige Sygeberetninger ligge til Rede. Det svære Punkt i denne Plan laa i, at man skulde tage alle Forbindingerne af igen, ligesom de stakkels Patienter følte lidt Ro og Forfriskning efter den første Morgenbehandling. Denne Ordning har jeg altid funden tung overfor Patienterne, men den lader sig vel vanskelig ordne anderledes, thi saa-

ledes er det jo paa alle Hospitaler. — De to Læger, man hovedsagelig den Gang havde at gøre med paa Alm. Hospital, var Overlæge *Brandes* og Underlægen *Laub*, senere Generallæge ved Armeen[1]). Denne sidste havde mest de kirurgiske Patienter. Han var blandt de Læger, der særligt modsatte sig, at der blev ansat Damer paa Hospitalerne. Han gik endog saa vidt i sin Modstand, at han nægtede mig Adgang til min egen Stue en Dag, da han foretog en lettere Operation, og forlangte en af de gamle Stuekoner til sin Hjælp. Dette var naturligvis en frygtelig Fornærmelse og Skade for mig overfor Hospitalets øvrige Funktionærer. Jeg gik ind til ham og forklarede ham min Stilling og bad ham at staa mig bi i min Oplæring i Sygeplejen, hvilket var Hensigten med min Ansættelse her paa Hospitalet. Han bøjede sig meget elskværdigt for denne min Anmodning og blev egentlig let at arbejde under, trods noget opbrusende i hans Karakter. Hans Anordninger var altid saa koncise og bestemt afgrænsede, at der vanskeligt blev Anledning til Misforstaaelser, hvilket han heller ikke taalte, ligesom han altid irriteredes over Stammen eller Usikkerhed i Plejerskens Sygeberetninger. Jeg lærte altid Hovedpunkterne udenad, som jeg havde opskrevet.

Paa den anden Side var han utrættelig i at forklare og hjælpe mig til Rette, men ogsaa utrættelig i at udfinde Fejlene til de mindste Enkeltheder, hvilket naturligvis var en uvurderlig Fordel for mig.

---

[1]) Hieronymus Laub (1838—1910) var assisterende Læge ved Alm. Hospital fra 1866 til 1874. Han blev Korpslæge i Hæren 1874, Generallæge 1902.

Fra Diakonissestiftelsen havde jeg medtaget den Skik hver Morgen, naar Patienterne havde spist deres Morgenmaaltid, at læse et Kapitel af det nye Testamente og bede Fadervor med dem. Om det var nyttigt for disse Mennesker, er jeg ikke vis paa nu, efter et langt Livs mange Erfaringer. Der maa jo visse Forudsætninger til for at forstaa eller faa noget ud af Christendommen i sit, om man saa maa sige, Raastof „Bibelen"; derfor vel dog alle de mange Skrifter, Præster og Lærere. Den Gang faldt det mig naturligt, ja nødvendigt. Pietismen i sin Rendyrkelse holder jo paa, at Aabenbaringen følger med Ordet i Bibelen, og at det kun afhænger af den Læsendes personlige Tro og Aand, hvad han faar ud af det.

Menneskene paa disse Sygestuer var imidlertid den Gang aldeles paa bar Bund, og mange naive Bemærkninger kom efterhaanden frem ved deres Opfattelse af de religiøse Themaer.

Saaledes sagde en af dem en Dag efter endt Læsning:

„Det er vist en rigtig god Bog, Frøkenen dér læser op af?"

„Ja, men det er jo Bibelen," svarede jeg.

„Naa ja, jeg har jo nok hørt om den," vedblev hun.

„Madam Jensen," lød det fra en Anden: „De mener bestemt Geografien."

Jeg havde jo imidlertid den faste Overbevisning, at det for mig kun gjaldt om at holde ud, da disse Menneskers Trosliv i dette Øjeblik var givet mig

i Hænde, og at jeg laa inde med Ansvaret. De unge Theologer gik meget om paa Lemmeafdelingerne, som en Slags Forberedelse til deres Embedsgerning. Cand. *Sorterup*[1]) bad jeg saaledes om af og til at tale paa mine Sygestuer. Han imødekom min Anmodning og kom i nogen Tid regelmæssigt et Par Gange om Ugen; men han fik Kald, hvorved hans Virksomhed paa Hospitalet blev afbrudt. Han anbefalede mig saa Cand. *Johnsen*, som jeg undertiden traf hos Frøken *Flindt*. Hvad der især bidrog til, at jeg henvendte mig netop til ham, var *Sorterups* Meddelelse om, at *Johnsen* var tilbudt Stillingen som Lærer for Prins *Valdemar*, men at Kongen havde fordret, han ved at overtage denne Stilling skulde opgive sin Virksomhed blandt Lemmerne. Denne Betingelse vilde han ikke gaa ind paa. *Sorterup* henvendte sig da til ham, og han var villig til at komme, men desværre kun en Time hver anden Søndag, da hans Tid ellers var stærkt optaget paa Hospitalet.[2])

Cand. *Johnsen* var som skabt til en Virksomhed mellem alle disse hjemsøgte Stakler. Der kom snart Tilhørere fra alle de andre Stuer de Dage, han talte. De formelig indsugede hans milde fredelige Ord, der stemte Sindene saa blødt i Modsætning til al den Haardhed, Livet havde ydet dem.

[1]) Christian Frederik Sorterup (1840—1904) blev 1884 Sognepræst til Sankt Mikkels Kirke og 1899 til Stillinge.

[2]) Johan Vilhelm Johnsen, født 21. Maj 1837, var Søn af Geheimekonferensraad, Departementschef i Finansministeriet Vilhelm Ferdinand Johnsen og Anne Johanne Thuesen. Han blev Student fra Metropolitanskolen og Kandidat 1862, Kapellan p. l. i Taarnby i Sundby Marts 1870, Sognepræst i Vamdrup 1876, Provst for Andst, Malt og Slaugs Herred 1879. Han blev gift med Forf. af disse Memoirer paa sin Fødselsdag 1870. Han døde 5. Decbr. 1887.

Alt dette havde jo ikke været Skik paa Sygestuerne før, saa det faldt de andre Stuekoner for Brystet. En Søndag, lige efter Middagen, kom Portørerne bærende med en Syg, medens Stuen begyndte at fyldes med Tilhørere. Portørerne havde vel tænkt, at de kunde give mig en lille Tak for sidst; thi næppe var Candidaten begyndt at tale, før Kvartermesteren indfandt sig for at indtegne den Nyankomne. Jeg bad ham vente, hvilket han tog meget fortrydeligt op og gik skændende ned ad Trappen, med noget som: „Det hellige Rak".

Det Hele var dog gaaet mig temmelig uænset forbi, og jeg gik let og glad i Sind til Johanneskirken om Aftenen, hvor jeg traf sammen med Frøken *Povelsen*, Forstanderinden for de løsladte Fængselspiger, den Gang mest fra Prostitutionen. Hun bad mig følge med hjem. Det regnede stærkt, og ingen af os havde Paraplyer med, saa vi blev alle dygtig vaade, inden vi naaede op i hendes lille snævre Kvist i Gothersgade (Fængselshjælpens Lokale for de Løsladte). Her sad vi saa i en tæt Klynge i hendes urimelig smaa Værelser med disse mærkelige stakkels Mennesker. Et Øjeblik var der opstaaet Tavshed, men pludselig rejste en af disse Kvinder sig op, dundrede i Bordet, saa det knagede og raabte, „at hverken hun eller de andre vilde finde sig i den Behandling. Saadanne magre Rade som de hellige Frøkener o. s. v. gjorde det jo intet, men naar man havde en lille Smule Figur, var det skammeligt at byde en saadan et Regnvejr." Ordstrømmen kom saa overraskende, at ingen sva-

rede, og hun begyndte saa igen. Da jeg sad hende nærmest, vilde jeg sige et beroligende Ord: „Jeg synes lige, vi har havt det saa godt og hørt saa meget smukt om Vorherre", men hun afbrød mig: „Bilder saadan en Frøken sig ind, at hun kender Vorherre, nej, da skulde De have været i al den Elendighed, jeg kender, saa kunde De tale med om Vorherre. Havde jeg ikke altid havt Vorherre med mig, havde det nok set galt ud for mig", osv. Det mærkelige ved denne Tale var, at hun gjorde Indtryk af, at det var hendes fuldeste Overbevisning, hvert Ord hun sagde.

Men er der noget, der keder den Slags Kvinder, er det at gaa i Kirke, og uagtet der aldrig blev lagt ydre Tvang paa dem, da Frøken *Povelsen* var det mest frisindede og klart seende Menneske, følte de dog en Kapsun paa dem ved hele den forhaandenværende Situation. Deres Klæder er det kæreste, de ejer, saa Fristelsen skal være stor for at drive dem ud, naar de kan risikere at faa dem ødelagte; og her var de nu blevne overlistede af Regnen og nødsagede til at gaa Skyllen igennem. Mange Gange senere har jeg hos disse stakkels Kvinder set, at de fuldstændig har misforstaaet Forholdet og i den Grad vendt op og ned paa det hele, at de opfattede det, som om man maatte være dem taknemlige, fordi de gav Anledning til den missionerende Virksomhed. Ja, de syntes det fortjenstfuldt af dem og mente, at de var selvskrevne til den guddommelige Naade og menneskelige Vejledning fremfor andre, fordi de havde været saa

dybt i Dyndet, og de ligesom følte sig overfor de stakkels taabelige Mennesker, der søgte at hjælpe dem, men ikke havde den Erfaring som de om Livets Jammer i dens videste Udstrækning.

Næste Dag var Hospitalet som ladet med Krudt.

Efter endt Stuegang bad Overlægen mig om at komme ned i hans Modtagelsesværelse. Bleg af Raseri kom han mig i Møde: „Jeg vil ikke taale nogensomhelst gudelig Andagt paa Sygestuerne her paa Hospitalet. Der er blevet klaget fra Kontoret over, at Kvartermestrene ikke engang kan faa Lov til at indskrive de Nyankomne paa Grund af de gudelige Taler. De vil faa Tilsigelse til at møde i Magistraten paa Lørdag."

Nu var det mig, der blev bleg. Hele min Stilling, som jeg med saa megen Kamp havde arbejdet mig ind i og følte mig saa lykkelig ved, laa altsaa nu i Ruin. Dertil kom Skandalen overfor min Familie, naar det rygtedes, at jeg var indanket for Magistraten. Men min Overbevisning om, at jeg stod paa den rigtige Side, var saa rodfæstet i mig den Gang, at jeg svarede: „at uagtet jeg saare nødig vilde det, maatte min Gerning paa Hospitalet være endt, hvis man nægtede mig at følge den Vej, jeg var slaaet ind paa."

Denne Udtalelse havde Overlægen aabenbart ikke ventet.

„Saa voldsomme Forholdsregler har De ikke Lov til at tage", svarede han.

„Jo, Hr. Overlæge, naar De forbyder mig at trække Vejret, maa jeg gaa."

Jeg gik med rystende Knæ op til min Sygestue, bag mit Skærmbrædt, der var den eneste Sondring imellem mig og mine Syge. — Hvad nu? Alt lukkede sig igen for mig.

Hen paa Eftermiddagen bad jeg om Udgangstilladelse, for om muligt at faa Pastor *Frimodt* til at raade mig i min store Vaande.

Uagtet det ikke var hans Modtagelsestid, lod han mig komme ind og blev helt forskrækket over mit nedtrykte Udseende.

Jeg fortalte ham nu det passerede.

„Til Lykke, kære Frøken!“ sagde han, idet han rakte mig begge sine Hænder, „det er altid en god Hjælp at faa en Lussing for Vorherres Skyld. Jeg og Vennerne skal støtte Dem paa enhver Maade; men gaa til Hospitalets Præst og forklar ham Sammenhængen.“

Vedkommende Præst — *Koch*[1]) — stillede sig ogsaa til min Raadighed og tilbød at følge mig, naar der blev gjort Alvor af Tilsigelsen fra Magistraten.

Som en Løbeild udbredte denne lille Begivenhed sig i den sammensluttede Del af Menigheden i Johanneskirken, og i Følge en indre Forstaaelse mellem Præsten og den var Stemningen den paafølgende Søndag steget til et ukendt Punkt. Utallige var de Breve og Besøg, jeg fik i denne Tid, dels om Tilslutning og dels om Støtte, hvis jeg skulde lide Mén af Klagen. Dette viste sig dog

[1]) Johannes Georg Elias Koch (1821—87) blev 1867 afskediget som Præst i Sønderjylland og konstitueret som Præst ved Alm. Hospital. Han blev 1872 Præst i Kastellet. 1882 Titel af Professor.

heldigvis ikke at være nødvendigt, da Sagen paa en eller anden Maade maa være bleven standset, jeg ved ikke hvorledes. Men naturligvis gav al denne Tilslutning mig en Tryghedsfølelse, der bragte mig over den pinlige Ensomhedsfornemmelse, jeg til Tider led under i min Virksomhed.

I denne Sammenhæng maa jeg dog, for at gøre Billedet fra hin Tid saa klart som muligt, omtale to Besøg, der var ret betegnende, netop for det Tidspunkt, hvor de forefaldt. Det ene var Lægen *Arendrup*[1]), som jeg tidligere havde mødt i det selskabelige Liv. Han var paa Vejen til Paris, og jeg var siden den Tid naaet et godt Stykke ind paa Sygeplejens den Gang knudrede Vej. Vi talte en Del om vore forskellige Beslutninger. Han ytrede sin Glæde over, at der var begyndt at brydes Breche i Sygeplejesagen, da, som han ytrede, Lægerne aldrig kunde naa frem paa Hospitalerne, naar de ikke fik ordentlig oplært Hjælp. Jeg fra mit Standpunkt sympathiserede ikke med hans Plan om at drage ud af Landet, for at vie sine udmærkede Kræfter til et fremmed Lands Tjeneste. Han fortalte mig ikke de Grunde, der førte ham bort herfra, men jeg tænkte paa, hvor nær jeg selv havde været ved at forlade det kære Danmark, og hvor lykkelig jeg følte mig over, at det var blevet forhindret. Da han stod i Døren og vinkede mig Farvel, med sit underlige vemodige Smil, sagde han: „De vil naa Deres Maal, Frøken!“ Han døde dernede under

[1]) Emil Peter Ussing Arendrup (1838—71) tog under Paris's Belejring Del i Lazarettjenesten som Overlæge og døde der 1871.

Paris's Belejring. — Det andet Besøg hørte til Minderne fra Jylland. En Dag, da jeg netop havde havt særlig mange, stærkt angrebne Patienter, og knap var bleven færdig mellem Stuegangen og Modtagelsestiden for Besøg, bankede det paa Døren, og de to gamle Præstefolk *Brix* og Hustru traadte ind.[1]) En hel Række unge Præster er Sønner af dem. Det var de første af den gamle Kreds fra Jylland, der besøgte mig paa det skrækindjagende Hospital. Hos dem havde jeg tilbragt saa mange Timer i deres store Børneflok. *Trandberg* havde ved sin varme Begejstring tilført hele Familien en stærk Strøm af den Vækkelse, der som før omtalt gik hen over hele Landet. Den gamle Præst kunde knapt gaa, men endnu fra Døren strakte han Armene ud imod mig: „Min kære Ida, hvor er det en Glæde for mig at se Dig her. Alt, hvad jeg kan tænke mig af Velsignelse, ønsker jeg over Dig!" Det var ogsaa, som om de to Gamle bragte Velsignelsen med sig. Ingensinde gik alt saa glat og lykkedes for mig som i den Tid. Deres Hjærtensgodhed faldt saa lindrende efter alle de overbærende, foragtelige og medlidende Smil, jeg var vant til at møde blandt mine Bekendte.

Vinteren begyndte at melde sig, og en stærk Indlæggelse af alvorlige Syge kom fra de fattige og forhutlede Hjem, som den første Vinterkulde kuer saa meget. Især Lungesottige var stærkt repræsenterede, saa jeg kunde ikke vige fra Sygestuerne

[1]) Jens Bøgild Brix (1815—77) blev 1865 Sognepræst til Rødding og Krejberg og 1844 gift med Anne Marie Nöschau (1821—1904).

hele Dagen. Om Aftenen græd de, naar Nattevagten afløste, saa jeg ofte maatte staa op om Natten for at stille dem tilfreds. Dertil kom, at der blev indlagt en lille hjemløs Dreng, der var hittet Gud ved hvor, og hvis Fader eller Moder ikke var at opspørge. Han var et yndigt Barn og hang efter mig med Børns Instinkt, hvor de kan finde Støttepunkt i deres Hjælpeløshed; og jeg maatte hele Dagen tage ham med omkring, og enten holde ham i Haanden, eller han mig i Skørterne. Dette lettede jo ikke Arbejdet. Jeg følte mig i den Tid overanstrengt, og Nattesøvnen svigtede, uagtet jeg var dødtræt efter Dagens Arbejde.

En Aften henad Jul bad Frøken *Flindt*, som jeg længe ikke havde besøgt, om jeg vilde komme ned til hende, sammen med Vennekresen, der var samlet hos hende. Jeg lod mig lokke dertil og fandt megen Ungdomsglæde og Julestemning dernede, men uagtet jeg trængte til sligt, saa var Modsætningen fra mine Stuer med alle mine Stakler dog noget for grel, og jeg havde ondt ved at holde mig oppe.

En Dag, da Dr. *Laub* og jeg havde haft et særligt svært Arbejde med en af de stærkest angrebne Syge, vilde han gaa, medens jeg endnu var ved at lægge Forbindingerne til Rette. Han vendte sig om i Døren og sagde: „Vil De komme ud til mig paa Gangen, Frøken, naar De har forbundet, jeg vil gerne tale med Dem.“ — „Nu kan De betragte Dem som færdig Candidat, Frøken, med bedste Karakter,“ sagde han, „hvis vi kunde have holdt Examen

over Dem. Deres Stue er en Mønsterstue! Erfaringen kommer naturligvis mere og mere i Embedet, som for alle Candidater; men fra vor Haand er De færdig!"

Jeg blev helt overvældet, satte mig ganske stille ned og sansede ikke mine Omgivelser eller nogetsomhelst, kun opfyldt af den ene Tanke, hvor mærkeligt det var, at jeg uden at have tænkt over det eller at have gjort mig det bevidst, vel af Mangel paa Tid, var naaet det Skridt frem, som jeg aarevis havde arbejdet hen til. Alt var jo saa vaklende med Hensyn til Sygeplejegerningen i de Tider, at man egentlig ikke kunde gøre sig Rede for, hvor man vilde begynde eller ende, og hvorledes man skulde tage fat. Jeg blev vækket af mine Drømmerier, ved at en af de Syge ganske højt raabte: „Herregud, Frøken, kan De da ikke høre, jeg har kaldt saa mange Gange paa Dem." Det var en af de Lungesyge. „De maa ikke gaa fra mig, Frøken," sukkede hun. Hun var paa det Sidste. Jeg satte mig hos hende. „De vil nok holde mig i Haanden?" Og saaledes sad jeg hele den øvrige Del af Dagen. Hun var næsten uden Bevidthed, kun en Gang imellem slog hun Øjnene op for at se, om jeg var der. Egentlig var jeg saa jublende glad, men søgte at undertrykke denne Følelse og at blive siddende der, ventende paa Dødens haarde Bud. Og dog, hvor forskellig ser man paa Døden, naar den saa at sige bliver ens stadige Omgang, end i Familielivets daglige Gænge. Henad Aften fik hun udstridt, tidsnok til at blive baaret bort, inden Nattevagten

kom for at afløse. Dødsfald gør naturligvis altid Indtryk paa de tilbageblivende Patienter. Enhver tænker, om hun eller han staar næste Gang for Tur. Jeg satte mig hos dem for at tale lidt om hende, der var gaaet bort. Hun havde havt det haardt, og alle de andre vel ligeledes, men dog synes vi alle, at det var sørgeligt, at hun skulde dø saa ung, — kun 20 Aar.

Døren blev, uden at jeg hørte det, aabnet, og en Arm lagde sig bagfra om min Hals. Det var Frøken *Flindt*. Hun hviskede til mig: „Du maa komme ned hos mig, saasnart Du kan; der er nogen, der vil tale med Dig." „Ja, saasnart Nattevagten er kommen, skal jeg være der." Saa listede hun ud igen. Stærkt udmattet følte jeg mig, men jeg maatte dog holde Ord. — — —

Da jeg kom ned i Frøken *Flindt's* Stue, stod Cand. *Johnsen* der og bad mig blive hans Hustru. Mine Tanker var den Dag jaget saa stærkt mellem Liv og Død, mellem Jubel og Jammer, at det som en Kniv skar igennem mig: Er Dit Liv ikke lagt henad andre Veje? Men saa følte jeg, at jeg ikke kunde tænke mig Tilværelsen uden ham, og saa fik alt andet staa til. Vi sluttede da en Pagt, som ikke kan tænkes lykkeligere, under Indflydelse af Jordelivets mangeartede Foreteelser.

Søvnen svigtede mig aldeles i disse bevægede Tider. Mine Syge var særlig angrebne, og Lægebesøgene trak længere ud end sædvanligt, hvilket forhindrede mig i at hvile mig lidt om Dagen. Den sidste af de Dødssyge laa med store bebrej-

dende Øjne og saa efter mig, hver Gang jeg rørte mig. Hun syntes ikke, jeg var saa meget hos hende som hos de to andre, allerede bortgangne. Dette traf netop Dagen efter min Forlovelse, og min tilkommende Svigermoder kom for at se dette Menneske, som hendes Søn havde valgt, hvis Tilværelse hun ej havde anet, og som var slaaet ind paa Veje, der laa aldeles udenfor den Tids Horizont. Kun meget flygtigt kunde jeg desværre hilse paa hende, da jeg maatte ned i Ligstuen for at gøre de to sidst Afdøde i Stand, inden de skulde lægges i Kiste, hvilket hørte til min Bestilling som Stuekone. Deres Familier stod alt og ventede, inden jeg naaede ned til de Døde, Ligstuen var fuld af dem. Det var en forunderlig Kontrast mellem mine egne personlige Hændelser og hernede i de Dødes Rige. Min Ungdom og Lykke tilligemed mine Søskendes Glæde over Forlovelsen, som de bedre forstod end mine andre Livsforetagender, bragte dog snart min Stemning og min Glæde i Vejret.

Patienterne tog Meddelelsen paa deres Façon. En sagde: „Det har min Billigelse!“ En anden: „Det er da Deres Plasér!“ En tredie: „Ja, mig er det ikke noget Nyt! Jeg har godt vidst, at Frøknen vilde gøre Deres Lykke!“ Men alles Mening var det, at de delte min Glæde. Vi give jo blot vore Følelser Udtryk i forskellige Former efter de sociale Traditioner, vi tilhøre.

Overlæge *Brandes* var strax baade overrasket og misfornøjet. „Jeg havde lagt en Plan om Sygeplejens videre Udvikling,“ ytrede han, „men nu

maa jeg opgive den. De har forresten mine oprigtigste Lykønskninger, og De vil som tilkommende Præstekone jo kunne høste god Nytte af, hvad De har lært hos os."

Juleaftens Morgen tabte jeg Bevidstheden under Lægernes Stuegang. De bar mig ind paa min Seng. Overlægen var utrættelig i at anvende baade beroligende og stimulerende Midler, men Feberen vedblev at være lige høj. „Jeg vil", sagde han, „at De skal gaa til Deres Svigerforældre i Aften. Igaar gik jeg op til Deres Svigermoder for at sætte hende lidt ind i de Planer, De har havt, og hvad det er, De har villet; men hun forstod ikke en Stavelse deraf; derfor vil jeg have, at de Gamle selv skal se Dem. Den gamle Gehejmeraad er vist for Tiden Landets mest ansete Embedsmand!" — Om Aftenen kom han endnu en Gang og gav mig baade Piller og Pulvere og hjalp mig endog selv op i den Vogn, der skulde føre mig til min nye Familie.

Jeg glemmer aldrig det Syn, der mødte mig, da jeg traadte ind i mine Svigerforældres Dagligstue, aldrig de to gamle ærværdige Mennesker, der stod under Lysekronen. Man kan ikke tænke sig noget saa jævnt og ophøjet beskedent, som min Svigerfader, den gamle Gehejmeraad *Johnsen*, der dog sad inde med alt, hvad tænkes kunde af Hædersbevisninger fra Ind- som fra Udlandet.

Efter at Juletræet var slukket, satte han sig hen for at tale med mig, men desværre viste det sig, at det var en Fejltagelse af Overlægen, at han

havde ladet mig tage derud, thi jeg tabte atter Bevidstheden og maatte køres tilbage til Hospitalet.

I 3 Uger laa jeg hen i de stærkeste Feberdelirier. Overlægen var utrættelig i sin Omhu og kom to Gange daglig og to Gange om Natten. Forstanderinden paa Diakonissestiftelsen kom strax ud for at se til mig, og bad om Tilladelse til at sende en Diakonisse for at pleje mig. Hun fik denne Tilladelse, saa jeg var i de bedst mulige Hænder. Sygdommen tog imidlertid stærkere og stærkere fat og bragte mig lige til Dødsgrænsen. Den farligste Nat kom jeg delvis til Bevidsthed, og bad om at *Frimodt* maatte blive hentet, for at give mig Sakramentet. Frøken *Flindt* sendte strax Bud til ham og til min Forlovede. Alle var da samlede midt om Natten hos hende, da Professor *Brandes* i det samme kom til.

Han blev yderst opbragt og forbød dem rent ud at gaa ind til mig, da han mente, at det vilde virke skadeligt. I sin Hæftighed kunde han ikke lade være ogsaa at gøre mig Bebrejdelser, og jeg selv maa jo have havt Kræfter nok til at blive hidsig; thi jeg svarede ham: „Hvor tør De som Jøde nægte mig som Kristen at faa Sakramentet? De aner jo ikke, hvad Betydning det har for mig.“ Derpaa tabte jeg Bevidstheden.

Brandes's umaadelige Omhyggelighed frelste mit Liv, men jeg var saa kraftløs som et Barn. Det var mig, som om alt, hvad der foregik, skete langt borte, og denne Nerveslappelse varede et helt Aar, og Tilstanden var mig yderst pinlig.

En Dag, da jeg, for at bruge Hospitalssproget, „var tjenlig til Udskrivning“, kom Overlægen ind til mig og sagde, at han syntes, jeg skulde tage bort fra Hospitalet og Sygeplejegerningen, da baade min Forlovede og Familie ønskede det, og de Gamle jo ingensinde vilde lære at forstaa mine Ønsker i den Retning. Jeg kunde jo ikke andet end erkende Sandheden i, hvad han sagde, og tog min Afsked med blødende Hjærte.

Den sidste Aften, inden jeg tog fra Hospitalet, kom Overlægen ind til mig med et lille Manuskript, han selv havde skrevet, og bad mig modtage det til Erindring.

„Jeg skal sige Dem,“ tilføjede han, „jeg kan ikke mindes, at noget har bedrøvet mig som de Ord, De sagde den Dag, da jeg forhindrede, at De fik Sakramentet, og ytrede: at jeg som Jøde ikke turde nægte Dem som Kristen det. Da alle disse Mennesker var gaaede, gik jeg ind paa mit Værelse og græd som ikke siden min Faders Død. At netop *De* kunde sige det, som jeg har talt saa meget med, forstod jeg ikke. De véd, hvor hele min Sjæl hænger ved min Nation og dens Religion; De maatte vide, at det var som Læge og Menneske, at jeg maatte sætte mig derimod.“

Manuskriptet var en Henvendelse i Eventyrform, skrevet med den fine Begavelse, der var egen for ham og hans Familie, og som Medlemmer af den senere har givet saa mange Beviser paa.

Den Gang gik det op for mig, at ingen anden Nation i Menneskeheden har kunnet frembringe Christus-

skikkelsen end netop Jødefolket. Hvor lidet har vi Hedningefolk, som har paataget os Kristennavnet, forstaaet den Hjælp, de usynlig raadende Magter har villet bringe os ved netop at sprede denne Nation over hele Verden. Vi har misbrugt den helt igennem og bogstavelig talt trykket den de grimmeste Vaaben i Hænde, for bagefter at haane den, fordi vi har tvunget den til at bruge disse Vaaben. Man maa mindes Mesterens Ord: „Den Tid vil komme, da de vil mene at vise Gud en Dyrkelse ved at forfølge Eder!“ Mesteren selv, saa højt han elskede sin Nation, vilde visselig have givet ti Liv for den, om han havde havt dem.

SUNDBYERNE

Da Rygterne om Krig mellem Frankrig og Tyskland begyndte at svirre om i den politiske Verden 1870, blev min Forlovede residerende Kapellan i Sundby og Taarnby[1]), hvorpaa vi med den „betryggende" Indtægt af 600 Rdr. og fri Bolig giftede os.

Vi blev viede i Johanneskirken af Pastor *Frimodt*. Hele Kirken var fuld af Syge, Krøblinge, Plejersker, Forstanderinder, Fængselspiger, Diakonisser og andre gode Venner. Min Broder gjorde Festlighederne og havde bl. a. indbudt vore tre gode Venner: Pastor *Frimodt*, Overlæge *Brandes* og Frk. *Flindt*, saa vi fik et i høj Grad gemytligt Bryllup. Lykkelige drog vi ud i vort lille Kapellani paa tre smaa Fag — mærkværdigvis med takket Gavl —; det laa midt i en Have. Naar vi vandrede rundt i vore 4 meget smaa Værelser og beundrede vore nye Ting, hvor en lille Sofa var det eneste polstrede Møbel, havde vi Fornemmelsen af noget kongeligt, hvilket jeg egentlig ikke tror forekom de andre ligesaa. Alle vore Venner, baade fra Alm. Hospital og Diakonissestiftelsen besøgte os og delte

[1]) Sundby Kirke var Annex til Taarnby Kirke og blev indviet i Decbr. 1870. Ved Reskript af 1878 blev Sundby udskilt til et selvstændigt Sognekald.

vor Lykke med den naive Glæde, som maaske mere hørte Datidens end Nutidens Slægt til.

Kun et Aar blev vi i denne Idyl. Min Mands egentlige Arbejdsmark laa i Sundbyerne, som dengang var befolket med c. 14,000, mest fattige Arbejdere. Det saakaldte Rhabarberkvarter var endnu ikke bebygget paa den Tid, saa at alle, der ikke kunde betale en nogenlunde ordentlig Husleje paa Christianshavn, flyttede ud til Sundbyerne.

Sundbyerne hørte dengang under Frederiksberg og var yderst slet stillet i kommunal Henseende. Dels førte alle de mange Fabrikker, der blev anlagt ude paa de dengang saa billige Grunde, en Hær af Arbejdere derud, der ikke kunde betale Skat, hvorimod Fabriksejerne boede i Byen eller i Villaer og betalte deres Skat til andre Kommuner. Dels var den frygtelig forsømt i sanitær Retning. Alle Lossepladserne var lagt derud; og hvis der paa denne flade Ø kan være Tale om Fald til nogen af Siderne, var Faldet fra disse stærkest ind mod den bebyggede Del. Grøfter og Afløb var heller ikke synderligt vel arrangerede, saa det Hele gik i et i Sne og Fugtighed, og var et bundløst Morads. Vand var der ikke i alle Huse, og Drikkevandet i Brøndene var kun daarligt.

Store Kaserner var smurt op. En Samling paa en 10—12 Stykker, de saakaldte „Ishøis Steder", indeholdt 80 Familier, hver med et Værelse og Køkken, og ofte havde de Bunker af Børn. Flere Steder var der kun et Rum, der var utæt paa alle Kanter, altsammen Jordbund for Epidemier af en-

hver Art. Overhovedet var der ikke den Nød og Elendighed, der nævnes kan, som Fattigdommen ikke havde pløjet op med sin skærende Plov.

I kirkelig Henseende var Sundby ligesaa forsømt og opløst som i sanitær. Da Sognepræsten, Provst *Theilade*[1]), kom dertil, fandt han en 15—16 Børn i Konfirmationsalderen, der ikke var døbte. Bryllupper og andre kirkelige Paabud var ligesaa forsømte og forvirrede. Religiøse Sekter af enhver Art maatte dog anses for Lyspunkter i al denne Sammenhoben af aandelig og timelig Enighed. Etatsraad *Holmblad*[2]), der var den eneste betydelige Fabriksherre, der havde slaaet sig ned derude ved Siden af sin Virksomhed, var dog en udmærket Støtte for det Samfund, han levede i. Hver Jul gav han ret klækkelige Summer til Præsten og Lærerne, saa at disse for nogle Maaneder kunde hjælpe lidt paa Nøden. Han foranstaltede senere, at der blev bygget en Kirke, saa at der ogsaa paa dette Omraade blev afhjulpet et Savn.

Da Kirken var færdig, blev vor Bolig flyttet ned ved Siden af den, og her ventede nu min Mand et kolossalt Arbejde. Tidlig og silde vandrede han om i dette Kaos om Hverdagene, og han kendte ikke Hvile om Søndagen. Der var ofte 15—16 Børn at døbe, store Altergange, og 10 à 12 Brudevielser var ingen Sjeldenhed.

---

[1]) Provst Peter Andreas Frederik Theilade (1808—91) blev 1865 Sognepræst i Taarnby paa Amager. Han tog sin Afsked 1878, da Sundby blev udskilt til et selvstændigt Sognekald.

[2]) Etatsraad Lauritz Peter Holmblad (1815—90), der var Kirkeværge for Sundby Kirke, stod paa mange Maader i et særlig patriarkalsk Forhold til Amager.

Ida Johnsen f. Jessen.

PASTOR J. V. JOHNSEN.

Midt i al denne Fattigdom, Nød og Last af enhver Art, viste der sig en Redebonhed til at hjælpe og yde, endog med store Opofrelser, der rørte os dybt, men som egentlig hyppigere findes hos de Hjemsøgte end hos de Velstillede. Naar man fortalte om et Sted, hvor det var særligt slemt, hændte det tidt, at der kom Hjælp samme Dag. De Fattige havde da tidt slaaet sig sammen, og af deres Fattigdom blev saa én Elendig hjulpen. Gud véd, hvorledes de fik Midlerne samlet? Dette gjorde det uendelige Arbejde rigt og lykkeligt, saa at vi begge trods alle Anstrængelser følte os saa hjemlige, naar vi om Aftenen mødte disse Skarer af Arbejdere, der vendte hjem fra de mange Fabriker, til de trange Gader, hvor Lugten af Sild og Kartofler mødte os alle Vegne i Gyder og Smaaveje.

Mangen mærkelig Livsironi udsprang af de underligt forkrøblede Livsskæbner, vi stødte paa, baade de tragiske og latterlige. Som Exempel kan fortælles om en Familie, som vi kom i Forbindelse med, hvor Faderen var i Tugthuset, men dette gjorde ham ingenlunde ringere, hverken i Konens eller hans tre Drenges Øjne. Alt hvad Moder og Børn i deres Kummerlighed kunde skrabe sammen blev lagt hen for at festligholde hans Hjemkomst. Konen var tyskfødt og havde en god Sangstemme, men havde liden Ide om danske Sange; hun valgte da at fejre Manden, da han igen traadte ind i Hjemmet, ved at stille Drengene op og lade dem alle tre afsynge: „Heil Dir im Siegeskranz!“

Et andet Sted, hvor Manden ligeledes var fra-

værende paa Grund af Straf, gik Konen op og ned ad Gulvet og raabte aldeles sanseløs: „Jeg sulter, jeg sulter, giv mig noget!“ — og da der kom Mad, som Overbringeren vilde tilberede til hende, rev hun det til sig, flaaede med Neglene Kødet i Stykker og slugte det raat.

Hvad den praktiske Del af Arbejdet angik, indsaa jeg snart, at skulde der gennemføres en indgribende Hjælp for denne, i alle Henseender saa slet stillede Befolkning, kunde den ikke baseres paa privat Godgørenhed, men maatte i sin Grundvold støtte sig til Staten eller Kommunen. Jeg begyndte derfor at overveje en Plan i denne Retning; men ved Udarbejdelsen af en systematisk Fremgang stødte jeg stadig, ukendt med offentlige Forhold, som jo alle Damer var i min Ungdom, paa saa mange Anstødssten og Hindringer, at jeg tyede til min gamle Lærer, Overlæge *Brandes*. Han sluttede sig med største Interesse til Sagen og satte den i Form.

Hidtil var det ikke forsøgt at støtte et saadant enkelt Foretagende til Kommunen, og dertil kom, at der ikke var noget, der indjog de Fattige større Skræk end netop alt, hvad der vedrørte denne Institution, som de kun tyede til, naar alle Grænser var overskredne og alt Haab om at bevare deres borgerlige og tildels menneskelige Rettigheder var bristet.

Det hørte til Fremtidens Frihedskultur at klargøre, at Samfundet har Ansvar for at skaffe Levevilkaar for *alle* sine Medlemmer, og at disse har

Ret til at forlange fornøden Hjælp, naar Sygdom forener sig med Nød.

Det var i dette Decennium, da min Mand og jeg saaledes var optagne i det lille Samfund, vi levede i, at de store Livsproblemer rejste Hovedet og begyndte at gøre sig gældende. De store Problemer rejses jo i Almindelighed af enkelte Personligheder og breder sig i Samfundet og faar Indflydelse overalt, hvor der leves, virkes og arbejdes. I kirkelig Henseende var Kampen herhjemme endnu ikke i fuld Gang, der stod kun Forpostfægtninger. Men engang imellem foer Gnisterne tilvejrs, naar *Grundtvig* f. Ex. kastede et eller andet Dogme ud i Menigheden, der bragte de Konservative til at stejle. Men de sociale Problemer laa endnu i Svøb. Man blev vel opskræmmet ved den strænge Dom over *Pio* og *Geleff*[1]), og man hørte vel nu og da om Striker i England, men man havde egentlig liden Forstaaelse af denne Form for Revolution. Ude i Sundbyerne, der husede en saa stor Part af Hovedstadens Arbejdere, mærkede man kun sporadisk ligesom en Understrøm, der kunde vise sig ved at en eller anden skældte min Mand grundigt ud og ytrede, at naar der bare ikke var Præster til, vilde Verden være herlig. Men han havde en egen Gave til at afvæbne slige Angreb. En Arbejder, der havde udtalt sig særlig hæftigt imod ham, erklærede endog bagefter: „Jeg har søgt overalt, men jeg kan ikke finde nogen „Fejler" hos den Mand."

[1]) Socialdemokraterne Pio og Geleff blev i August 1873 af Højesteret dømt til 5 Aars Forbedringshusarbejde for deres ophidsende Optræden mod den bestaaende Samfundsorden.

I Literaturen var der jo efter Krigen til Begyndelsen af 1870'erne en meget stille Tid, indtil *Georg Brandes* tændte Ilden. Hans „Hovedstrømninger" gjorde vældig Opsigt, men endnu var der ikke fra kirkelig Side rejst nogen Opposition imod ham. Hans Oversættelse af Stuart Mills „Kvindens Underkuelse" vakte megen Røre og gav vel Stødet til den Bevægelse herhjemme, der endnu er stændende og vel ikke ophører, før Kvinden har erhvervet sig sine fulde borgerlige Rettigheder. Mærkeligt nok blev jeg personlig mere frastødt end tiltrukken af det omtalte Skrift og endnu mærkeligere var det, at min Mand sympathiserede med det; men hvor lidet man ofte er sig sin egen Udvikling bevidst, erfarede jeg engang i den Anledning. I et Aftenselskab hos Overlæge *Brandes* var den dengang lige nycreerede Doktor *Georg Brandes*, en Nevø af Overlægen, tilstede. Stuart Mills Bog kom paa Tale, og i en Debat, der opstod om den, erklærede jeg min Modvillie mod Emancipationstanken. Hele Selskabet brast i Latter, og Dr. *Georg Brandes* udbrød: „Ja, men bedste Frue, De har jo selv emanciperet Dem her herhjemme som ingen anden Kvinde, mig bekendt."

Dette var ikke gaaet op for mig selv. Jeg havde jo ganske vist stærkt erfaret Datidens Uvillie mod min Stræben, men ansaa det egentlig for Standsfordomme. Jeg havde styrtet mig ind i Arbejdet, der ikke havde levnet mig Tid eller Plads i min Hjerne til at betragte min Stilling i Forhold til Samfundet. Men flere Fænomener i Kvinderejs-

ningens Begyndelse havde endog afskrækket mig i dens ydre Form.

Der hvilede i det hele taget en vis Ro over Vandene, til *Georg Brandes* fremstod med sine Angreb paa Hjemmets Literatur og sine radikale Udtalelser af social, politisk, religiøs og literær Natur, der gav ham mange Tilhængere, men ogsaa fremkaldte stærk Modsigelse og efterhaanden en bitter Polemik, ogsaa fra kirkelig Side.

Hvad denne Strid angik, delte min Mand og jeg ikke den almindelige Ophidselse og Bitterhed, der herskede i vor Kres. Vi hvilede begge trygt i Christendommens Ur-Sandheder, der altid faar Overtaget, fordi de viser den eneste Vej, ad hvilken den menneskelige Udvikling kan bane sig og Retfærdigheden frem.

Inden jeg havde faaet lagt en fast Plan til Sygeplejens Organisation, der kunde føre den ud i Livet, blev jeg angrebet af en Underlivssygdom, der ængstede mine Omgivelser. Min Broder tilbød mig et Ophold ved et Badested, og Ems blev valgt. Midt i Maj drog jeg da for første Gang ud over Landets Grænser, og jeg var ikke lidet ængstelig ved at maatte begive mig ud i Verden alene. Pastor *Ewaldsen*[1]) var dernede, og min Mand skrev til ham, om han vilde tage sig lidt af mig.

Ems er et „Præstebad", hvor der kunde hentes Lægedom for de mange Halsonder, der let opstaar ved den megen Prædiken. Den herlige gamle

[1]) Pastor Christen Ewaldsen (1819—93) havde været Præst i Sønderjylland, blev 1865 res. Kapellan til Frue Kirke i Kbhvn. og 1876 Sognepræst paa Frederiksberg.

Bauer, samt *Kanitz* og Hofpræsten *Kögel* var de mest fremtrædende af de Mænd, jeg gjorde Bekendtskab med, da vi boede paa samme Hotel.

Saavel den russiske som den tyske Kejser var i Ems paa den Tid. Man kunde møde dem hver Morgen paa Promenaden, naar de drak deres Emservand. Sjældent saaes de dog samtidigt. Kejser *Wilhelm* var uagtet sin Alder stadig lige „lebendig", hilste og talte tilhøjre og tilvenstre, leende og kurtiserende Damerne, der altid i Mængde mødte frem paa hans Vej. Den russiske Kejser gik høj, slank og majestætisk, aldrig et Smil i Ansigtet, men Øjnene var aldrig i Ro og flakkede sky til alle Sider. Han var omgivet af et stort Følge, en Gejstlig gik foran i en lang violet Silke- og Fløjls-Dragt. Man sagde, at 70 hemmelige Politiembedsmænd ligeledes omgav ham. Hver Eftermiddag red han sig en Tur paa en hvid Hest og passerede en Villa, hvor Fru *Dolgorucki* med deres fælles Børn stod paa Verandaen, for at hilse paa ham.

En Morgen havde jeg selv et ganske lille Eventyr med Hans kejserlige Majestæt. Jeg var gaaet noget sildigere ud end sædvanlig for at drikke Emservand og passerede en Park, der adskilte mit Hotel fra Kuranstalten. Gennem denne Park førte en Sti til Kejserens Slot. Kejseren kom ganske alene henad denne Sti, der mundede ud til Hovedindgangen, der var temmelig smal. For ikke at løbe lige paa Hans Majestæt, traadte jeg til Side op paa en Græsrabat. Denne Bevægelse maa have vakt ham af de dybe Tanker, han syntes at vandre i; thi

han saa forfærdet op, og uagtet jeg gjorde min fineste Reverens, fløjtede han i en lille Pibe og alt kom styrtende til: Hunde, Poper og Følge, og der stod vi to. Jeg kunde ikke slippe udenom, inden Majestæten var passeret, og han har vel frygtet en Polak i mig. Inden jeg var naaet til Hotellet, var allerede de Herrer, som jeg hele Tiden tænkte mig var russisk Politi, underrettet om Mødet, og har vel beroliget Kejserens Omgivelser angaaende min Personlighed.

Den yndige Egn omkring Ems fristede mange Badegæster paa Hotellet til Fodture. Jeg turde desværre kun følge dem et ganske lille Stykke paa Vej, da jeg ikke maatte stige op ad Bjærget. En af Selskabet, en Gerichtsrath *Ziegler* fra Sachsen-Coburg, en ældre Mand, udmærket begavet og stor Æstetiker, var da ogsaa saa elskværdig at blive tilbage, for at underholde mig i min Ensomhed. Han foreslog mig, at vi skulde gennemgaa Goethes „Faust" i disse Hviletimer, hvilket vi ogsaa udførte lige til det sidste Afsnit. Han „spigrede" Faust i den Grad fast i min Bevidsthed, saa den aldrig mere har revet sig løs, og jeg tyer atter og atter til den og maa bekende, at den giver de fleste uklarede Tanker Ord.

Jeg fortalte ham om *Grundtvig* og *Søren Kierkegaard*. Denne interesserede ham især meget, og han sagde endog, at han vilde lære sig saa meget Dansk, at han kunde studere ham.

En lille Oplevelse endnu havde jeg inden min Afrejse. En Eftermiddag, da jeg passerede Kur-

parken, gjorde en af mine Bekendte mig opmærksom paa et stort Selskab, der sad og drak Kaffe foran en af Restauranterne. Det var Kejseren og Kejserinden af Tyskland, Kejseren af Rusland med sin Minister *Gortschakoff*, der dengang regerede Czarriget og sammen med *Bismarck* ordnede Europas Husholdning. Her ved Kaffebordet sad de Side om Side. Kongen og Dronningen af Würtemberg var ogsaa tilstede, samt alle disse høje Herskabers Kavallerer og Hofdamer. Jeg stod dem saa nær, at jeg kunde høre deres Tale, og jeg blev staaende, uagtet jeg selv hader den Slags Nærgaaenhed og uagtet jeg hele Tiden skændte paa mig selv. Men et sligt historisk Øjeblik paa ét Sted at se Datidens Verdensherskere i én samlet Klynge, vilde jo aldrig mere blive mig tilbudt! —

Endelig, efter de i mange Henseender interessante Uger, blev jeg udskrevet af Lægen og kunde tage hjem. Jeg havde ofte længtes forfærdeligt, saa det var med Fryd, jeg stod paa Banegaarden sammen med den elskelige *Bauer* og *Kanitz*, der begge ligeledes skulde forlade Ems. En hel Skare fulgte os tildørs, og en halv Have Blomster blev stukket ind til os i Kupeen. Vi havde en meget fornøjelig Eftermiddag, skiftede i Düsseldorff, hvor vi spiste til Aften sammen ved et særskilt Bord, som jeg pyntede med Blomsterne. Saa kom Togene, hver fra sin Side. Deres afgik først, og i den dejligste Sommernats klare Maaneskins Belysning saa jeg de to herlige Skikkelser forsvinde, for aldrig mere at mødes med dem.

Efter min Hjemkomst satte jeg fuld Kraft paa at faa den kommunale Sygepleje i Gang. Vor Sognepræst, Provst *Theilade*, en alvorlig og klog Mand, kunde ikke virke praktisk i Sagen, da han var svag, men han støttede mig med mange gode Raad; især sluttede han sig til Tanken om at gøre Sygeplejen kommunal, da han mente, at en stærkt forceret privat Velgørenhed vilde skade Kirken. Fuldt ud forstod jeg ikke dengang hans Mening i kirkelig Henseende, først senere lærte jeg at indse hans Forudseenhed.

Mit Standpunkt var nærmest bygget paa de mange Erfaringer, jeg havde erhvervet mig under Arbejdet paa Sagen, ikke mindst paa Kendskabet til den menneskelige Ubestandighed med Hensyn til at yde Bidrag i det lange Løb, samt til de eventuelle Plejerskers svigtende Kræfter. Den private Godgørenhed strandede altid paa, at den ikke havde Midlerne til det tilstrækkelige Antal Plejersker til Afløsning, naar der var Tale om en gennemgribende og altid fortsat Hjælp for den arbejdsdygtige Arbejderklasse i de store Distrikter.

Inden jeg kunde faa det vidtløftige Apparat i Stand og Midlerne til at faa det i Gang, begyndte jeg med *én* Sygeplejerske, der blev optaget i vort Hjem. Samme Dag overraskede en gammel Kone os med at bringe 2 Kroner til Hjælp til Sygeplejen, og hele Dagen strømmede Folk ind med Bidrag — 25 Ører og 10 Kroner mellem hinanden — *uden at vi havde ladet nogensomhelst Opfordring udgaa* eller endog fortalt, at vi havde en

Plejerske boende hos os. Jeg henvendte mig nu til de Fabrikejere, der havde Arbejdere i Sundby, og de gik alle ind paa at give aarlige Bidrag. Etatsraad *Holmblad* stillede en af sine Arbejderboliger til Disposition, hvor der saa blev anbragt endnu en Plejerske, samt en Husmoder, der skulde besørge Husholdningen osv. Fra den stedlige Kommune fik jeg tilstaaet 1 Krone om Dagen for hver Syg, der fik Pleje. Det var ikke meget, men dog altid en Hjælp. Kommunen var selv fattig, og Sagen, der hidtil var ukendt og uprøvet, maatte jo først arbejdes op.

Da Epidemierne tog til og flere Plejersker blev ansatte, blev Sagen altfor ansvarsfuld for mig alene og fordrede en rigtig Bestyrelse. Overlæge *Brandes*, som jeg hele Tiden havde raadført mig med og som havde været mig en uvurderlig Støtte, nægtede til min store Skuffelse at overtage Formandspladsen eller andet Sæde i en eventuel Bestyrelse. Min Mands Tid var altfor optaget til, at han fra første Færd havde kunnet støtte Foretagendet, og det var jo egentlig ogsaa *min* Opgave at støtte *hans* Virksomhed; men indtræde i Bestyrelsen vilde han ikke, da han ikke fandt det heldigt, at Mand og Kone havde Stemmeret i samme Forening. Pastor *Ewaldsen*, der havde lovet at assistere mig ved Lovenes Affattelse, kunde ikke støtte mig mere, da han selv havde fuldt op at gøre, men han var mig en udmærket Hjælp ved sine enestaaende praktiske og administrative Evner.

Frøken *Conring* paa Diakonisseanstalten, der jo

havde rige Erfaringer paa Sygeplejens Omraade, støttede mig ligeledes med gode Raad, skøndt hun havde en anden Opfattelse af Sygeplejens Veje og Ordning end jeg.

Planen blev i sin Helhed ordnet saaledes: Ad de dengang farbare Veje at uddanne et Antal Sygeplejersker, der efterhaanden skulde ansættes i Distrikt efter Distrikt parvis eller flere efter Distrikternes Størrelse og Behov under Distriktslægernes Kontrol. Under Epidemier, Krig osv. skulde de forskellige Kommuner afstaa saa stort et Antal Sygeplejersker, som der eventuelt maatte være Brug for. Epidemihospitalerne existerede jo dengang ikke. Syge, der ikke henhørte under Fattigvæsnet, skulde om muligt yde noget Vederlag for deres Pleje, beregnet efter den Skala efter hvilken de ydede Skat, saa lavt som til 25 Øre for Døgnet. Denne Ordning skyldtes Arbejdernes vaagnende Selvfølelse, der ofte gjorde dem ømfindtlige overfor Almisser. Endelig blev det bestemt, at velstillede Familier ogsaa kunde søge Sygepleje, saavidt Plejerskerne ikke var optagne af Fattigpleje. Dette skete, fordi disse derved blev holdt i Øvelse med at fyldestgøre de større Fordringer, som Overklassen stiller og som holder Plejen paa dens øverste Trin, dels ogsaa for Indtægtens Skyld.

Jeg begik nu den store Fejl at henvende mig til Præsterne for at faa dannet en Forening. Men sikkert er det, at Præsterne viste en fuldstændig Mangel paa Forstaaelse af at løse de store sociale Problemer, der dengang begyndte at vælte deres

Bølger ind over Landene, ogsaa over vort. Dengang mente jeg fejlagtigt, at de var de første og de selvskrevne.

Pastor *Nielsen*, der dengang var Kateket paa Christianshavn[1]), var den første, der anmodede om en Sygepleje-Station i sit Sogn. Han kom da efter Lovene ind i Bestyrelsen. Pastor *Holck* gled saa ind som Formand, formodentlig fordi han laa lige paa Vejen[2]). Pastor *Nielsen*, der hørte til den grundtvigianske Retning, trak en stor Mængde af sine Tilhængere ind i Foreningen, og disse og de, som ikke var Grundtvigianere, trak i hver sin Ende af Snoren. Foreningen blev da snart en sydende Kedel. Især irriterede det Grundtvigianerne, at Lovene bestemte en ordnet Fremadskriden i Virksomheden. De vilde gøre det til en Godgørenheds-Anstalt i videste Udstrækning, og naturligvis skulde de kirkeligsindede Syge først hjælpes; der maatte ikke taales Indblanding af Kommunen, hvilket vilde ødelægge Kirke- og Trosliv. „Aanden" skulde lede Sagen og føre den ad sine Veje saa vidt hen den vilde.

Etatsraad *Holmblad*, der sad inde med stor praktisk Erfaring, hjalp mig troligt i alle de stormende Møder, men i Længden kunde han ikke staa sig imod de mange ganske abstrakte Meninger og Paastande. Jeg heller ikke. Abstraktion har noget tilintetgørende ved sig. Grundtvigianer-Partiet vilde i det hele taget ikke have Sagen ført videre — ud-

[1]) Frederik Christian Nielsen (1846—1907) blev 1877 Professor ved Universitetet i Theologi, 1900 Biskop i Aalborg, 1905 i Aarhus Stift.

[2]) Johan Christopher Holck (1824—99) blev 1863 Kapellan og 1880 Sognepræst ved Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn.

over Christianshavn! — Under al denne Strid kom en Dag Stabslæge *Nota Salomon*[1]) ud til mig og bad mig om nærmere Oplysning om Sygeplejesagen, som Professor *Brandes* havde omtalt i „Lægetidende". Stabslægen gav baade Planen og Lovene sin fulde Tilslutning og tilbød sin Hjælp i Bestyrelsen. Jeg tog med begge Hænder mod dette Tilbud, overbevist om, at med ham vilde Sagen blive fuldt ud sikret i sin videre Fremgang.

Men saa oplevede jeg den beskæmmende og pinlige Begivenhed, at Bestyrelsen viste ham ud — fordi han var en Jøde!

Vi fulgtes ad, da jeg gik hjem fra Mødet, hvor dette var sket. Han søgte paa den fineste Maade at skjule for mig, hvor fornærmet han følte sig. Da vi skiltes, trykkede han min Haand og sagde, at han gerne havde villet arbejde sammen med mig, for at faa denne Sag fremmet, som han ansaa for meget vigtig; men efter den Ordning, som han nu havde faaet Indblik i, tvivlede han om, at jeg vilde faa den ført igennem. Desværre spaaede han jo altfor sandt.

Én Ting trøstede mig ved denne triste Begivenhed, nemlig at Professor *Brandes* havde været forudseende nok til ikke at melde sig ind i Bestyrelsen; thi med hans opbrusende Natur, der endogsaa overfor den Enkelte kunde komme i saa stærk Bevægelse, naar der var Tale om hans Religion, vilde der være opstaaet en Scene uden Græn-

[1]) Nota Salomon (1823—85) blev 1873 Stabslæge for Hæren og Flaaden, 1877 Medlem af Sundhedskollegiet, 1880 Stabslæge for Hæren alene.

ser ved denne Behandling. Hvilke Udtalelser vilde der ikke være falden, om han havde faaet dette Slag i Ansigtet af denne Samling Herrer!

Endnu havde det staaet i min Magt at vælte hele Bestyrelsen, i det mindste for Amagers Vedkommende. Jeg havde havt Fondene, Fabrikkerne, samt Kommunens Extratilskud at støtte mig til ved Sagens videre Forløb; men netop i de Dage kom der en Deputation fra Vamdrup, hvis Præstekald var ledigt, med Opfordring til min Mand om at søge dette. Der blev altsaa kun en kort Arbejdstid tilbage for mig paa Amager. Dertil kom min Mands stærke Ønske om at kunne skilles i Fred fra sine Kolleger. Jeg skrev til Frøken *Zahrtmann*, den senere Forstanderinde for Diakonissestiftelsen[1]), der dengang opholdt sig i Strassburg, om at overtage Ledelsen af Distriktssygeplejen, som jeg beskrev hende; men hun svarede mig, at hun foretrak Arbejdet i Diakonissestiftelsen for den kommunale Sygepleje.

Den sidste Vinter, jeg boede i Sundby, indtraf den sidste Epidemi, jeg oplevede, „Koppeepidemien", der mest ytrede sig som sorte Kopper; men da havde jeg faaet Plejen drevet op til elleve Sygeplejersker, og vi havde et rigeligt Forraad af Senge, Klæder og Plejemateriel af alle Arter, samt hele Befolkningens Tilslutning og Tillid, saa vi klarede denne Epidemi ret godt med de utrættelige Sygeplejersker.

[1]) Sophie Zahrtmann er født 1841 i Vammen ved Viborg. Hun ind- traadte i Diakonissestiftelsen 1871 og blev 1891 valgt til dens Forstanderinde. Hun tog sin Afsked som saadan 1914.

Bestyrelsen valgte Frøken *Emma Povelsen* til Forstanderinde. Hvor meget jeg holdt af hende, og hvor elskelig en Person hun end var, egnede hun sig saa lidt som muligt til at føre netop denne Gerning videre frem. Der fordredes et Overmaal af legemlig Kraft til den, og hun var legemlig svag; fremdeles et klart Syn for den opdukkende sociale Udvikling og den Aand, denne vilde føre med sig, hvilket fordrede en uvægerlig bestemt og afstukken Arbejdsplan, der ikke maatte vige et Skridt til nogen af Siderne, hvor stærkt end de forskellige Problemer og Meninger syntes at rykke til hver sin Side. Og her var det ogsaa, at Sagen brast. Faa Aar efter laa Planen knust som „Folkesag" betragtet, med alt, hvad der med utrolig Møje og mangfoldige Ofre var samlet sammen.

Flere af Plejerskerne blev dog i deres derefter beskedent afstukne Virksomhed og arbejdede med vanlig Flid i den enkelte Station paa Christianshavn. En af de efterfølgende Præster i Sundby fik rejst en Bygning, i hvilken en Afdeling af Diakonisseanstalten stadig arbejder, vistnok til stor lokal Nytte. Desuden er der i Hovedstaden, dels ved privat, dels ved kommunalt Initiativ — vel egentlig forsøgsvis — startet en Sygepleje efter engelsk Mønster, der gaar ud paa, at hver Plejerske kan tilse henved en Snes Syge om Dagen. Dette kan opnaaes, naar det gælder om kroniske Sygdomme; men denne Fremgangsmaade naaer ikke ind til Kærnen i den almindelige Nød, naar Hjælpen skal ydes som en af Kommunen eller Staten støttet Sygepleje.

Mit personlige Syn paa Sagen er, at Hjemmenes Opretholdelse er Kærnen i det sociale Arbejde. Det er Arbejdernes Sundhed og Kraft, der holder Samfundet oppe, og Hjemmet er Grundlaget for Samfundets Ordning. I Arbejderstanden gaar de fleste Hjem tilgrunde, naar Husmoderen bliver ført paa Sygehuset. Arbejderne har derfor Ret til offentlig Støtte og Hjælp og at vide sig uafhængige af privat Godgørenhed og dens ofte svigtende Kræfter. Arbejderen og hans Hustru henter i Reglen deres Sygdomme under det stærke Arbejde, Samfundet har lagt paa deres Skuldre, og Samfundet skylder dem derfor ogsaa en rationel Sygehjælp, der kan strække sig over Dage og Nætter, og uddannede Plejersker, der kan pleje den Syge og eventuelt overtage Husholdningen. Tidens sociale Udvikling fordrer ikke Almisse, men offentlig Hjælp.

Derimod er de kroniske Syge og de gamle Arbejdere, der som oftest har afgivet deres Arbejde og Kraft til Samfundet, selskrevne til Godgørenhed; og de nyere Tider har jo ogsaa ved Alderdomsunderstøttelses-Loven og de samvirkende Menighedsplejer søgt at gennemføre dette. —

Jeg maatte jo imidlertid forlade Valpladsen med en trykkende Følelse af, at jeg ikke havde havt Personlighed nok til at magte Sagen og maaske heller ikke Tid nok. Slaget var tabt, og det var med Sorg i Hjærtet, jeg forlod Amager og mit Smertensbarn.

Præstegaarden i Vamdrup.

PRÆSTEGAARDSLIV

Det var en voldsom Overgang for os at blive omplantede fra den befolkede, urolige og aldrig hvilende Arbejdsmark i Sundbyerne til det landlige Vamdrup. Men trods det smærtende Saar, som „Distriktssygeplejen" havde tilføjet mig, følte jeg mig taknemlig for Overgangen. Min Mand var meget overanstrængt, da han ogsaa havde været smittet af Kopper under den frygtelige Epidemi, men jeg haabede, at de rolige Omgivelser skulde bringe hans Nervesystem ny Styrke. For min Part blev der stærkest lagt Beslag paa min Virksomhed ved Husholdningen. Vi overtog selv Avlingen, hvilket var en stor Fejltagelse som Forretning betragtet, da min Mand altid havde boet indenfor Kjøbenhavns Volde, og han havde heller ikke Spor af Interesse derfor.

I de Tider var Bønderne egentlig glade derved.

Det kirkelige Liv var saa stærkt udviklet paa de Egne, at de hellere saa, at deres Præst udelt hengav sig til sin kirkelige Virksomhed. Mig hjalp ingen udenom. Produkterne, der kom ind i Huset, maatte anvendes. Dels fra Beboerne og dels fra min Slægt i Landbostanden fik jeg imidlertid god Vejledning, saa jeg lavede Smør og Ost, slagtede og bagte af alle Livsens Kræfter. Det Hele vandt min udelte Interesse, og en lille Tid efter gik mit Smør sammen med de Andres til Hamborg og fik „første Notering", hvilket mine Læremestre og jeg selv naturligvis var meget stolte af. Det, der gør Madkunsten interessant at drive, er vistnok de hurtige Resultater, man udvinder. Ganske anderledes langsomt kommer Resultaterne jo af enhversomhelst anden Videnskab, enten denne nu er Haandens eller Aandens. Efter nogle Aars Forløb maatte vi dog bortforpagte vor Jord, da den udendørs Omsætning er og bliver den, der fordrer den største Viden og Erfaring, for at en Ejendom kan svare sig.

Tildels blev jeg ogsaa skuffet i mine Forventninger om den Ro, Forflyttelsen skulde bringe min Mand. De daglige Sygebesøg, der var saa overvældende i Sundbyerne, fordredes kun sjældent her, og tilmed kunde han køre, naar Afstandene var for lange, da vi jo paa Grund af Jordbruget havde Heste. Men de kirkelige Forhold var dengang i Sønderjylland et bølgende Hav.

Tre Gange var den herrnhutiske Bevægelse fra den lille Flække Christiansfeldt med dens stille og vindskibelige Befolkning trængt ind i Jylland og

videre ud i Landet. Første Gang i Tyverne og Trediverne, da den i stor Udstrækning greb om sig og bredte sig saa højt op som til Horsensegnen og afsatte de saakaldte „stærke Jyder", der antog sekterisk Karakter, og paa den her omtalte Tid — sidste Halvdel af 1870erne — sang de endnu i Kirken efter Brorsons Salmebog, selv om der blev sunget for af den autoriserede.

Denne Vækkelsesbølge blev imidlertid paa Frederik VI's Tid anset som landsskadelig, og dens Tilhængere blev forfulgt, naar de forsamlede sig til Møder. Der indtraadte da den Besynderlighed, at man kunde komme sammen paa Kroerne for at drikke sig fuld og synge Drikkeviser, uden at nogen indvendte noget derimod; men kom man sammen for at synge Salmer, blev samtlige Tilstedeværende kørt til Kolding Arresthus. Denne Fremgangsmaade foraarsagede naturligvis ofte den modsatte Virkning af, hvad der var tilsigtet.

Paa Egnen omkring Vamdrup levede endnu enkelte Folk fra hine Tiders religiøse Kampe. Den betydeligste af dem var *Niels Thomsen*, en af de største Ejendomsbesiddere i vort Nabosogn Hjarup. I sin Ungdom var denne Gaardmand alt andet end religiøst sindet; men en Aften, da han kom fra Kroen, fik han Lyst til at erfare, hvorledes det gik til paa et af de omtalte Møder, da han saa en Del Mennesker gaa ind i en Gaard, som han passerede. Han fik ogsaa Adgang, men uagtet alle i Forsamlingen havde været saa forsigtige at slukke deres Blændlygter, blev den dog opdaget, rimeligvis efter

Angivelse, og alle Deltagerne blev under Politibevogtning kørt til Kolding. Under denne Kørsel slog den Tanke *Niels Thomsen*, hvor besynderligt det var, at han blev ført i Fængsel for den Tros Skyld, som han til denne Aften slet ikke havde bekendt sig til.

Da han paa Raadstuen blev forhørt, vilde han ikke fornægte sin Tilslutning til sine Medfanger, men tog sin Straf sammen med dem. Han var en udpræget Personlighed, som, da han nu én Gang var knyttet til Sagen, blev den en betydelig Støtte og Forkæmper. Han blev fængslet 30 Gange for sin efter de Tiders Opfattelse kriminelle Tro.

Det var samme Bevægelse, der i 1850—60erne mødtes med „Indre Mission", der blev baaret frem af *Blædel*, *Frimodt*, *Rønne* og *Vilhelm Beck*, og som nu fik Overtaget. Især gennem *Vilhelm Becks* mægtige Veltalenhed og hele Personlighed bragte „Indre Mission" en frejdigere Stemning med sig, end der fandtes i den gamle herrnhutiske Bevægelse.

Pietismens store Modsætning, „Grundtvigianismen", slog dog ogsaa ned i dette stærkt bevægede Hjørne af Landet. Askov Folkehøjskole og dens bekendte Lærere samlede mægtige Skarer af Landbostanden til Undervisning og Oplysning. Den blev Foregangssted saavel i grundtvigiansk-kirkelig Retning som i Bondestandens baade aandelige, materielle og politiske Rejsning. Præsterne *Knudsen* i Lejrskov og *Sveistrup* i Vejen bidrog i høj Grad til at støtte denne Bevægelse.

De to store Partier stod skarpt overfor hinanden. Pietismen har til alle Tider strængt og ensidigt holdt sig udenfor al Politik. Men det grundtvigianske Parti mente, at Rejsningens Tid nu var kommen for Bonden, og at der nu maatte gives ham de bedste Vaaben i Hænde, nemlig Oplysning og Kundskaber. Da Arbejderne begyndte deres Rejsning, slog den indre Mission dem de samme Vaaben af Hænderne og byggede store og smaa Kirker, Stiftelser og Missionshuse, og medens Arbejderne sled for Brødet, var der ingen, der dengang kom dem i Møde i aandelig Henseende paa samme Maade som Tilfældet havde været med Landbostanden. Derfor har denne ogsaa holdt sig til Kirken, enten den fremtraadte som Folkekirke eller som Frimenighed; men Arbejderne har forladt Kirken.

Uagtet stik modsatte i Anskuelser, som de to Partier var, havde de dog én fælles Interesse, nemlig en uudslukkelig Trang til at „høre", saa Forsamlingslivet blomstrede i høj Grad derovre. Fire, fem Møder om Ugen, i Tiden mellem Hø- og Kornhøsten, var ingen Sjældenhed med 6—7 Taler hver Gang. Men det maa man sige til Jydernes Ros, at parlamentarisk retlinede var de. Man hørte aldrig Opposition eller Meningstilkendegivelser, selv om de mest modsatte Anskuelser blev fremførte. Der blev hørt paa de forskellige Talere med uhyre Opmærksomhed, og Møderne gik i enhver Henseende sømmeligt for sig. Mand og Mand imellem kunde de derimod nok disputere sig baade kridhvide og kobberrøde i Ansigterne, selv de sindig-

ste af dem. Mig personlig gjorde det Fænomen, at se en Jyde „ivrig", egentlig godt i Hjærtet. Jeg besad ikke min Mands rolige Taalmodighed. Det stemte mere med min Karakter, naar der, som i Sundby, strax var Forstaaelse og Hjælp ved given Lejlighed, selv om der faldt nok saa haard en Dyst engang imellem, end naar jeg i Vamdrup en enkelt Gang forelagde en og anden Sag og fik det Svar: „Ja, nu ska' vi jo tænk' ower 'et!" Denne Blanding af grundtvigianske og pietistiske Opfattelser var uheldig, thi Pietisternes Paabud om Askese og Afhold var baade for meget og for lidet for Sydjyderne, der vistnok er den mest begavede og lærenemme Del af vor Befolkning, hvorimod den grundtvigske, særlig historiske, Oplysningsmission gav Sjælen større Næring og højere Flugt, og derfor blev grebet med Begejstring af den modtagelige Jordbund. Men det pietistiske Parti holdt en vaagen og skarp Disciplin i deres Kreds mod al falsk Lære. Da saaledes en Lægprædikant havde meldt sig til at holde Møde i „Indre Mission", var man ikke rigtig sikker paa denne Prædikant. Han blev saa afhentet ved Middagstoget. Efter at have bespist ham, satte to Mænd sig til at forhøre hans Standpunkter, og med Jydens sejge Udholdenhed holdt de ham fast til Kl. 4 næste Morgen, saa røbede han sig — jeg tror som Tilhænger af en Smed *Møllers* Parti fra Bornholm. Da de to Mænd havde faaet Klarhed over deres Gæsts kætterske Anskuelser, kørte de ham ned til 6-Toget samme Morgen.

Disse bevægede kirkelige Forhold gav ikke min Mand den Ro og Fred, som han i saa høj Grad trængte til. Hele hans Sind var anlagt for de stille Studier, som han ikke kunde undvære; men store Skarer baade af Studerende og af Lægfolk var dengang grebne af en „Missionstrang" imod Rationalismen — alle vilde „forkynde". Min Mand, der helt igennem var et Barn af sin Tid, gik det ligesaa, og uagtet han ved sine fremtrædende Evner som Lærer var som skabt for en Lærestol ved Universitetet, havde han dog valgt Præstegerningen. For dog at faa Tid til sine Studier benyttede han nu Nætterne for at erstatte den Ro, som han aldrig fik om Dagen, hverken i Sundbyerne eller her. Overanstrængelsen blev stadig den samme. Han hørte nærmest til det pietistiske Parti, det, der havde stiftet „Kirkebladet" med *Elmkvist* og *Th. Rørdam* som Førere; men han saa dog baade med Forstaaelse og Sympathi paa Grundtvigianismen. I Vamdrup sluttede ogsaa begge Partier sig til ham. Han var en Fredens Mand, og hans hele Hu stod til at forlige, for at de stridende Partier ikke skulde bringe Forargelse til de Vaklende. Hele hans Personlighed virkede stærkt paa hans Omgivelser.

Vamdrup var en efter danske Forhold hurtigt opvoxende lille By, hvor mange søgte hen, efter at den var bleven Stationsby ved Grænsen. Handel og Vandel susede 50 Gange i Døgnet forbi med Togene, Forretningslivet førte vaagne Nætter med sig og deres Følger af Drik og Spil. En Nat var

det gaaet haardt til i saa Henseende, og en af de Spillende sagde da henad Morgenstunden: „Lad os hellere gaa hjem, for Provsten rejser til Fyen i denne Tid og skal med 6-Toget, jeg vil nødig møde ham i denne her Tilstand.“

„Ja,“ svarede en Anden, „ham vilde jeg nødig skulde se os, som vi er redet til, men véd I hva', det var Grin at møde —“, og han nævnede en bekendt Vækkelses-Prædikant, der var bekendt for at fare frem med Sprogets kraftigste Udtryk, naar han ikke traf Tilslutning til Kirken.

Min egen Udvikling var udelukkende foregaaet i pietistiske Krese, og mit Sind havde indsuget en Del Bitterhed mod det grundtvigianske Parti under mit Arbejde med det paa Amager. Senere Aar lod mig dog indse den geniale Ide i *Grundtvigs* Oplysnings- og Kulturarbejde, men jeg har lige saa lidt kunnet slutte mig til Grundtvigianernes særlige Dogmer som til Pietisternes. Ingen af Parterne var derfor naturligvis fuldt ud tilfreds med mig.

En Søndag Eftermiddag sad jeg alene inde i Dagligstuen, da der traadte tre Mænd af den mest udprægede pietistiske Retning ind til mig. Da jeg vilde kalde paa min Mand, bad de om at tale med mig alene. Efter lidt Omsvøb kom det da frem, at de var saa grumme tilfredse med min Mand og hans Forkyndelse og saavidt med mig, at vort Hus stod aabent for enhver, der vilde komme; men én Ting „forarget“ dem da saa fælt: at jeg „strikket“ om Søndagen. Strax forskrækkede Ordet „Forargelse“ mig, men da jeg hørte, hvad det løb ud

i, maatte jeg betænke mig et Øjeblik, for ikke at forraade, at jeg lo, og svarede saa:

„Ja, jeg gaar ind paa Deres Anmodning om at lægge Strikketøjet; men noget for noget: hvis jeg skal lægge mit Strikketøj til Side om Søndagen, maa De lægge Deres Piber til Side samme Dag."

Nej, nej, det — tyt — de slet ingen Forlig, der var i.

„Ja, saa bliver det ved det Gamle," sagde jeg, „De beholder Piberne, og jeg Strikketøjet."

Denne Ide med „Forargelsen over Strikketøjet" stammede fra England, hvor Strikkeriet var afskyet af alle Damer i Overklassen, baade Hellig og Søgn, og da Vækkelsen dér er udgaaet fra Overklassen, blev Strikketøjet strax erklæret i Ban. Derimod tillod man gerne Skriverier af enhver Art, baade — verdslige og religiøse — om Søndagen.

Dermed endte dette lille Mellemværende, og tog vi henholdsvis vore Piber og Strikketøj med, og havde det ofte gemytligt sammen med disse intelligente Mennesker. Vi fik Lyst til engang at besøge det lille Christiansfeld, der havde havt saa stor Indflydelse paa den Befolkning, vi levede imellem, og som, trods dens Lidenhed, har slaaet saa mærkværdig dybe Rødder i vort Lands Kultur, ja helt ned i Tyskland, og endog i andre Verdensdele gennem sin Hedningemission, hvilket vi vist egentlig aldrig har gjort os rigtig klart.

Den ligger saa venlig i en aldeles flad Egn, der fra Naturens Haand ikke har faaet Karakter i nogen Retning. Vi gæstede, efter Indbydelse, en Familie

dernede, som var saa elskværdig ved samme Lejlighed at vise os om i Kolonien. Alting er ens indrettet i Familieboligerne og ensartet i Bygningsformen som i Indretningen, samt med en for andre Dødelige uopnaaelig Renlighed. Indbyggerne er ligesaa ensartede, rolige og noget apatiske. Alt er lagt snorligt tilrette i dette Samfund, lige fra Troslivet til Rengøringen. Man øjner ikke Tilnærmelser til en Lidenskab, hverken af Kærlighed eller Antipathi — de smaa Lidenskaber skal der jo længere Tid til at opdage. Ægteskaberne sluttes som bekendt ved Lodtrækning.

Jeg spurgte vor Værtinde, en køn ung Kone, der først fornylig var bleven gift, om det ikke var forfærdeligt ikke selv at maatte vælge sin Ægtefælle. Hun svarede: „Nej, tvertimod, jeg turde aldrig tage det Ansvar paa mig, og de andre Kvinder her heller ikke. Det lader vi Herren bestemme!“ *)

Jeg foreslog da, om Herrens Hjælp ikke kunde hentes ad andre Veje; men hun var fast i sin Overbevisning, at Lotteri var den eneste Form, hvorunder Vorherre vilde blande sig i denne Side af det ægteskabelige Problem.

Min Mand blev alene vist om i Brødrehuset, jeg i Søstrehuset, hvor henholdsvis de Ugifte i Samfundet var bosatte. Alt i Søstrehuset var ligeledes

*) Christiansfelderne benyttede i sin Tid et Bibellotteri med Henvisnings-Tal til Skriftsteder istedetfor Numre, og slog saa efter i Biblen, for at finde Besked i tvivlsomme Spørgsmaal. Om dette Bibellotteri blev benyttet ved Ægteskabslodtrækningen, véd jeg ikke.
Forf. Anm.

ens helt igennem, og alt ens hvidskuret. Dér saa jeg levendegjort Forskellen mellem at „gøre“ rent og „holde“ rent. Der blev kun skuret én Gang om Aaret, og Trapper, Stuer og Sale var saa kridhvide, at de skar i Øjnene. Paa mig virkede det underlig tomt, at alle disse Søstre ikke virkede samlede for ét Maal, men at hver arbejdede for at ernære sig selv. Maaske har „de smaa Lidenskaber“ ikke ladet sig styre efter den samme lige Snor som det øvrige Maskineri. Udenfor Ægteskabet var Sondringen mellem Mand og Kvinde fuldstændig. Baade til Søstre- og Brødrehuset var forbunden Opdragelsesanstalter for Piger og Drenge, men Samkvem maatte dengang ikke finde Sted blandt Børnene, og var de saa uheldige at mødes paa Vejene, blev de kommanderede til at se til den Side, hvor „Faren“ ikke passerede forbi. Man sagde rigtignok, at Brevkorrespondancen var temmelig levende mellem de to strængt adskilte Parter.

Kirken var uden Altertavle eller Prydelse af nogen Art: hvide Vægge, og paa Gulvet Bænke, paa den ene Side for Mænd, paa den anden for Kvinder. Kirkegaarden var belagt med Gravsten af samme Størrelse, der laa i lige Rader over det Hele, uden Prydelser, Kvinder for sig og Mænd for sig, — som i Livet. Børnene blev begravet i en Afdeling for sig med Stene af samme ensartede Tilhugning, kun mindre. Denne Ensartethed gjorde i den Grad Indtryk af Død, som jeg aldrig før har fornummet det, selv hvor jeg saa at sige har staaet med Døden i Haanden.

Opstandelse synes her ikke at have Plads.

Paa én eneste af Gravene var der sat en lille Maanedsrose; men den lille ensomme Stakkel tog sig ud som en Karikatur i denne de Dødes Ørken.

En Begivenhed indtraf, der optog alle Partier og bragte end mere Liv i de stærke Strømninger, nemlig Missionær *Børresens*[1]) Ankomst hertil fra Santhalistan. Første Gang man i Sydjylland hørte Tale om ham var efter et Møde hos Pastor *Grove-Rasmussen* i Paaby ved Kolding[2]), hvor alle blev betagne af *Børresens* store Virksomhed og hele Personlighed. Fra vor egen ydre Missionsmark var vi jo lidet forvænte med Resultater, saa *Børresens* Ry snart løb som en Stormvind over hele Landet.

Fra Askov havde man især Bud efter ham, og det blev ét af hans Hovedkvarterer under hans Ophold her i Landet; men Pietisterne sluttede sig ogsaa begejstrede om hans varme, barnlige Forkyndelse, saa at der paa dette Punkt ikke var Tale om Partideling. Hans Forkyndelse var uhyre jævn og ligetil, uden nogensomhelst Pathos, Filosofi eller Skolastik, som alt laa langt udenfor hans Omraade.

---

[1]) Hans Peter Børresen (1825—1901), der oprindelig var Smedesvend, rejste 1864 tilligemed sin Hustru, Caroline Hempel, til Indien som Missionær, og sluttede sig der i 1867 til Nordmanden Lars Olsen Skrefsrud. De begyndte paa egen Haand Missionen blandt Santhalerne, hvis Leder Børresen blev. 1876 til 77 var han i Europa og holdt Møder for Santhal-Missionen i de skandinaviske Lande, England og Tyskland, og blev præsteviet 1877. 1889 var han igen hjemme.

[2]) Andreas Christian Grove-Rasmussen (1836—1904) var efter sin Afsked som Præst i Sønderjylland 1870 i nogle Aar Rejsepræst m. m., indtil han fik Sognekald i Danmark, sidst 1892 i Odense.

Alle vilde høre ham, saa han maatte efterkomme utallige Anmodninger om at tale.

Efter Møderne var der altid Diskussion, dog mest ved de selskabelige Sammenkomster, hvor alle begærligt søgte efter Oplysninger angaaende hans Virksomhed. Jeg erindrer saaledes en Aften, at der blev spurgt: „Hvorledes griber De nu Sagen an, *Børresen*, naar en Santhaler første Gang henvender sig til Dem for at blive undervist i Christendommen?"

De fleste af os troede vel, at der ved dette Spørgsmaal boredes lige ind i Kærnen af den pædagogiske Side af hans saa lykkelige Missionsævne. *Børresen* svarede: „Det første, jeg siger til saadant et kært Menneske er: „Vadsk Dig, kære Ven. Thi de ere saa forfærdelig grisede, de kære Venner derovre." Endnu mere udpræget fremstillede hans Personlighed sig dog under to Møder i Kolding, som han var indbudt til at holde der. Pastor *Leunbach*, Sognepræsten i Byen, senere Biskop over Lolland-Falster[1]), havde indbudt ham til at bo i Præstegaarden. Pastor *Ludvig Hertel*, en udpræget Grundtvigianer[2]) var under *Børresens* Ophold her i Landet hans Ledsager og hans, om man kan bruge Benævnelsen, „Impresario" i dette Tilfælde. Han arrangerede alle Rejserne og havde, Gud véd hvorledes, faaet den Ide at føre ham sammen med Biskop *Kierkegaard* fra Aalborg, en Broder til *Søren Kierke-*

[1]) Henrik Christian Leunbach (1837—1903) blev 1873 Sognepræst i Kolding og døde som Biskop over Lolland og Falsters Stift.

[2]) Ludvig Vilhelm Hertel (1844—1909) blev 1875 Kapellan i Seest i Kolding. Han var en af Santhalmissionens ivrigste Forkæmpere i Danmark. Han døde som Sognepræst i Brænderup paa Fyen.

gaard[1]). Ogsaa Biskoppen fik Bolig under *Leunbachs* gæstfrie Tag; men mere modsatte Poler kunde ikke huses under ét Tag: Lægmanden i personificeret Umiddelbarhed, og den inkarnerede Skolastiker, Dogmatiker, Filosof og Reflektør. Hvis Hensigten var, at Biskop *Kierkegaard* skulde have baaret *Børresen*, som den fremtrædende Arbejder i Herrens Vingaard, frem for den danske Menighed og sætte ham som en Prik over i'et, blev man skuffet. Biskoppen stod fra første Dag aldeles uforstaaende overfor Hensigten med denne „Føren dem sammen", og blev vist endog lidt fornærmet, da han endnu havde den gamle Opfattelse af Forholdet mellem Overordnede og Underordnede, især naar det galdt de guddommelige Embeder, og *Børresen* jo var Lægmanden uden nogensomhelst Theologi. I det offentlige Møde, der fandt Sted om Aftenen, var *Børresen* første Taler, og skulde her føre sin egen særlige Mission frem for Forsamlingen. Om han havde følt noget Kuldegys fra Biskoppens Side, eller andetsteds fra havde mødt nogen mindre Tilslutning, nærmest i pekuniær Henseende, end han havde troet sig berettiget til at vente, er jeg ikke inde i, men han blev ved, under sin Tale, stærkt at fremhæve, hvad Englænderne havde været for ham, hvor højt han elskede dem og stillede dem som Nation, „formedelst deres store Offervillighed overfor hans Mission". Her stødte *Børresen* imidlertid mod en patriotisk Taarnbygning, rejst

[1]) Peter Christian Kierkegaard (1805—88) var Biskop over Aalborg Stift fra 1856 til 75. Han var Kultusminister fra 1867 til 68.

af *Grundtvig* med det Dogme som Grund, at Danmark er Landet Nr. 1 med Mottoet: „Herren kan ikke undvære Danmark", hvilken Opfattelse var fastslaaet i hele den grundtvigianske Tilhængerkres, til hvilken jo ogsaa Biskop *Kierkegaard* hørte.

Efter *Børresen* fik saa Biskoppen Ordet. Med sin fastmejslede Form og stringente Tankegang gjorde han i sin Tale gældende: at Tiden var forfejlet for Mission, undtagen den, der udgik ved Forkyndelsen indenfor ens eget Omraade, og fremfor alt paa fædrene Jord, selv om man følte sig misfornøjet eller forurettet (jfr. *Børresens* Slaaen paa Englændernes Offervillighed). En saadan Kærlighed havde drevet Apostlen *Paulus* til endog at fremføre den Bøn: „At blive en Forbandelse for sit eget Folk, om dette kunde gavne det." I alle Tilfælde blev der gjort for megen Ophævelse af denne enkelte Foreteelse: „*Børresen*". — Biskoppen gik endog saa vidt, at han lod det grundtvigianske Parti forstaa, at det forholdt sig for ukritisk overfor Begivenheder og lod det blive ved Begejstring.

Det heldige ved denne Situation var, at Biskoppens Tale var svøbt ind i saa megen Videnskabelighed og i saa mange af de ham ejendommelige Parenthesers Parentheser, at Lægfolket, som Pluraliteten af Tilhørerne bestod af, ikke forstod det allermindste af Talerens skærende Kritik — *Børresen* allermindst. Man var jo allerede dengang, som Følge af den grundtvigianske Bevægelse, kommen ind paa det aldeles jævne og folkelige i Forkyndelsen. Den naive og intetanende *Børresen* gik op paa Taler-

stolen, tog den lille magre Biskop om Livet, og takkede „den kære Ven“ for „de kærlige Ord“.

Efter Mødet kom jeg tilfældigvis til at være alene i Stuen med Biskoppen hos *Leunbachs*. Under den Samtale, der fandt Sted i det Øjeblik, ytrede jeg: „at det forekom mig, Biskoppen havde givet *Børresen* en meget haard Medfart.“ — „Har jeg?“ svarede han og rejste sig op og gik op og ned ad Gulvet, idet han gned sig i Hænderne. „Ja, men Grundtvigianerne fik da ogsaa det glatte Lag!“

En af de nærmeste Dage derefter havde Pastor *Grove-Rasmussen* samlet alle de tilrejsende og stedlige Præster tilligemed Biskop *Kierkegaard* og naturligvis *Børresen*. Her holdt *Kierkegaard* ved Bordet en Tale, der vel nærmest skulde forklare hans Stemning under hele Mødet. „Hvorfor,“ sagde han, „har jeg spurgt mig selv flere Gange, kan Du ikke se med samme Øjne som de andre i Dag? Jeg kan sige om mig selv, at jeg vel, næst min Broder *Søren*, er den største Sofist, der har levet i Danmark.“ Derefter kom en lang filosofisk Udvikling af Person og personligt Resultat.

Der syntes da endelig at opstaa Forstaaelse hos *Børresen*, og han svarede med det smukkeste, jeg hørte fra ham: „Om Garnet, der lægges ved Strømmen for at renses, og de stærke Vande gaar over det og de sagte ligeledes. Garnet bliver liggende, som det laa, hvordan Vandene saa komme; men om det nu var de stærke eller de sagte Vande, der foraarsagede Rensningen og gjorde det hvidt, vidste ingen. Resultatet for mig eller Resultatet for

min Gerning véd jeg ikke, kun at Herren udrettede det, der blev udrettet.“ *Børresen* stod i det Øjeblik egentlig saa stor og ydmyg i Modsætning til den lille Biskop, men store Skeptiker.

Trods dette Slags Forlig endte Mødet dog ikke i idel Gammen. Ved den endelige Afsked, da Biskoppen rejseklædt ventede paa Vognen hos *Leunbachs*, gik han op og ned ad Gulvet med *Børresen* og gav ham den sidste Overhaling.

Den taknemmelige *Børresen* tog atter *Kierkegaard* om Livet: „Jeg skal aldrig glemme Deres Højærværdighed!“

„Det kan saamænd være det samme, *Børresen*,“ svarede Biskoppen, idet han rystede Omfavnelsen af sig, „naar De blot vil huske, hvad jeg har sagt Dem!“

Der var forholdsvis faa, der oplevede disse smaa Divergenser, saa de fik ingen Indflydelse paa den almindelige Opfattelse af *Børresen* og hans Mission. Det store ved *Børresens* Personlighed var, at menneskelig Dom ikke berørte hans Sind.

Inden hans Tilbagerejse til Santhalistan var der berammet et Afskedsmøde i Vamdrup Præstegaard. Gennem Aviserne var dette Møde bleven bekendt viden om. Skarer af Mennesker strømmede til og i hundredevis samlede de sig i vor Præstegaard, for at hilse paa ham for sidste Gang. Men *Børresen* var ude af Humør. Breve var lige indløbet fra hans Hustru og *Skrefsrud*, at de ikke ønskede, at Missionær *Jensen*, der havde meldt sig til at følge med ham, maatte gifte sig. Men dette var allerede sket

efter *Børresens* egen Tilladelse, og det unge Par mødte ogsaa i Præstegaarden, for næste Dag at slaa Følge med ham.

Pastor *Hertel* var aldeles oprevet: „*Børresen* er syg og taaler ikke at tale i Dag, — han taaler det ikke.“ Med denne Besked kom min Mand ind til mig, fulgt af en Mængde Præster. Alle talte de forfærdede i Munden paa hverandre.

„Dette bliver en Skandale, der vil høres langt.“

„Maa jeg et Øjeblik raade,“ bad jeg.

Jeg tog et Par af Præsterne til Side, bad dem finde *Hertel* og gaa ind med ham i min Mands Studereværelse. Da jeg i Frastand havde observeret, at dette var sket, aflaasede jeg Dørene til Kontoret udefra, gik derpaa ind til *Børresen*, der i vor største Stue stod omringet af en Menneskemængde, saa man knapt kunde trænge sig igennem. Til alle disse vendte jeg mig nu og sagde, at *Børresen* trængte til Ro, og derfor vilde jeg bede dem gaa ud i Haven, hvor de vilde træffe min Mand, samt flere andre Præster. Da Stuen var tømt, gik jeg hen til *Børresen* og sagde, at nu ventede alle disse Skarer som sultne Børn efter et godt Ord, de kunde leve af i og efter Adskillelsen. Disse Mennesker stolede ligesaa sikkert paa hans Løfte som paa Vorherre selv, saa det gik ikke an at narre dem. *Børresen* lovede mig da at tale, og da jeg gik bort, for at lade ham faa ubetinget Ro, laasede jeg ogsaa hans Dør udefra. Jeg bad min Mand, naar det ringede til Forsamling, ikke at lukke op for Pastor *Hertel* og hans Medfanger, førend jeg var

naaet ind i Kirken med *Børresen*. Mødet gik udmærket. Tilhørerne og *Børresen* selv var begge glade ved, at det ikke var blevet afbrudt.

Efter et Par Aars Forløb blev vi nødt til at forpagte vor Jord bort. Som sagt, Landbruget paa de mindre Ejendomme er for dyrt, naar man maa holde Folk til Driften. Personlig havde jeg egentlig Interesse for Landhusholdning.

At dele Naturens mangehaande Glæder og Vanskeligheder med Naboer og Genboer er Hjælp for en Præstekone og et Bindeled med Landbo-Husmødrene, som letter Forstaaelsen for hende, der ofte kommer uden Forudsætninger, til at leve med dem. I Byerne er man næppe nok et enkelt Nummer, men man er kun 1ste, 2den, 3die, 4de Sals Beboere og bliver hverken nævnte eller betragtede som mere. Jeg hørte endog engang en Dame sige: „Dér kommer 4de Sal gaaende." Paa Landet derimod er Mennesker, Dyr, Jord og Planter én sammenhængende Kæde, som man deler med hverandre, saa man føler sig som sat paa Døren, naar man ikke tager Del i denne Kædegang.

Vort Faktotum, Avlskarlen, *Mikkel Tulesen*, overtog Forpagtningen.

Han havde med stor Dygtighed og Troskab bestridt Præstegaardsavlingen fra den Dag, vi kom til Vamdrup, og var omhyggelig og paapassende overfor alt med hele Jydens sejge Udholdenhed, fra Hestene og Kostalden med Tilbehør, til min

Mand og mig. Han ledsagede ofte min Mand paa dennes Rejser til Syn i Provstiet, og da jeg altid har været en ængstelig Natur, og hans Helbred ikke var stærkt, klagede jeg paa dette og mange andre Punkter min Nød til *Mikkel*, men han svarede med stor Tilforladelighed: — „Te — Fruen haar jo da mæ.“

Rigtignok røbede min Mand i et Øjeblik, da han var irriteret over den megen Indpakken, som jeg foranstaltede til Værn mod den barske jydske Luft paa aaben Vogn, at *Mikkel* hjalp ham med at befri sig fra det ene Stykke efter det andet, naar Præstegaarden var ude af Syne. Men trods dette lille Forræderi vidste jeg, at vi havde vor bedste Støtte i ham, og han bevidnede det tydeligt ved, uden vort Vidende, at vaage 4 Nætter i Træk sammen med Andenkarlen, da de havde faaet Vished for, at der blev stjaalet af vort Brænde, der i store Kvantiteter (det fulgte med Embedet) blev leveret os og opstablet ved en af Laderne. Den fjerde Nat fangedes Tyven, og først da fik vi det at vide. Der blev intet gjort ved Sagen, da han hørte til selve Sognet, og han lovede at holde sig derfra i Fremtiden.

Mikkel giftede sig, da han overtog Forpagtningen, og Brylluppet stod i Præstegaarden. Der blev holdt mange Taler, mest over „Elieserskikkelsen“, men det forekom mig ikke, at Sammenligningen passede. *Mikkel* havde, som udpræget Type paa Jyden, der i den Grad elsker og hæger om Husdyrene, ikke for Alverdens Guld tilladt fremmede Piger at vande hans Heste, især efter en længere Rejses Strabadser.

Det var nu da ogsaa en særlig intrigant Brud, *Elieser* bragte den blide *Isak!* Sørgeligt, at vi altid maa 6000 Aar tilbage, naar vi vil finde en Tjenerskikkelses Type. I Aarenes Løb blev *Mikkels* Børneflok os til stor Glæde, den løb ud og ind hos os og bragte Liv i den barnløse Præstegaard. Tiden med alle dens aandelige Omvæltninger havde i høj Grad forandret Præstekonens Stilling i Menighederne, især i disse bevægede Egne. I gamle Dage var hun en Slags „Moder" i Sognet, og egentlig fordrede man ikke meget af hende udover hvad Spisekammeret kunde præstere for de daarligst stillede, og hendes Vægtskaal i Sognet gik op og ned efter Spisekammerets Elasticitet til at yde. For det meste var der et vist Standsskel, der frembragte en Afstand; men dette var et overstaaet Stadium dernede paa den omtalte Tid. Den megen Oplysning havde slettet ethvert Spørgsmaal af den Art. Saavel Forældrene som Ungdommen var aldeles jævnbyrdige med ethvert andet dannet Menneske i Samfundet, kun var Formen noget anderledes. Paa visse Felter, f. Ex. i deres eget Fag og i Religionsspørgsmaal vilde faa Lægfolk, helt op paa Rangstigen, kunne staa Maal med dem, og gav de sig af med Politik, var de ligesaa hjemme i enhver Afskygning og ethvert Spørgsmaal, der var for. Kvinderne var ogsaa i den Retning langt videre end Hovedstadens Kvinder dengang. I Literaturen blev der ikke saa stærkt fulgt med som i Storbyen. Her tog det grundtvigske Parti dog Têten. Da *Ibsens* „Dukkehjem" kom frem, blev der ogsaa

her Røre i mange Krese, der viste, at en ny Tid brød frem og fandt Jordbund derovre. De unge Piger, der havde været paa Højskole, læste vore hjemlige Klassikere flittigt. Endog Shakespeare havde sine Tilhængere.

En Høstdag besøgte min Mand en større Gaardejer og fandt ham siddende paa en Trillebør ved Kostalden, hvor han holdt Vagt, studerende Martensens Ethik, medens alle Folkene var ved Høstarbejdet i Marken. Min Mand satte sig paa den anden Side af Trillebøren, og de diskuterede da Biskoppens dengang verdensberømte Skrift. Min Mand sagde, at han vilde skrive til Biskoppen og fortælle ham denne lille Begivenhed, da han maaske næppe havde nogen Ide om, hvor dybt hans Tanker var trængt igennem.

Forholdene derovre faldt mig personligt ikke altid lette. Hele min Hu og min Udvikling var jo gaaet ad de sociale Problemers Veje: Hjælp i Arbejderstandens Nød; men det var der ingen Interesse for derovre. Man havde slet ikke sat sig ind deri, men paa mange andre Punkter var de jo saa meget mere forud for mig. For det meste stillede Forholdet mellem Menigheden og mig sig saaledes, at Pietisterne kom med deres Sorger, Grundtvigianerne derimod med deres Glæder.

Udenfor de egentlig store Forsamlinger var der ofte selskabelige dito, hvor en og anden ofte holdt et lille Foredrag eller fortalte et og andet, men forresten underholdt man sig som i ethvert andet Selskab. Vi sad saaledes engang i et Selskab i *Niels*

Thomsens store prægtige Gaard. En Mængde Kvinder sad for sig i et Værelse, medens Mændene røg Tobak i et andet. Der kom et Par Præstekoner paa Tale, som var bondefødte. Der lød en meget stræng Kritik over dem. Jo mere de udsatte paa Staklerne, jo mere forbavset blev jeg, og udbrød tilsidst: „Jeg begriber Jer ikke; er der noget, jeg har ønsket, efter at være kommet hertil, er det at være bondefødt, saa vilde jeg jo have ganske anden Forstaaelse af, hvad I egentlig fordrer."

Men *Niels Thomsens* Kone svarede: „Bliv De kun den, De er, vi forlanger noget helt andet af Dem; men én af vort eget skal ikke lave sig til."

De tog mig altsaa, som jeg var, og det gjorde mig godt.

En Eftermiddag tidlig paa Sommeren blev jeg overrasket med et Besøg af flere af mine gode Veninder — Kvinder der mest tog Del i Livet fra den grundtvigianske Lejr. Jeg blev naturligvis glad for Besøget, men det forundrede mig, at de kom uden deres Mænd, hvilket skete meget sjældent, og tænkte mig derfor, at de havde et eller andet paa Hjærte. Da Kaffen var drukket og forskellige Themaer først var drøftede, kom det da frem, at de gerne vilde se den Dragt, jeg skulde iføres til min Søsters Sølvbryllup paa Tjele, hvilken Fest havde været omtalt i alle Aviserne, hvorfra de havde erfaret den; selv havde jeg ikke omtalt den. Jeg har altid havt Tilbøjelighed til at klæde mig tarveligt, sommetider maaske lidt for meget, og det var da en vis Ængstelse derfor, der havde foranlediget dem til Visiten.

„De har da vel ikke spart altformeget?“ indskød en af dem. „Hos saadanne Mennesker maa man jo være pænere end hos os,“ tilføjede en anden.

Jeg blev saa rørt over deres ængstelige Omhu, saa ægte kvindelig under en saa hjærtelig Form; men jeg var jo ogsaa Kvinde og vilde drille dem lidt, inden jeg gav mig, og svarede: „Ja, jeg synes nu dog ikke, at jeg vilde anskaffe mig en ny Kjole, derfor har jeg ladet en Kjole farve, som jeg havde!“ Tavshed og lange alvorlige Ansigter. „Men,“ tilføjede jeg, „jeg har skrevet til min Søster derom og sagt, at jeg haabede, det ikke vilde gaa mig, som „Anders Tikøb“s Kone, der kom til Begravelse og smittede hele Familien, fordi hun græd, og Farven ikke var ægte, saa jeg bad min Søster at sørge for at more mig, saa Taarerne ikke skulde forraade Hemmeligheden med Kjolen.“ Hele Selskabet var skuffet til det yderste. Men de vilde dog nok se den Kjole. — Det var en meget kostbar Dragt, der havde tilhørt min Stedmoder, men ikke kunde bruges som den var, og jeg havde sendt den til Berlin for at farves. Et sandt Udbrud af frydefuld Overraskelse brød løs fra mine Venner, da den kom frem, og en af dem sagde: „Véd De, hvad Deres Søster har sagt, da hun fik Brevet? — „Søster *Ida* bliver den samme alle sine Dage“.

Mærkværdigt nok er det, men vel politisk sundt, at man dernede ved Grænsen aldrig hørte Tale om de to forskellige Nationaliteter. Der var Fred og venskabeligt Samkvem mellem de danske og talrige tyske Funktionærer ved den umaadelig stærkt trafik-

erede Station, hvor begge Parter arbejdede. Hovedsagelig skyldtes dette vel en aldrig svigtende Takt fra de Overordnedes Side i Jernbane- og Toldvæsenet. Man søgte gerne ned til de dejlige Skove og Søer ved Jels, da Naturen jo kun har behandlet Vamdrup stedmoderligt. Ved de sorte og hvide Pæle maatte vi da fremvise den medbragte Rødgrød og Steg, som Gendarmerne stak deres Lanser i, samt nogle lystne Blikke efter Lækkerierne; men dette var egentlig den eneste Ulempe, man mærkede.

I de første Aar af vort Ophold derovre sendte Folk sydfra hyppigt Konfirmander til min Mand; men dette blev forbudt af de tyske Øvrigheder.

Men saa en Dag blev der stærkt Røre, da det forlød, at et stort Antal Slesvigere vilde gæste det aldrig forglemte Fædreland.

Da vi Danske saa det mægtige Tog med vore Landsmænd fra hinsides Grænsen komme ind over *vor* Grænse, blev Mængden saa betagen, at ingen kunde mæle et Ord. Ikke en Lyd hørtes, kun hist og her en stille Hulken. I flere Minutter holdt de Kommende i Toget ligesaa tavse og uden at røre sig. Denne stille Jammer tog saa stærkt paa Folk, at flere besvimede; men saa fik Spændingen og Betagelsen Luft i den mest jublende Begejstring, hvor Tale og Sange afløste hverandre, til Toget kørte forbi med dem. Lidt længere nordpaa havde nogle Tørvegravere plantet Flag om deres Tørv og stod og vinkede med deres Huer. De fik naturligvis et dundrende Hurra fra Toget. Denne saavel som de andre Demonstrationer var visselig hjærte-

gribende, men de var dog vistnok allesammen fejl Taktik fra begge Sider, som vi paa denne Side — udenfor Nødsstanden — med et roligere Overblik burde have raadet fra, uagtet vi jo sørgede med dem over Adskillelsen. Erfaringen viser jo, hvor de kan skade.

Da det grundtvigske Partis store Høvding var død, indtraadte der ligesom en Slappelse mellem hans Tilhængere. Askov Folkehøjskole blev da efterhaanden det naturlige Samlingssted, hvor de herefter tyede hen, især naar der opstod særlige Spørgsmaal, der fordrede samlede Forhandlinger.

Der var jo af Grundtvigianerne fra først af rørt ved de snærende Baand, der binder Kirken til Staten. Paa den Tid, vi var i Vamdrup, var Sognebaandsløsningen kommen som en stor Lettelse baade for Præsterne og for Sognebørnene, og der opstod ogsaa Frimenigheder omkring i Landet. Men Frihedskravene blev stærkere. De to Spørgsmaal, der brændte stærkest, var „Kirketugten", som den indre Mission ved mange Lejligheder forgæves havde søgt at føre igennem, og „Præsteløftet", der har været den Orm, der vel har gnavet stærkest paa Statskirken, og som det grundtvigianske Parti rejste en vældig Kamp imod. I Begyndelsen af 1881 blev der holdt Møder rundt om i Landet, især af den begavede og begejstrede Pastor *Leth* fra Middelfart[1]),

[1]) Andreas Peter Martin Leth (1822—1905), der havde været Præst i Aabenraa, var fra 1870 til 1894 Sognepræst i Middelfart.

og der blev agiteret for den Frihedsbevægelse, der havde givet sig Udslag i Lovene om Sognebaandsløsning og Valgmenigheder og andre Omordninger af mange kirkelige Spørgsmaal.

I det store Møde paa Askov i August 1881 var der forsamlet 700 Præster og Lægfolk for at diskutere Formen for en Opposition. Omtrent 80 af dem enedes om at indsende den saakaldte „Askov-Adresse" til Lovgivningsmagten. Dens vigtigste Punkter vedrørte „Præsteløftets Ophævelse", „Børns Altergang", „Lægprædikanters Ordination", „Frimenigheders Adgang til Kirken" osv. Resolutionen vakte stor Opsigt i den kirkelige Verden og megen Forargelse, ikke mindst i den indre Mission. Kultusministeren (*Scavenius*) gav imidlertid de Præster, der havde underskrevet Adressen, en alvorlig Tilrettevisning, fordi denne var sendt direkte til Rigsdagen, hvorved man havde forbigaaet ham som Kirkens Primas. Denne Tilrettevisning nægtede imidlertid flere af Præsterne at modtage, og samtlige Præster, der havde underskrevet Adressen, blev da indstævnede for en Provsteret.

Da Askov laa i min Mands Provsti, dannede han tilligemed Jurisdiktionens Herredsfoged „Underretten". Da der blev Tale om en Retssag, var min Mand strax af den Mening, at Præsterne efter hans Overbevisning ikke kunde dømmes paa Grund af Adressens Indhold, da Staten havde tilladt Religionsfrihed, og Præsterne var stillede som Landets andre Borgere. Men Præsternes Protest mod Kultusministeren, „Kirkens Øverste", mente han at være

kriminel. Dette Syn paa Sagen vakte stor Misfornøjelse hos mange, og han modtog mange misbilligende Erklæringer baade gennem Pressen og fra private Folk.

Hans Meddommer i Underretten, Herredsfogden, saa vel som i Overretten, Biskoppen og Amtmanden, var alle tre uenige med min Mand i hans Opfattelse af Sagen, og han indgav derfor et „dissentierende Votum", i hvilket han frikendte Præsterne med Hensyn til Adressens Indhold, men foreslog en Bøde for deres Protest mod den af Ministeren afgivne Reprimande. Højesteretsdommen faldt 1885, — den stadfæstede min Mands Dom.

Nu strømmede det ind med Lykønskninger og Tilslutninger, naturligvis mest fra Jurister og blandt dem ikke faa, der var ham ganske ukendte.

I Begyndelsen af 1880erne, da Bølgerne gik højt i den theologiske Verden, blev der en skønne Dag stor Jubel i Præstegaarden, da vort barnløse Ægteskab blev velsignet med en lille Pige. Da jeg første Gang holdt hende i mine Arme, var der to Stemninger, der trængte sig frem i mig: Ønsket om at have kendt min egen Moder, og en Følelse af Lindring i det aldrig lægte Saar i mit Hjærte efter Skuffelsen over „Distriktsplejen", mit „Smertensbarn", der, for tidligt født, blev kvalt i Vuggen.

Lykken blev i de Aar, vi endnu levede derovre, saa meget rigere, som Menigheden paa den mest rørende Maade delte vor Glæde og i den Grad

syntes, at de havde Part i Barnet, at jeg ofte spøgende gjorde opmærksom paa, „at det var dog mit!“

Men Livets Lykke er saa forfærdelig kort.

Min Mands Helbred gav altid Aarsag til Ængstelse. Efter den for alle Parter egentlig godt overstaaede Askovsag tabte hans Udseende sig paafaldende, og han taalte ikke mere de mange Embedsrejser i alskens Vejr og Nattelejerne i de kolde Gæstekamre. Selv maa han have havt en Følelse af, at Kræfterne svandt, thi han afslog at overtage to betydelige Embeder, der blev ham tilbudt, det ene i Nordvestjylland, det andet i Kjøbenhavn.

En Dag sagde min lille Pige: „Fader kalder!“

Da jeg kom ind i hans Studereværelse, fandt jeg ham liggende bevidstløs paa Gulvet, med Blodet strømmende ud af Munden. Lægerne derovre erklærede det strax for Kræft. Min Broder sendte den dengang berømte Specialist Professor *With* over til os. Han saa noget lysere paa Sygdommen, men ønskede at faa Patienten ført til Kjøbenhavn, hvilket da skete ved Menighedens og min Broders Offervillighed. Alt hvad menneskelig Hjælp kunde udtænke, blev sat i Værk for hans Helbredelse, men det var og blev den frygtelige Sygdom, som Lægekunsten endnu ikke har funden Lægedom for.

Trods hans Lidelser var det dog et forunderligt lyst og skønt Sygeleje. Hans mange Venner besøgte ham stadigt, og han var altid den livligste og gladeste af dem. Mærkværdig aandsstærk fulgte han med til den sidste Dag saavel i kirkelig som i anden Literatur, og da han syntes, at hans latinske

Kundskaber var gaaet tilbage, studerede han den sidste Maaned, han levede, hver Dag et Par Timer i *Madvigs* Syntax, saavelsom i andre Hjælpekilder.

Næsten daglig spillede den da bekendte Chopin-spillerinde, Professorinde *Melbye* f. *Matthison-Hansen*, for ham, og Billedhuggeren, Professor *Saabye* indbød ham til sit Atelier, hvor vi kunde køre ham ind i hans Sygevogn. Den netop fuldførte „Susanne for Raadet" stod dér i al sin Renhed og Skønhed.

Hele Sommeren kunde vi gøre lange Udflugter med ham i hans Sygevogn, og Sommerluften og de afvexlende Indtryk hjalp til hans Opmuntring. Men da Efteraarskulden kom, forhindrede den jo al Friluftsadspredelse. Saa hændte det sig, at Kunstneren *Zacho*, der boede i samme Hus, skulde flytte, og det ene store Lærred blev bragt ned til Flyttevognen efter det andet. Da han erfarede, at min Mand nede i Stueetagen gerne vilde se dem, bar han dem efterhaanden ind til ham, saa at han laa som i en stor Skov, hvor Aaløb og Sol knitrede gennem Løv og Stammer. Han vendte sig til mig med det frydefuldeste Smil og sagde: „Saa kom jeg dog i Skoven for sidste Gang!" —

Inderlig Tak skylder jeg disse herlige Kunstnere. Hver af disse Nydelser hjalp i lange Tider og lettede mange tunge Timer.

Henad Julen 1887 udaandede han med Hilsen til hele Menigheden, som til mange enkelte Venner, og forlod en Tilværelse, hvor han kun har efterladt de reneste, fineste og kærligste Minder.

REGISTER

Alexander II, Czar af Rusland, 150 ff.
Andersen, H. C., Digter, 19 f.
Arendrup, Emil Peter Ussing, Overlæge, 132 f.
Baggesen, Jens, Digter, 14.
Bauer, tysk Geistlig, 150, 152.
Beck, Joh. Vilh., Præst, 116, 164.
v. Bismarck, Otto, tysk Statsmand, 152.
Blædel. Nic. Gottl., Præst, 116, 164.
Boisen, Fr. Engelhardt, Præst, 61.
Brandes, Geo., Prof., 148 f. — Ludv. H., Prof., 110—125, 130, 137—142, 146, 154, 157.
Bredsdorff, Niels Chr., Skolebestyrer, 115.
Brix, Anna Marie, f. Nöschau, 133. — Jens Bøgild, Præst, 133.
Børresen, Caroline, f. Hempel, 172. — Hans Peter, Missionær, 172—179.
Caroline Mathilde, Dronning af Danmark, 10.
Christian IX, Konge af Danmark, 12, 70.
Christiani, Ant. Carl Emil, Præst, 29 ff., 39, 42.
Clausen, Johs. Carl Emil, Præst, 71.
Conring, Louise Martinié Laurette, Forstanderinde, 82, 86 f., 99 f., 154.
Dahl, Vibeke Adelhaid, 113 f.
Danner, Louise, Lensgrevinde, 67.
Dirckinck, Arnold Chr. Leop. Edler v. Holmfeld, Søoff., 20 — Slægten 4.
Dolgorukof, Katharina, Fyrstinde, 150.
Dorph-Petersen, J. F. S., Skuespiller, 115.
Elmquist, Thorv. Jørgen Ad., Præst, 167.
Ewaldsen, Chr., Præst, 149.
Fick, Andr. Gabriel, Præst, 85, 89
Flindt, Erasm. Chr., Forstan-

derinde, 114 f., 127, 134, 136, 139, 142.
Fog, Am. Sophie f. Eccard, 62, — Carl, Præst, 62.
Frederik VI., Konge af Danmark, 11.
Frederik VII., Konge af Danmark, 12, 66 f.
Frederik II., Konge af Preussen, 18.
Frimodt, Jens Chr. Rud., Præst, 97 f., 106 f., 109, 116, 131, 139, 142, 164.
Frølich, Lorenz, Maler, 62 f. — Vilh. Pauline f. Tutein, 62 f.
Geleff, Poul Johs., Socialdemokrat, 147.
Gortschakoff, russ. Minister, 152.
Grove-Rasmussen, Andr. Chr., Præst, 172, 176.
Grundtvig, Nic. Fr. Sev., Biskop, 32, 147, 151, 168, 186.
Hage, Hother, Herredsf., 61.
Hansen, Alvilda, Lærerinde, 98 f.
Hertel, Ludv. Vilh., Præst, 173, 178.
Hohlenberg, O., Præst, 115.
Hjardemaal, Slægten, 115 f.
Holck, Joh., Christ., Præst, 156.
Holm, Joh. Peter, Konf.raad., 118.
Holmblad, Laur. Peter, Etatsr., 144, 154, 156.
Howitz, Frantz Johs. Aug. Carl, Læge, 94, 96.
Jensen, Missionær. 177.
Jessen, Carl Arn. Edwin, Dr. phil., 56 ff. — Carl Vilh., Guvernør, 16 f. — Carol. Vilh. f. Jessen, 4 f., 8, 10, 20, 27 f., 39—47, 53 f., 59 f., 65, 71, 76—80, 105. — Fr. Chr., Overkrigskomm., 8, 15 f. — Joh. Vilh. f. Wildenradt, 11 f. — Juliane Marie, Forf., 13 f. — Nic. Jac., Overførster, 4, 6, 27, 32, 35 f., 41, 51, 66, 69, 72—80. — Nic. Jac.. Etatsr., 13. — Peter Carl, Kabinetssekr., 11 f. — Petrine Carol., 56 f. — Regine Margr. f. Wildenradt, 11 f. — Selma Henr. f. Baronesse Dirckinck-Holmfeld, 4. — Sophie, 56 f. — Sophie Fransine Müller, 8, 17. — Tycho, Oberst, 17. — Slægten 13 f.
Johnsen, Anne Joh. f. Thuesen, 127, 137 f. — Joh. Vilh., Præst, 115, 127 f., 136, 147, 158, 161, 167 f., 170, 178—181, 182—190. — Vilh. Ferd., Geh.konf.raad, 127, 138. — Ida Anna Helene f. Jessen, Bogens Forf., 1—190.
Juliane Marie, Dronning af Danmark, 10 f., 13 f., 17.

Kanitz, tysk Geistlig, 150, 152.
Kierkegaard, Peter Chr., Biskop, 174—178. — Kierkegaard, Søren, 32, 116, 151, 173.
Knudsen, Jens Lassen, Præst, 164.
Koch, Johs. Geo. Elias, Præst, 131.
Kruse, Nic. Eeg, Præst, 43 f.
Kögel, tysk Hofpræst, 150.
Laub, Hieronymus, 125, 134 f.
Leth, Peter Martin, Præst, 186.
Leunbach, Henr. Chr., Biskop, 173 f., 176 f.
Levinsen, Carsten, Præst, 42.
Lüttichau, Chr. Ditl., Hofjægerm., 40 f., 48. — Hans Helmuth, Hofjægerm., 4. — Idalia Fr. Poul., f. Baronesse Dirckinck-Holmfeld, 4, 6, 19—37, 48—52. — Margr. Th. Petrine Malvina f. Jessen, 40 f., 48.
Melbye, f. Matthison-Hansen, 190.
Mette, Diakonisse, 84 f., 87, 89, 94 f., 103 f.
Meyer, Hans Vilh., Læge, 106 ff.
de Meza, Chr. Jul., General, 67 ff.
Monrad, D. G., Biskop, 61. — Emmy f. Tutein, 61.
Müller, Bodil Marie f. Jensen, 8 f. — Wilh. Andr., Miniaturmaler, 8, 17 f.
v. Münster-Meinhövel, pr. General, 72.
Møller, Jens Leth, Præst, 106. — Nathalie f. Nöschau, 106 f. — Smed, 166.
Nielsen, Fr. Chr., Biskop, 156.
Oehlenschlæger, Adam, Digter, 14.
Olrik, Anna Margr. Jacobe, Forstanderinde, 110.
Peter, Gaardskarl, 84 f., 91 f.
Petersen, Parmo, Skuespiller, 1.
Pio, Louis, Socialdemokrat, 147.
Pontoppidan, Dines, Præst, 78.
Povelsen, Emma, Forstanderinde, 110, 128 f., 159.
Rønne, Chr., Fr., Præst, 164.
Rørdam, Th., Præst, 167.
Saabye, Aug., Vilh., Billedhugger, 190.
Scavenius, Jac. Brønnum, Minister, 187.
Saint Aubain (Carl Bernhard), Andr. Nic. 13, 60 f., 64 f.
Salomon, Nota, Stabslæge, 157.
Servais, Adrien François, Violoncellist, 65 f.
Siboni, Guiseppe, Syngemester, 59.
Skrefsrud, Lars Olsen, Missionær, 172, 177.
Sorterup, Chr. Fr., Præst, 127.
Steffens, Henr., Filosof, 14.
Stephansen, Anders, Forstander, 96.

Struensee, Joh. Fr., Minister, 10.
Sveistrup, Hans Kr., Præst, 164.
Sødring, Julie, Skuespillerinde, 115.
Theilade, Peter Andr., Præst, 144, 153.
Thomsen, Niels, Gaardmand, 163 f., 183 f. — J., Præst, 115.
Trandberg, Hansine Chr. Gottholdine f. Lüttichau, 32. — Peter Chr., Præst, 32, 37—43, 133.
Trap, Jens Peter, Geheimeraad, 12, 16.
Tscherning, Ant. Fr., Oberst, 105 f.
Tulesen, Mikkel, Forpagter, 179 ff.
Tutein, Anna f. Eccard, 61 f. — Ferd., Grosserer, 59, 65. — Josepha f. Siboni, 59 f., — Peter Ad., Hofjægerm., 61 f.
Valdemar, Prins af Danmark, 127.
Valløe, Knud, Forf., 62.
Wilhelm I, tysk Kejser, 150, 152.
Willemoes, Peter, Søoff., 16.
Wimmer, Skuespillerinde, 1.
With, Carl Edv., Prof., 189.
Vogel v. Falkenstein, Ernst Fr. Ed., pr. General, 76.
Zacho, Peter M. Chr., Maler, 190.
Zahrtmann, Sophie, Forstanderinde, 158.
Ziegler, Gerichtsrath, 151.

DL
103
.5
M5
bd.23

Memoirer og breve

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY